

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, מודיעין עילית, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה,

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות

ובירורי הלכות

עיון הלכה

נפלוים וחקיקות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים

וחידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה

ושו"ת משולחן

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים

וטעמיהם

האיר המזרח

מראי מקומות בפסקי

רבותינו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

גדולי ההלכה

תולדות גדולי ההלכה

חקר הלכה

מחקר בשרשי

המנהגים ותקנתם

גנזי הלכה

גנוזות בהלכה

מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו

של מרן ה"בן איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של

אברני ורבני הכוללים

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי ורבני

בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי ענינים ומקורות

בכתבי הארי"ז ז"ל

מאת הגרי"ח הלל שליט"א

בירור הלכה

בהחפצא דתפילה ובחילוקי הדינים שבין התפילה לבין הבקשה

בכל אלו ההלכות ששנינו בשולחן ערוך, מצינו הרבה חילוקי דינים שבין בקשות בעלמא לבין התפילה.

הנה כתב הר"מ בספר המצוות עשה ה' וז"ל, המצוה החמישית היא שצונו לעבדו יתעלה, וכבר נכפל צווי זה פעמים, אמר [פרשת משפטים (פכ"ג פכ"ה)] ועבדתם את ה' אלהיכם, ואמר [פרשת ראה (פ"ג פ"ה)] ואותו תעבדו, ואמר [פרשת ואתחנן פ"ו פ"ג] ואותו תעבוד, ואמר [פרשת עקב] ולעבדו. וכן הביא בספר החינוך מצוה תל"ג, והביא מה שאמרו בספרי ולעבדו בכל לבבכם, אי זו היא עבודה שבלב, זו תפלה, עכ"ד.

וזה לשון הר"מ בפ"א תפילה ה"ב, חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו, אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה, [עד שבאו עזרא ובית דין ותיקנו נוסח קבוע י"ח ברכות על הסדר, יעו"ש].

ויש לתמוה בזה טובא, דהנה הרבה מאד הלכות שנינו בהלכות תפילה, והבאתי לקמיה חלקם בארוכה, כגון מה שצריך עמידה, מה שלא מצינו בהרבה שאר מצוות, וכן שצריך ישוב הדעת מאד, ושלא יגהק ולא ירוק, וכן שצריך לכסות את לבו בתפילה, וכן שאסור לעבור לפני המתפלל, ולא נאמרו הלכות אלו אלא בהלכות תפילה, אך מי שמבקש מקונו בקשה מהקב"ה לא נאמר דין זה, שתפילה לחוד, ובקשה לחוד.

ותמוה לי, דבשלמא כלפי תקנת עזרא ובית דין, שפיר יש מקום לומר דמאחר שקבעו אנשי כנסת הגדולה מטבע ברכות, אזי כל שאינו כמטבע זו לאו שם תפילה עלה, אך כלפי דין תורה לכאורה כל מה שמבקש משהי"ת חשיב תפילה, וא"כ כל אלו ההלכות שנאמרו בהלכות תפילה, למה אין נוהגות בכל מי שמבקש מהקב"ה איזו בקשה, שיהא צריך לעמוד ושיהא אסור לעבור מלפניו, וכל ההלכות שנאמרו בהלכות תפילה.

ובכתבי הגרי"ז בפרשת ויחי מובא לבאר החילוק שבין תפילה לבקשה, דיש ב' מיני תפלות. א. התפלה שקבעו אנשי כנסת הגדולה, והיא תפלת י"ח ברכות, ב'. התפלה שכל אחד ואחד מבקש על צרכיו מה שצריך, והחילוק ביניהם שתפלת היחיד איתא [בב"ב קטז] כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, והיינו דרק חכם תפילתו נשמעת על תפלה פרטית, אבל לא כל אחד ואחד שמבקש נענה.

ועי"ז ביאר גם המשל 'בחרבי ובקשתי', דצלותי הוא התפלה הקבועה כמי ש"ע, שדומה לחרב שהוא בעצמו חוחר והורג בחדותו, ובגניעה בעלמא ניוזקין, וה"נ התפילה היחיד איתא [בב"ב קטז] כל שיש לו חולה ואינה תלויה בגברא שמתפלל, אך בקשה נמשל לקשת, והוא כמו בקשת רחמים בתפלה פרטית של יחיד, קקשת שרק הכח של המותחנה וזורקה בזה הקשת מזיק, כן הבקשה שרק אם המתפלל גדול הוא תפילתו נשמעת.

ובפשוטו דבריו צריכים ביאור, הרי עיקר חלות שם תפילה הוא דין תורה, [והגר"ח אמר דאף לדעת הרמב"ן שלא מנה מצות תפילה במנין המצוות, מ"מ עיקר החפצא דתפילה קיומה וענינה המה מדאורייתא], וכי איזה נוסח תפילה יש מדאורייתא, לדון דהיא הנקראת תפילה, ולא בקשה, והרי מפורש בדברי הר"מ דעד שהגיע עזרא היה כל אחד מתפלל לפי צחות לשונו, באופן דשוב צ"ע מה בין חרב לקשת, וצ"ת.

והנצי"ב בהעמק דבר שם הביא דברי התרגום דבחרבי ובקשתי היינו בתפילה ובבקשה, והביא שכן הוא בתפלת שלמה, שאמר לשמוע אל קבועה שהיה בכל זמן משעה שתקנו אבותינו ג' תפלות ביום, זה מיקרי צלותא, ומה שהאדם מוסיף צרכי עצמו באותה שעה מיקרי בעותא, וביאר דהתפילה היא החרב, והבקשה היא הקשת, כי דרך המלחמה שבתחילה הורגין את כל המון העם בחריבות, ואח"כ יורים בחץ על הראש שלהם, וה"נ בתחילה מזמרים ומחסלים את כל המזיקים ע"י התפילה, ואח"כ באים לפני הקב"ה בבקשה הפרטית, עכ"ד.

ובמשך חכמה בפרשת ויחי כתב כעין זה, וז"ל, צלותא הוא סדר תפלה הקבוע, ובעותא הוא בקשה, אשר אמרו אם רצה אדם לחדש בתפלתו מעין כל ברכה שואל אדם צרכיו [ג'עז ת.], והנפק"מ, כי סדר תפלה שזו עבודה קבועה אין הכוונה מעכב, ואם כוון לבו באבות סג' [ש"ע סי' ק"א ס"א], לא כן בחידוש שמבקש אדם צרכיו ומחדש [אף שהוא מוסיף אותו בתוך התפילה] בעי כוונה יתירה [ע' ס"ס ק"ז ופרשה שם].

וצריך לבאר דברי כולם [הנצי"ב המס"ח והגרי"ז] בהחילוק שבין תפילה לבקשה, דמה שמתפלל שלא בתורת צורך, אלא בתורת עבודת השם, זהו תפילה, ואילו מה שמתפלל לה' משום שהוא צריך לאותו דבר, זהו הנקרא בקשה ולא תפילה, והיינו דבאמת תפילה ובקשה המה ב' שמות של תפילה, וודאי דאף המבקש חשיב תפילה, אלא דחלוקים המה בזה, דבקשה היא תפילה שיש בה בקשה פרטית, ולא מסדר העבודה.

והוא יבואר עפ"י מש"כ הרשב"א באגדות עמ"ס ברכות לב. וז"ל, מי שאין לו חולה בתוך ביתו ואמר ברכת רפואה, ומי שאינו צריך למזונות אומר ברכת השנים, וכן כולם, ולפיכך הרי הוא כקריאת פרשה, והם שבחים לכל, [ועי"ז ביאר מה שנחלקו התנאים בע"ז יח. יח יבקש צרכיו לפני שיתפלל

או אחר שיתפלל או בשומע תפילה], ולפי"ז מי שיתפלל בתפילתו לשם בקשת צרכים אין זו תפילה אלא בבקשה.

אכן כל זה לא בא ליישב כל קושיא דידן לעיל, למה כל הדינים שנאמרו בהלכות תפילה, כגון דין עמידה, ודין כיסוי הלב, שכל אלו דינים גם בשעה שמתחנן ב"ח ברכות, ולא נאמר במבקש בקשה בעלמא, וצע"ג.

והנה כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"ג, דבחובת מצות תפילה שיהא מתחנן, ומגיד שבחו של הקב"ה ואח"כ שואל צרכיו, ואח"כ משבח ומודה על הטובה שהשפיע, ובאו"ש שם האריך שהוא דאורייתא, ולמד כן מתוספתא מנחות פ"ו ה"ו, דדהלל והשבח והתפילה מעכבין זה את זה, [דלא כפשוטו דמצות הלל מעכבת תפילה, כמבואר גם בהגהות הגרא"א שם], ותמוה למה בכל בקשה אין הלכה זו שצריך שבח והודאה.

בהחפצא דתפילה א. בתורת עבודה ב. כעומד לפני המלך

והנראה, דחלות שם תפילה לחוד, וחלות שם בקשה לחוד, וכפי שיבואר בארוכה דצעם התפילה היא חלות מסוים שהגברא אוחך לפני המלך והשכינה כנגדו, וגם אית ביה חלות דין עבודה, אשר עליה נאמר שהעבודה היא צורך גבוה, ואילו בבקשה אין כאן עמידה לפני המלך אלא מעשה בקשה בעלמא מבורא העולם, וכ"ז תלוי בדעתו של הגברא מה רצונו לעשות, תפילה, או בקשה.

ונמצא דמשכח"ל ב' בני אדם האומרים נוסח שוה ובאופן שוה, הראשון אשר בא לעבוד עבודת תפילה בעמידה לפני המלך, בסידור שבחיו ובקשת צרכיו ובהודאה, לעומת השני שאף הוא בא לשבח לה' ולבקש צרכיו ולהודות לו, אך אם אין בדעתו להיות מתפלל ולעמוד לפני המלך, הרי דמעתה אין לזה חלות שם תפילה, כי אם בקשה בעלמא, וכל הלכות התפילה שנאמרו מהלכות דין עבודה, ומדין היוותו לפני המלך ליתנייהו גביה.

והנה הרבה הלכות ששנו בתלמוד ובמפרשיו ובדברי הפוסקים, אשר עיקרם בהך שהתפילה היא עבודת תפילה, ומקור לזה הביאו הראשונים ממה דכתיב בדניאל זימנין תלת וגו' די אנת פלח [עובד] ליה בתדינא. ובב"י אור"ח סי' ק"כ כתב בביאור דברי הטור, בביאור התפילה ואישי ישראל ותפילתם תקבל באהבה, וזה לשונו, הוקשה לו [לחטור] היכי אמרינן ואשי ישראל דהיינו הקרבנות תקבל ברצון שהרי עכשיו אין לנו קרבן לכך כתב שאע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפילה שהיא במקום הקרבן ולפי זה הכי פירושו ואשי ישראל ותפילתם תפילת ישראל שהיא במקום האשישים פסחם הקרבנות תקבל ברצון. ובשו"ע אור"ח סי' צ"ח ס"ד וז"ל, התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך לזיזר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, ומעומד דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחויץ דברו בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר, וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כוונה, יעו"ש בזה. והרבה הלכות מצינו בתלמוד ובמפרשינו ובפוסקים שנתחדש בתפילה מחמת לתא שהאדם הוא כעומד לפני המלך, דהנה איתא בברכות כה. דלקריאת שמע אסור שיהא לבו רואה את הערוה, אבל לתפילה צריך גם לכסות את הלב, ופרש"י [ד"ה אבל] לתפילה צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך, הרי דדין מחודש הוא שנאמר בתפילה שעומד לפני המלך.

[ובכתבי הגרי"ז ברכות (פ"ג פ"ז) מבואר שאין זו הלכה כלל בדין התפילה, אלא כל העומד לפני המלך דין הוא שצריך לכסות את לבו מפני כבוד ואימת שכינה, שכתב שם לבאר מה שהאדם התחבא מפני ה', אשר כפשוטו אין לזה שום מובן, וביאר הגרי"ז דכיון ששמעו את קול ה' מתהלך בגן, והם ידעו כי עירומים הם, לכן תפרו עלה תאנה ועשו חגורות לכסות ערוותם, כי כן הוא הדין בכל העומד לפני המלך, והדברים מפורשים בכתובים, שאדם הראשון אמר, את קולך שמעתי, היינו שאצטרך לעמוד לפני המלך, 'ואירא' הרי עלי דין מורא, כי עירם אנכי ואחבא' ואני הלא ערום, ולזה התחבאתי, יעו"ש עוד בזה].

ובברכות לא: איתא שאסור לעבור לפני המתפלל, וביארו הראשונים דהוא משום ששכינה עומד כנגדו של המתפלל, עוד שם אמרו שם שאין לישב בצד ד' אמות של תפילה דמקום שכינה הוא, וכל ההלכות שהוזכרו בברכות כד. וכו', שלא יפסיק בתפילתו, ולא יגהק ולא יפהק ולא ירוק, ושלא ימשמש בבגדיו להסיר כינה העוקצתו, ושלא ישא משאוי, כל אלו שייכא רק בתפילה שעומד לפני המלך, [ועי' עירובין סד.]. ובחידושי רבינו חיים הלוי פ"ד תפילה ה"א הביא דברי הר"מ שכתב וז"ל, כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה, ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, וכתב הגר"ח וז"ל, נראה לומר שיכיון ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה, דכוונה זו אינה מדין כוונה רק שהוא מעצם מעשה התפלה, ואם אין לבו פנוי ויאוני רואה את עצמו שעומד לפני ד' ומתפלל אין זה מעשה תפלה, והרי הוא בכלל מתעסק דאין בו דין מעשה.

ובעמק ברכה [תפילה אות א] הביא דשיטת הראב"ד שהשח בתפילה חוזר לראש התפילה, דכל י"ח ברכות כברכה אחת, והקשה הב"י אור"ח סי'

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א

רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בהחפצא דתפילה ובחילוקי הדינים שבין התפילה לבין הבקשה

ק"ד דבמסכת ברכות איתא דדוקא ג' ראשונות וג' אחרונות כחד ברכה חשיבי, ואם טעה באמצעיות אין חוזר לראש כיון דכל ברכה עומדת לעצמה, ותיריך דה"מ אם טעה במטבע ברכה, אך אם שח באמצע הרי"ז הפסק כלפי דינא דעמידה לפני המלך, וזה כל החפצא דתפילה. ושוב חזרנו לכל מה שנתבאר, דכל אלו ההלכות שנאמרו מהלכות העמידה לפני המלך, ומהלכות העבודה, הרי שכל זה נאמר כאשר הוא בא להיות עומד לפני המלך באופן של עבודה, דמעתה השכינה באה כנגדו, ומשום כן צריך לכסות את לבו, ואסור לאדם לעבור לפניו, ואסור לישב בתוך ד"א שלו, ואסור לו לזרוק, ונאמר בזה חיובא דשבח ובקשת צרכים והודאה, משא"כ בכל בקשה בעלמא, וכל זה ברור ומבואר.

והנה בספר של"ה הובא בארוכה בכמה דוכתי, [ויעוין שם במסכת תמיד פרק נו מצוה, והובא במש"ח (פ"מ פ"ה)], ובמלבי"ם תהילים פ' קל"ד ובנפש החיים ש"ב דהעבודה צורך גבוה מלבד צורך הדיוט, וכ"ז דוקא בתפילה שהיא חפצא של עבודה, וככל עבודת המקדש שהיא כביכול צורך גבוה, אך בקשה בעלמא ודאי שאין בה אלא צורך הדיוט, ובמקור"א נתבאר דאף תפילה של עבודה איקרי חיי שעה, ויל"ע].

תפילת משה אף אחר שאמר לו הקב"ה הניחה לי

ובישוב דברי הרי"ף בתפילה בלשון ארמית

והנה בפרשת כי תשא [פל"ב פ"ן] אמר הקב"ה למשה רבינו אחר מעשה הגעג, ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול, ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך וגו'.

ופרש"י עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם, ע"כ, ומבואר דלפני שמשה התחיל להתפלל א"ל הקב"ה למשה הניחה לי, וממאמר זה גופא הבין משה רבינו שיש לו להתפלל על ישראל, וכ"ה במדרש [פמ"ב פ"ט], אכן בברכות לב. מפורש שתפסו משה להקב"ה כאדם התופס חבירו בגדו, ואמר לפניו רבש"ע איני מניחך עד שתמחול ותסלח להם, ועו"ז השיב הקב"ה הניחה לי, הרי שאמר שהתחיל לבקש מחילה על ישראל השיב לו הקב"ה הניחה לי, ואח"כ עמד משה רבינו והתפלל ויחל את פני אלהיו ויאמר למה יחרה אפך בעמך וגו'.

והנה כבר עמדו המפרשים על כך, שאחר שאמר לו הקב"ה למשה הניחה לי, היאך חזר משה ועמד בתפילה ככתוב ויחל משה את פני ה' אלהיו, ולדברי רש"י קושיא מעיקרא ליתא, שהרי עיקר מה שאמר הקב"ה למשה הניחה לי הוא כדי לרמוז לו למשה שיתפלל עליהם, אכן לדעת הבבלי שמשה כבר ביקש רחמים על ישראל, ואחר תפילתו אמר לו הקב"ה הניחה לי, א"כ שוב צ"ע היאך חזר משה ועמד בתפילה, וצ"ב.

ובנצי"ב כתב בזה דבר נפלא, דהנה בלשון התרגום על הכתוב הניחה לי כתוב, הנח בעותך, היינו שיפסיק משה לבקש צרכיו, ועל הכתוב ויחל משה כתב בתרגום וצלי משה, היינו שעמד בתפילה, [וכן הוא בברכות לב. שמשה נתחזק בתפילה ובקש רחמים], ועפי"ז ביאר שהקב"ה אמר למשה שיפסיק בקשותיו, אך לא אמר לו לימנע מלהתפלל, דבקשה ותפילה ב' ענינים חלוקים המה, יעו"ש ובהעמק שאלה סי' קמ"ג סק"ה.

והבאתי מדברי הנצי"ב והמשך חכמה וכתבי הגרי"ז בביאור הכתוב אשר לקחתי מיד האמורי בחיבי ובקשתי, ומבואר בב"ב כקג. דהיינו בתפילה ובבקשה, דתפילה היא הנוסח הקבוע [בתפילת י"ח שתיקנו אנשי כה"ג], ובעצמותה יש כח לפעול וסגולה להתקבל, כחרב שהיא בעצמה חדה והורגת, ובקשה היינו של כל יחיד, שסגולת קבלתה תלויה בכח התפילה וצדקותו של המתפלל, כחץ שהולך לפי כוח המושך, עכ"ד. אכן למש"נ הרי שהדברים מבוארים מאד, דהקב"ה אמר לו למשה רבינו שלא יבקש בקשות, אך מ"מ שפיר רמו לו שאם יהא עומד לפני המלך ועובד עבודת התפילה, רק על ידי זה שפיר תתקבל התפילה, ונפלא.

והנה דעת הרי"ף בברכות יג. [ז.] דאין להתפלל בכל לשון ביחידות, כמו שאמרו בשבת יב: כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, וברא"ש פ"ב סי' ב' הביא שברבינו יונה כתב דהנשים נהגו להתפלל בכל לשון, והביא בשם רבני צרפת וז"ל, כיון שהיא התפילה שהציבור מתפללין, כתפילת הציבור דיינינה לו, ויכול יחיד לאמרה בלשון אחרת ע"כ, ובתפילת הציבור שרי בכל לשון כמבואר בסוגיא שם.

אשר למש"נ לכאורה יש ליישב שיטת מנהג הנשים, דבדוקא אמרו לא ישאל צרכיו בלשון ארמי שאין מלאכי השרת נזקקין לו, אך בתפילה שהוא עומד לפני המלך שפיר י"ל דשרי אף בלשון ארמי, [וכעין הא דאיתא בסוגיא דשבת שם שכאשר מבקש על החולה בפני החולה יכול להתפלל בכל לשון לפי ששכינה למעלה ממראשותיו של חולה, וא"כ ה"ה בתפילה דהוי כמבקש בפני המלך נענה אף בלא סיוע המלאכים].

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל	מוהר"ר פרץ
בהרה"ח חיים יעקב ע"ה	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
הלפרין	נלב"ע ב' כ"ב טבת תשנ"ז
מנוע המוהרש"ל ובעל סדר הדורות	ווי' החשובה מרת יענטא
נלב"ע בשם טוב	בת מוהר"ר אשר ע"ה
ביום ה' בכסלו תשנ"ז	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרווחם	מוהר"ר פרץ
אברהם בן אלטון הררי ז"ל	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב	נלב"ע ב' כ"ב טבת תשנ"ז
ווי' המרווחמת	ווי' החשובה מרת יענטא
שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע	בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע ו' טבת תש"ן	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרווחם	מוהר"ר פרץ
אברהם בן אלטון הררי ז"ל	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב	נלב"ע ב' כ"ב טבת תשנ"ז
ווי' המרווחמת	ווי' החשובה מרת יענטא
שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע	בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע ו' טבת תש"ן	נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

סיבתה[ת]להכת[ת]גלוס

גנזי הלכה

הגאון רבי חיים יהושע אלעזר הכהן חמצי זלה"ה

מחור"ר אזמיר בע"ס כה תברכו

(הרא"ש) [הגהות אשר"י] ז"ל שם דאחר שהביא מימרא דרב הנ"ל ומ"ש התם הבא מן הדרך אל יתפלל כתב וז"ל, הני שמעתתא אין אנו נזהרין דבלאו הכי אין אנו מתכוונים בתפלה, מיהו שיכור צריך לחזור ולהתפלל וכו', מרדכי מהרמ"ק, עכ"ל. וכעת לא ראיתי בספרן של צדיקים הנמצאין אתי מחברים על הרמב"ם ז"ל ועל הש"ע ז"ל שעלה על דעתם להביא דברי הזוהר הקדוש הנ"ל שהם הפך הש"ס והפוסקים ז"ל, דמדברי הזוהר הקדוש משמע דאפילו דעכשיו הם מכוונים בתפלה עם כל זה אם לבם טרוד ואינן יכולים לכיין לא מפני זה יבטל התפלה, שכן כתב יסדר שבחא דמריה אע"ג דלא יכיל לכוונא ויצלי צלותא. וכבר כתב הגאון מאור עינינו הרב כנסת הגדולה ז"ל בריש כללי הפוסקים בשם הרדב"ז וספר יוחסין ומהר"י הלוי ז"ל והביא דבריו הרב החסיד אישי כהן גדול ז"ל בספרו יד מלאכי ח"ב בכללי שני התלמודים אות א' כל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים וכו' ע"ש, וא"כ אין לנו אלא מ"ש המרדכי ז"ל ופסקו מרן ז"ל דעכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה.

ג. **תפלה**. תרתי בלבי למען דעת מנהגן של ישראל קדושים שנהגו לומר פיטום הקטרת שתי פעמים בתפלת שחרית, פעם אחת בתוך הזמירות ופעם שנית אחר תפלת י"ח אחר אין כאלהינו, דאנכי הרואה למרן הקדוש ז"ל בשלחנו הטהור אורח חיים סי' א"י שהביא המנהג שנהגו לומר קודם תפלת י"ח פרשת העקידה, ובסוף הסימן¹ כתב יש נוהגין לומר פרשת הכיור וכו' ופרשת סמני הקטורת ועשייתו ע"ש. ובסי' בל"ק² דקאי אחר נפילת אפים שפסק בסימן הקודם, לא כתב אלא דמתרגמין קדושת ובא לציון וכו', ולא כתב דנהגו לומר אח"כ פרשת סמני הקטורת. מינה נשמע דלית ליה למרן ז"ל מנהג זה לומר פיטום הקטרת פעם אחת אחר תפלת י"ח. ומור"ם ז"ל בהגה בסי' בל"ק³ פסק ויש לומר פיטום הקטרת ערב ובוקר אחר התפלה ואומרים תחילה אין כאלהינו וכו', ע"ש. ונראה מדבריו דקודם תפלת י"ח בבוקר אין אומרים אותו, אלא דוקא אחר התפלה אחר אין כאלהינו, ובערב בתפלת מנחה אחר תפלת י"ח. נמצא דבין למרן ז"ל ובין למור"ם ז"ל אין לומר פיטום הקטורת כי אם פעם אחת בתפלת שחרית, וכיון דמנהגינו הוא לאומרו קודם תפלת י"ח בתוך הזמירות כמ"ש מרן ז"ל, א"כ למה נהגו לאומרו פעם שנית אחר תפלת י"ח אחר אין כאלהינו.

וראיתי להט"ז ז"ל שהקשה למור"ם ז"ל ממאי דאמרינן בפרק תמיד נשחט⁴ תנו רבנן אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד, ואמרינן בפרק תפלת השחר⁵ תפלות כנגד תמידין תקנום, א"כ היה לנו להקדים פיטום הקטורת לתפלת י"ח, וע"ש מה שתירץ. על כל פנים הביניא שביניהם הוא לענין קדימה אבל לענין אמירתו כולם שוים לטובה דבתפלת שחרית אין אומרים אותו כי אם פעם אחת.

אך אמנם את זה ראיתי להרב מגן אברהם ז"ל שם באות ג' שכתב וז"ל, וצ"ע למה אנו אומרים אותה אחר מוסף והלא הקטרת קדמה למוספין לכולי עלמא, ואפשר דכוונתינו ליפטר מתוך דברי תורה וכו', ובשל"ה כתוב לאומרו בשחרית קודם תפלה ואחריה, עכ"ל. ונראה לומר בכונת דבריו במה שהקשה וצ"ע דז"ל דלפי סברת מור"ם ז"ל דאומרים אותו בבוקר אחר התפלה אחר אין כאלהינו, א"כ בשבת היה צריך לאומרו קודם מוסף דהקטרת קדמה למוספין לכולי עלמא, ותירץ דאפשר וכו'. ומשמע דהוא ז"ל אזיל בסברת מור"ם ז"ל דבבוקר אין אומרים אותו כי אם פעם אחת, אלא דאח"כ הביא להרב של"ה ז"ל שכתב לאומרה שתי פעמים בשחרית אחת קודם תפלת י"ח בתוך הזמירות ואחת שנית אחר תפלת י"ח אחר אין כאלהינו, ומצינו אילן גדול לסמוך עליו למנהג שלנו.

אלא דפש גבן לבאר טעם הדבר למנהג זה שאומרים אותו בבוקר שתי פעמים ובערב בתפלת המנחה, והלא בהקטרת הקטרת בבית המקדש לא היתה אלא שתי פעמים אחת בבוקר ואחת בערב כמו שאמר הכתוב מחציתו בבוקר ומחציתו בערב. וראיתי להרב מופת הדור ז"ל בברכי יוסף בסי' בל"ק אות ו"ו שכתב דאמירת פיטום הקטורת אחר תפלת השחר הוא משום שמירה, ולכן אין אומרים הקדמת אתה הוא ה' וכו', דעתה אינה בשביל הקטרת הקטרת. רק בסדר הזמירות שהוא מכוון לקטרת ממש אומרים אתה הוא ה' וכו', ע"ש. אבל ראיתי להרב שערי תשובה ז"ל שהביא שבספר הכוונות שסידר הרב מוהר"ש ויטאל ז"ל בן להרב הקדוש מוהרר"ו ז"ל שקיבל מרבו רבינו האר"י זצוק"ל שבין בסדר הזמירות בין אחר תהלה לדוד ז"ל קודם מנחה יאמר אתה הוא ה' אלהינו, וכן כתב באור צדיקים, ע"ש. וזה תימה על הרב מופת הדור ז"ל עינא דשפיר חזי איך לא שטח מאורי אור עיניו בספר הכוונות שכתב דכל שלש פעמים שאומר פיטום הקטורת יאמר אתה הוא ה' איך שיהיה נמצינו למדים מן האמור דמנהגינו דנוהגין לומר פיטום הקטורת שתי פעמים בתפלת שחרית הוא מיוסד גם על פי רבינו האר"י זצוק"ל ואחריו נהגו מוהרר"ו הקדוש ובנו ז"ל. ונראה דהיינו טעמו דבסדר הזמירות אומרים אותו שהוא מכוון לקטרת ממש שהיה נקטר בבית המקדש, ואחר תפלת י"ח אחר אין כאלהינו אומרים אותו לשמירה כמ"ש הרב מופת הדור ז"ל, וגם ליפטר מתוך דבר תורה כמ"ש הרב מגן אברהם ז"ל בישוב דברי מור"ם ז"ל. ועיין להרב ז"ל בספרו מחזיק ברכה שם באות ז' ע"ש.

אלא דאת זה ראיתי בזוהר הקדוש בפרשת פנחס דף רכ"ד ע"א ברעיא מהימנא ע"ה וז"ל, אמר ר' יהודה זכאה חולקנא וכו', עוד אמר בוצינא קדישא דבתר דצלותא איהי קקרבנא מאן דיימא פיטום הקטרת בתר תהלה לדוד בטיל מותנא מביתא, עכ"ל. ומפשט דבריו הקדושים נראה דבתפלת שחרית אין אומרים פיטום הקטורת כי אם פעם אחת וכסברת מור"ם ז"ל אחר תפלת י"ח שכן כתב בתר תהלה לדוד, דאם נאמר שדבריו הקדושים הם אמורים מלבד מה שאומרים אותו בסדר הזמירות עוד אומרים אותו אחר תהלה לדוד והוא לשמירה והוא שאמר דבטיל מותנא מביתא, א"כ למה הוצרך לומר דבתר דצלותא איהו קקרבנא, אלא ודאי דכוונתו הוא כסברת מור"ם ז"ל דאין אומרים אותו אלא פעם אחת אחר תהלה לדוד. ואין להקשות על דבריו ממש"ש בש"ס דאין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת, וכמו שהקשה הט"ז ז"ל למור"ם ז"ל, דכבר כתב הרב ז"ל דמ"ש אין לך דבר וכו' היינו לאישים אבל שחיתתו וזריקתו בזה תמיד קודם, וכמו שפירש רש"י ז"ל התם בגמרא ע"ש. ונמצא דיש לו למור"ם ז"ל סמוכות מדברי הזוהר הקדוש ז"ל הללו. והוא תימה על הרב ט"ז ז"ל איך לא נסתייע מדברי הזוהר הקדוש הללו שתיירצו שתירץ לישב דברי מור"ם ז"ל הם ממש דברי הזוהר הקדוש, שהוא ז"ל כתב וא"כ התפילה של י"ח היא במקום עבודת התמיד על כן הקטורת אחריה, והן הם דברי הזוהר הקדוש שכתב דבתר דצלותא איהי קקרבנא מאן דיימא פיטום הקטורת בתר תהלה לדוד וכו'.

הגאון רבי חיים יהושע אלעזר הכהן חמצי זלה"ה¹, מגאוני חכמי ורבני אזמיר בדורו, נולד בשנת תקנ"ה לאביו רבי רחמים רפאל יוסף ב"ר דוד הכהן ז"ל. בצעירותו קיבל תורה והנהגה מפי גאוני דורו הרבנים: רבי רפאל פנחס יהושע די שיגורה זצ"ל, המכונה בפי חכמי דורו 'הרב הפרד"ס', בע"ס אות היא לעולם; רבי רפאל יצחק מאיר זצ"ל, בע"ס שרשי הים ודרכי הים; רבי דוד אמאדו זצ"ל, בע"ס תהלה לדוד; רבי שלמה חכים זצ"ל, בע"ס כסא שלמה; רבי חיים פאלאגי זצ"ל, ראש רבני אזמיר. רבינו אף הספיד את רבו זה, ונרפס הספרו בספרו של החבי"ף 'עמודי חיים' אזמיר תרל"ה, דף קמ"ב ע"ב ואילך. בשנת תר"כ לערך עזב רבינו ארץ מולדתו לארץ הקודש וקבע מושבו בעיר חיפה ת"ו, שם כיהן כאב"ד ור"מ עד יום פטירתו כ"ו אדר ב' שנת תרמ"א, ושם מנוחתו כבוד. רבינו נספד באזמיר ע"י ידידו הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל, וכה כתב עלי' ²: 'משמועה רעה מורה צדק דמן חיפה, כהן בראש, מעלת הרב בן מלכים כמהר"ר חיים יאושע אלעזר הכהן חמצי ז"ל, דמלבד נרפשו חשקה בתורה מנערותו ועד זקנותו, מאן דחמא חמא גודל צדקותיו וכו' ולא הניח לשום ת"ח קטון וגדול בנשואי בנו או בתו שלא היה מוליק לו מנה יפה וכו', כי היה למעלה מעשרים שנה על התורה ועל העבודה בארץ הקדושה" ³.

את רוב חיבו בהוראות הלכה למעשה נוכח מתוך חיבורו הגדול 'כה תברכו' (שאלוניקי תרמ"א), אשר הוא הספר המקיף ביותר שנתחבר על מצות נשיאת כפים, הלכותיה חומרותיה והנהגותיה. עוד מחיבוריו הנדפסים מכבר 'ולבש הכהן' דרושים וחיידושים עה"ת נ"ך ואגדות הש"ס, אזמיר תרמ"ט; 'מעשה ח"י"א' ביאור הגדה של פסח; 'מעשה אבות' פירוש על פרקי אבות, שניהם נדפסו לראשונה מכת"י ע"י הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשס"ב.

בין חיבוריו שהותיר אחריו בכת"י נמצא כרך גדול המכיל תשובות ומערכות בהלכה ולקט"י דינים ע"ס א-ב, אשר נכתב בתקופת שהותו בארץ ישראל. בראשו כתב רבינו ז"ל: "הנה באתי במגילה ספר כתוב עלי, בעזרתו יתברך שמו ויתעלה הדרר, אשר ידי כותבת יד עני ונכה, דינין והלכות על ד' שולחנות מפומייהו דרבנן סמיכי על סדר א"ב, תורת ארץ ישראל ת"ו, להיות קמוץ עמדי להבין ולהורות לכל הדברות ולכל האמירות דבר בעתו. ותפלת' על חיכי, וז' אלהים יגיה חשכי, יהי רצון מלפני אלהי השמים שנוכה ללמוד תורה לשמה ולכוין לאמיתה של תורה לעשות נחת רוח לפניו ית' ולתקן נפשיו ורוחינו ונשמתינו בגלגול זה, ויבא הגואל משיח צדקינו ויגאלנו גאולת עולם על דבר כבוד שמו בעגלא ובזמן קריב כן יהי רצון אמן. שנת חטאת נעוריר ופשעי אל חזכ"ר כחסדך וזכור לי נעתה למען טובך ה' לפ"ק. פה עה"ק חיפה ת"ו". לפנינו כמה קטעים בעניני תפלה והלכותיה מתוך חיבורו כת"י הנ"ל (מערכת ת' ערך תפלה) העתיד לראות אור בשלימות בקרוב בעזה"י.

א. **תפלה**. כתב הרדב"ז בתשובות החדשות¹ הביא דבריו עט"ר מוה"ר הגדול כמוהר"ח פאלאגי זצוק"ל בספרו הכתוב לחיים במזמור ל"ב, דאם יש לחוש למחלוקת כשמתפלל בבית הכנסת מוטב שיתפלל בביתו, ע"ש. ואין אתי ספר תשובות הרדב"ז הללו כדי לראות הדברים במקומם, דמפשט לשונו נראה דמוטב שיתפלל בביתו אפילו שהוא מתפלל ביחיד. ועינך תראה כמה קשה המחלוקת, דהגם שאמרו רז"ל דתפלת הציבור היא גדולה עד מאד ורצויה ומקובלת לפניו יתברך כמו שאמר הכתוב: הן אל כביר לא ימאס, ומה גם בבית הכנסת דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת כמ"ש בפרק קמא דברכות², עם כל זה בעבור חשש המחלוקת כתב הרב ז"ל דמוטב שיתפלל ביחיד בביתו.

ונראה דהטעם הוא דמחלוקת גורם שיסתלק השכינה מ ישראל, וכשיש מחלוקת בבית הכנסת מסתלק השכינה משם וכיון שאין השכינה שם מוטב שיתפלל בביתו. ואפשר דזה הוא כונת הכתוב³ מדוע באתי ואין איש, ופסוק זה הביאו בגמרא התם⁴ לעשרה שמתפללין בבית הכנסת, דהכי איתא התם אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש, ע"ש. נמצא דאומרו ואין איש היינו ואין עשרה. ולדרכינו יבא על נכון אומרו ואין איש בעשרה, והיינו דהוא מדבר דהקב"ה בא לבית הכנסת ומצא בה עשרה אבל כל אחד לבו חלוק על חבירו והם במחלוקת ואינם באחדות בלב אחד, וזה אומרו מדוע באתי להשרות שכניתי שם בבית הכנסת על דרך שפירש מוהרש"א ז"ל, והיינו בעשרה המתפללין באתי להשרות שכניתי שם, ואין איש ר"ל ואינם כאיש אחד באחדות בלב אחד אלא כל אחד בלב אחד והם במחלוקת ודין גרמא שלא להשרות שכניתי שם. נמצא דכשיש מחלוקת בבית הכנסת לא יש השראת שכניה שם. ועוד רעה חולה דכשיש מחלוקת בבית הכנסת אינו יכול לכוין בתפלתו מה שמוציא בפיו, ולזה כתב הרב ז"ל דמוטב שיתפלל בביתו ביחיד ויתפלל בכונה.

ב. **תפלה**. פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות תפלה הלכה ט"ו וז"ל, כונת הלב וכו' מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל וכו' יע"ש. ועיין למרן כסף משנה שם שכתב שהיא מימרא דרב חייא בר אשי אמר רב במסכת עירובין פרק הד"ה שאמר כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, ע"ש. ואנכי בער ולא אדע למה לא נקט הרמב"ם ז"ל בלישנא דרב דאמר אל יתפלל, דמשמע דאם אין דעתו מיושבת עליו והתפלל לא קא עביד איסורא, ומנא ליה לומר דאסור לו להתפלל. ואנכי הרואה בזוהר הקדוש להפך דאפילו שאין דעתו מיושבת ולבו טרוד לא ימנע מלהתפלל, דהכי איתא בפרשת ויחי דף רמ"ג סוף ע"ב וז"ל, אמר ר' חזקיה האי מאן דליביה טריד ובעי לצלוא צלותיה ואיהו בעקו ולא יכיל לסדרא שבחא דמריה כדקא יאות מאי הוא, א"ל אע"ג דלא יכיל לכוונא לבא ורעותא סדורא ושבחא דמריה אמאי גרע אלא יסדר שבחא דמריה אע"ג דלא יכיל לכוונא ויצלי צלותיה וכו', ע"ש.

ומרן הקדוש בשלחנו הטהור אורח חיים סי' צ"ח⁵ פסק כרב דאמר אל יתפלל אבל לא קאמר אסור כמ"ש הרמב"ם ז"ל, וז"ל: לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כונתו ולא בשעה המבטלת כונתו, עכ"ל. וכתב הרב באר היטב באות ד' המבטל כגון הבא מן הדרך ע"ש מגן אברהם. וסיים שם מרן ז"ל דבריו אחרי זה וז"ל, ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה, עכ"ל. והן הם דברי

אלא דאם כנים אנחנו בזה בכונת דברי הזוהר הקדוש, קשה דמה יענו שפתי צדיקים העליונים זיע"א המכוונים כל הכוונות הראויות לכוין לדברי הזוהר הקדוש הללו דמשמע דאין אומרים אותו בתפלת שחרית כי אם פעם אחת אחר תהלה לדוד ואין אומרים אותו בסדר הזמירות. ובמוכרח צריכים אנו לומר דדעת אחרת עמהם בכונת דברי הזוהר הקדוש, והיינו דמיירי דמלבד מה שאומרים אותו בסדר הזמירות עוד אומרים אותו אחר תהלה לדוד. והגם שדחינו פירוש זה מתוך דברי הזוהר הקדוש, מכל מקום אין ידעיתנו כידיעתם ולא ביתא [אדם] לנו ואין לנו עסק בנסתרות.

איך שיהיה נמצינו למדים מכל האמור דמנהגינו הוא מיוסד על אדני פז על פי רבינו הקדוש האר"י זצוק"ל דצריך לומר בתפלת שחרית שתי פעמים פיטום הקטורת אחת בסדר הזמירות שהוא במקום הקטרת הקטרת שהיה מקריב הכהן בבית המקדש, וזאת שנית אחר תהלה לדוד ואחר אין כאלהינו. ובכל פעם צריך להקדים ולומר אתה הוא ה' אלהינו, ודלא כמ"ש הרב מופת הדור ז"ל וכאמור.

ואחר זמן ראיתי בזוהר הקדוש בסדר ויקהל שבפירושא איתמר דאין לומר פיטום הקטורת כי אם שתי פעמים ביום אחת בבוקר בתפלת שחרית ובערב בתפלת מנחה, והוא בדף רי"ט וז"ל, תא חזי האי מאן דדינא וכו' אצטריך להאי קטרת וכו' ובהאי ודאי מסתלקין מיניה אי הוא רגיל בהאי לאדכרא תרין זמנין ביומא בצפרא וברמשא דכתבי וכו', ע"ש. וא"כ מה יענו שפתי צדיקים זיע"א שאמרו דאומרים אותו שלש פעמים ביום לדברי הזוהר הקדוש דבפירושא איתמר דאין אומרים אותו כי אם שתי פעמים ביום דוקא.

ד. **תפלה**. כתב בספר ראה חיים לעט"ר מרן מלכא גאון עוזינו הרב הגדול כמוהר"ח פאלאגי נ"ו משם רז"ל דכל התפלות שהתפלל משה רבינו ע"ה תקט"ו תפלות כדי ליכנס לארץ ישראל ולא נענה בהם ולא נכנס לארץ ישראל, שמורים הם התפלות לכל בני ישראל על כל צרה שלא תבא עליהם, עכ"ד.

ה. **תפלה**. כתב הרב לחמי תודה ז"ל על פסוק¹ השולח אמרתו ארץ וכו', והביא דבריו עט"ר מוה"ר החסיד כמוהר"ח פאלאגי זצוק"ל בספרו הנדפס מחדש צדקה חיים בדף קכ"א ע"א, המתפלל בארץ ישראל הוא כמתפלל בציבור וישמע ה' תפלתו, ע"ש.

ו. **תפלה**. פסק הרב יד אליהו ז"ל בסי' ז' דאינו מחוייב מן הדין להתפלל עם הציבור כשיבא לו הפסד ממון. ועיין לעט"ר מוה"ר ז"ל בספרו הנ"ל שם.

ז. **תפלה**. ראיתי דמנהג עה"ק טבריא ת"ו לומר בסליחות אלהא דמאיר ענני, ושאלתי לחכמים דלמה לא יאמרו אלהא דר' מאיר, שכן כתב הרב הגדול מופת הדור חיד"א ז"ל בספרו מורה באצבע² וז"ל, הרני מתנדב שמן למאור לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס וכו' אלהא דרבי מאיר ענני שלש פעמים ע"ש. והגם דאיתא במס' ע"ז דף ח"י³ דא"ל ר' מאיר לשומר הזונות שאם יעליל עליו מן המלכות וכו' אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת וכו' ע"ש, שאני התם דמענותותו לא רצה ליתן על עצמו תואר רבי ואמטו להכי אמר מאיר, אמנם אגן בדין שאנו מזכירים שמו הקדוש ודאי דצריכים לתוארו רבי. וכן מוכח מדבריו בספרו פתח עינים בחידושויו למס' ע"ז שם שכתב וז"ל, אימא אלהא דמאיר ענני וכו', ומזה נשתרלב המנהג בכל גלילותינו דעל כל צרה שלא תבא שמתפלל האדם אומר אלהא דר' מאיר ענני וכו'. הרי דסבירא ליה להרב ז"ל דהגם שהוא עצמו אמר לאחרים שיאמרו אלהא דמאיר, מכל מקום אחרים שמתפללים צריכים לומר אלהא דר' מאיר, והיינו דכדתיבנא בעניותן. וכן ראיתי בספר משפט צדק ז"ל על ספר תהלים דבתחילת הספר הביא תפילות ובקשות, וכתב שם שיאמר שלש פעמים אלהא דר' מאיר ענני. ועוד הביא שם משם הרב מנחם עזריה ז"ל במאמר חיבור דין סוף ח"א פרק כ"ו שהכונה באמירה זאת אלהא דר' מאיר ענני הוא במה שכיון ר' מאיר ענני באותה כונה וכו' ע"ש. וכן כתב הרב מופת הדור ז"ל בספרו מראית העין דף ז' ע"ן ע"ד ע"ש. ומאחר שכן לא ידעתי על מה שמכו רבנן לומר אלהא דמאיר בלא תואר רבי. ושאלתי את פיהם ולא ידעו להשיב טעם הדבר כי אם שכן נהגו.

ואת זה תמהני אחרי נשיקת עפרות רגליו הקדושים ובקשת אלף מחילות לעט"ר מרן מלכא הרב הגדול כמוהר"ח פאלאגי ז"ל על מ"ש בספר לב חיים ח"ב סי' ק"ס דצריך לדקדק ולומר אלהא דמאיר ענני, והביא סמוכות דהכי איתא במס' ע"ז דר' מאיר אמר לשומר שיאמר אלהא דמאיר ענני, ע"ש. ומאחר שהוא ז"ל הביא דברי מי שגדול הוא הקדוש מופת הדור ז"ל בשתי מקומות שכתב שיאמר אלהא דר' מאיר ענני, והיינו דסבירא ליה דאמירה נעימה שאמר ר' מאיר זיע"א לשומר אלהא דמאיר אין ללמוד ממנו לומר כן דשאני התם דהוא בעצמו מחמת ענותותו לא רצה ליתן על עצמו תואר רבי, זאת ועוד הביא שם מ"ש בספר משפט צדק ז"ל שכתב שיאמר אלהא דר' מאיר, אחרי זאת איך כתב הוא ז"ל דצריך לדקדק ולומר אלהא דמאיר ענני כלשינא ידידיה שאמר לשומר, דיש לחלק לדידן דכדתיבנא ושכן סבירא ליה להרב הגדול מופת הדור ז"ל.

ושוב ראיתי שדבריו הם מיוסדים על אדני פ"ו, וסמיכה לחיים רבה היא על מ"ש הוא ז"ל בספרו הקדוש עתרת חיים סי' ב"ן אות ח' משם המפרש בספר קרנים מאמר וי"ו הביאו בספר ילקוט ראובני, כי שתי פעמים אלהא דמאיר ענני גימטריא תתקמ"ד כמנין הכלבים הנדבקים תחת הקליפות נובח הוא בגימטריא תש"ר ד"ם ע"ש. ולפי זה שפיר כתב עט"ר מוה"ר ז"ל דצריך לדקדק ולומר אלהא דמאיר ענני בלא תואר רבי, וגם לאומרו שתי [פעמים] דוקא שהוא כמנין הכלבים להכניעם. ועל זה ציין מוה"ר ז"ל שם לספרו עתרת חיים להראות לנו שדבריו הם סמוכים על דברי הילקוט הנ"ל. והשתא הכא דברי ר' מאיר זיע"א שאמר לשומר שיאמר אלהא דמאיר ענני הם בדקדוק וכל אחד יאמר כן בלי תואר רבי כדי להכניע הכלבים הנדבקים תחת הקליפות שמספרו דדין כמספר הכלבים. ומעתה מקום יש לסמוך למנהג עה"ק טבריא ת"ו שאומרים אלהא דמאיר ענני בלתי תואר רבי. והיה העלמה דברי הילקוט הללו מהרב הגדול מופת הדור חיד"א ז"ל שכתב בשתי מקומות שיאמר אלהא דר' מאיר ענני שלש פעמים, ולפי דברי הילקוט הנ"ל צריך לומר בדקדוק אלהא דמאיר ענני בלתי תואר רבי וגם שתי פעמים לבד שהוא כמנין הכלבים להכניעם וכאמור.

1. תולדות רבינו בהרחבה נדפסו בראש חיבוריו 'מעשה ח"י"א' ו'מעשה אבות', הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשס"ב, ושם מקור הפרטים שלפנינו. 2. אברהם את ידו, אזמיר תרמ"ו, דרוש ה' לשבת הגדול, דף קכ"ה ע"ד. 3. סי' ע"ב. 4. ברכות ח' ע"א. 5. איוב ל"ו ה'. 6. דף ו' ע"א. 7. ישעי' נ"ב. 8. דף ו' ע"ב. 9. דף ס"ה ע"א. 10. סעי' ב'. 11. סעי' ה'. 12. סעי' ט'. 13. סעי' א'. 14. סעי' ב'. 15. פסחים נ"ט ע"א. 16. דף כ"ו ע"ב. 17. תהלים קמ"ז ט"ו. 18. הוא בקונטרס כף אחת סי' ג'. 19. ע"א.

תשובות ופסקים

הכיוון שאיליו יש להתפלל

בשו"ע (סי' צ"ד סעי' א') איתא: בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל [שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם - מ"ב ס"ק ב'] ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים [ר"ל יכוין לבו אע"פ שא"א לו להחזיר פניו נגדם ור"ל שיחשוב בלבו ורעיונו כאלו הוא עומד במקדש אשר בירושלים במקום קודש הקדשים - מ"ב ס"ק ג']. היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים [שנאמר והתפללו אל ד' דרך העיר אשר בחרת - מ"ב ס"ק ד'] ויכוין גם למקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש [שנאמר והתפללו אל הבית הזה - מ"ב ס"ק ה'] ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים.

ובמשנה ברורה (ס"ק א') כתב: פירוש כשעומד בחוץ לארץ למזרחת של ארץ ישראל יכוין פניו למערב שהוא כנגד ארץ ישראל וכשעומד מצד מערב כמו במדינותינו יהפוך פניו למזרח וכן בכל הרוחות, וכן הביאור במה שכתב היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו וכו' היה עומד בירושלים יחזיר פניו וכו'. [ויש לציין למה שכתב בס' שיח הלכה (סי' כ"ה אות פ') לעורר בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דהרבה לא שמים לב וכאשר משתחוים במודים דרבנן לא מקפידים להשתחוות בדוקא לצד מזרח, אלא משתחיים באיזה צורה שנמצאים, ואם פניהם כלפי מערב משתחוים למערב. ויש להעיר דהרי דין השתחויה במודים דרבנן זה מדינא דגמ' וירושלמי כדמבאר בשו"ע סי' קכ"ז ס"א, וכיון שכן מסתבר שלכתחלה צ"ל השתחויה לכיוון בית המקדש לכיוון מזרח כדין כל השתחויות. ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קי"א אות ב'.]

כשבונים ביהכ"נ להשתדל לבנותו

באופן שהרוח שמתפללין נגדו יהיה מכוון לביהמ"ק

במ"ב (ס"ק י"א) כתב: ועיין באחרונים שהסכימו כולם לדברי הלבוש דבמדינותינו שאין אנו יושבין במערבה של א"י מכוון רק נוטה ג"כ לצפוןו שיעמידו כותל בית הכנסת נוטה קצת לצד מזרחית דרומית של העולם שאז תעמוד מכוון כנגד ארץ ישראל ובית המקדש וקדשי הקדשים וכן כל מדינה לפי תחנותיה יעמידו הבית הכנסת לפי דרכם, ובספר לחם חמדות יישב מנהג העולם ומ"מ משמע מיניה ג"כ שטוב יותר לעשות כדברי הלבוש ואם מזדמן למקום שהכותל הוא כנגד המזרח הוא מצדד פניו נגד מזרחית דרומית עיי"ש אך אם מזדמן לו שעומד ומתפלל בצד דרום ארון הקודש לא יעשה כן שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי ארון הקודש עיי"ש בל"ח. וכתב בפמ"ג בדמקומות שעושין הכותל ממש נגד המזרח טוב לעשות מקום הרב לצפון ארון הקודש כדי שיוכל להדרים ויחכים דבדרום אי אפשר להדרים וכנ"ל ובמקומות שעושין כלבוש ראוי להושיב הרב לימין הארון אם לא להסיך מחלוקת אל יקפיד.

ובביאור הלכה (ד"ה אין עושין) כתב: עיין במ"ב והא לך לשון הלבוש ודע שכל הארצות האלו אשר אנו שוכנים בהם כולם הם כנגד מערבית צפונית של א"י ואינם מכוונים במערבה של א"י ממש לפיכך נ"ל שטוב ונכון הוא כשעושין בית הכנסת שיזהר שיעשו הכותל המזרחי שעושין שם הארון ומתפללין כנגדו שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית ואז נעמוד מכוון כנגד א"י וירושלים ובית המקדש וקדשי הקדשים וגם עי"ז לא נחזיק ידי המינים שיאמרו אנו מתפללין נגד השמש כמותם. ובאיזה אופן נעמידנה באלו הארצות נ"ל שנעמידנה באופן שבוים תקופת ניסן או תשרי או סמוך להן בו או בז' ימים כשתזרח השמש בבוקר תהיה נכנסת בחלון שבאמצע כותל המזרח מן הבית כנסת ויכה הניצוץ כנגדה על הכותל המערבי נוטה הניצוץ מן האמצע כותל המערבי לצד דרום רחוק מן האמצע באופן שכמו חצי שעה או שעה אחר הזריחה תגיע אל אמצע הכותל ממש מול חלון המזרחי ובהכ"נ כזו ודאי היא עומדת ממש באלו הארצות נגד ירושלים ובית המקדש אבל אם נעמידנה באופן שכשחוזרת החמה בימים הנ"ל בחלון המזרחי יכה ניצוץ השמש בכותל המערבי נגד החלון באמצעו מיד בעת הזריחה זהו ממש כנגד מזרח וזהו חוקם לעשות כן וגם לא שתחנהו נגד ירושלים ובית המקדש רק בצדם לפיכך לא נעמיד בית הכנסת באופן זה עכ"ל.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ט"ו) כתב: וכיון דשכיח טובא כי רחובות העיר נמשכים באלכסון ואינם מכוונים לאף אחד מרוחות העולם, ראוי לענ"ד לחקור על מצב הרחוב בו עומדים לבנות בית הכנסת, כי יתכן שהרחוב נמשך בצורה שעל ידי כך יהיה הבית הכנסת הבנוי בו נטוי לצד שהוא היפוך מכיון ארץ ישראל וירושלים וכגון בנדון שהזכרתי (בבית הכנסת של קהלתי באוסטרסלאיה שהיא שוכנת דרומית מזרחית לא"י) שהרחוב יורד באלכסון מדרום לצפון מבלי שהיה אפשר להרגיש בו ועיי' זה נמצא כותל המערבי מכוון נגד מערבית צפונית של העולם. ואמנם אם היה הרחוב נמשך באלכסון ויורד מצפון לדרום אז, אם היה הבית הכנסת נבנה בקו ישר שוה לשאר הבתים שברחוב בלי נטיה לצפון, אז היה כותל המערבי של הבית הכנסת שכנגדו מתפללין בנוי נגד רוח מערבית דרומית ונמצא המתפלל בבית הכנסת נגד כותל המערבי נראה כפונה עורף לארץ ישראל. ומוכן כי מה שכתבתי בזה שייך גם בבתי כנסת שבמדינות יואר"פ שהן צפונית מערבית לארץ ישראל שהלבוש כתב לבנות כותל המזרחי שבהם נטוי לרוח מזרחית דרומית של העולם ולפי מה שכתבתי לפעמים אפשר לבנות ישר שוה לשאר הבתים שברחוב ועכ"ז יהיה כותל המזרחי בנוי נגד מזרחית דרומית של העולם וכגון שהרחוב בו בונים את בית הכנסת יורד באלכסון מצפון לדרום ולהיפך כשהרחוב יורד באלכסון מדרום לצפון אז במדינות יואר"פ ובכל המדינות שבהם מתפללים למזרח העולם, יהיה כותל המזרחי נטוי לצד מזרחית צפונית והמתפלל בהם לצד מזרח נראה כפונה עורף לארץ ישראל, וזה אפי' במדינות שהן במערבה של א"י ממש ומכש"כ במדינות השוכנות צפונית מערבית לא"י דמיי' בהם הלבוש. כי שם ככה"ג דרושה נטיה של כתשעים מעלות לצד דרום כדי שיהיה כותל המזרחי מכוון למזרחית דרומית כמוזכר בלבוש הנ"ל. - פשוט כי יש לדקדק בענין זה גם במדינות שארץ ישראל להם בצד דרום או צפון והם מתפללים נגדה. - אפשר לבחון ולעמוד על אמיתת הרוחות גם באמצעות מכשיר הנקרא מצפן כמבואר בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' י"ט) כשיודע לחשב נטיית המחש מנקודת הצפון.

ובתשובות ונהגות (ח"א סי' ע"ט) כתב: ובכל בית הכנסת כשבונים ראוי לכוון בבנייה שיהא לצד ארץ ישראל יתור, או בארץ ישראל מול ירושלים, ובבית הכנסת שאנו בונים בירושלים בשכונת הר נוף נדחקנו שיהא ארון הקודש והתפלות מול בית מקדשנו דווקא.

[ועי' בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ע"ט שכתב: על שאלתו אם רשאים לשנות את המזרח לצד צפון באשר אם יעשו את המזרח האמת, יוכל היות כי בזמן מן

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

הזמנים יבנה אחד השכנים כותל כנגדו ויאפיל אותו. הנני להשיבו כי אין לשנות נגד הלכה פסוקה בגמרא ובשו"ע. ואם אמנם חלונות מצד המזרח ג"כ דינא דגמרא ברכות ל"א ובטשו"ע סי' צ' עכ"פ לפי שעה עושים חלונות בכותל המזרח ואין אנו חוששים שמא במשך הזמן יאפילו אורם. וגם לא קבעו חז"ל שיעור אורה בחלונות אם רב או מועט, ולפי הטעם המבואר, וצריך לכוון נגד ירושלים, וצריך לפתוח פתחים וחלונות או פתחים כנגדן, הרי יש חלונות ופתחים ומה בכך אם אורם מועט, ולטעם המובא בתר"י שעיי' ראיית האור תתיישב דעתו ויכול לכוין כראוי בודאי אין קפיידא בדבר באיזה רוח יהיה החלונות, עכ"פ אין שום מקום לשנות בשביל זה המזרח לצד צפון, ואין לזה שום היתר רק יקבעו את הארון בכותל המזרח כנהוג בכל תפוצות ישראל].

ביהכ"נ שאינו מכוון למקום המקדש
איפה יש לקבוע את הארון הקודש

הרבה בתי כנסיות בנוים באופן שהמזרח אין מכוון למקום המקדש ויש בתי כנסיות שלכן קבעו את ארון הקודש בזוית מזרחית דרומית וכדו' כדי שיהא מכוון באופן מדויק למקום המקדש וכל הספסלים בבית הכנסת עומדים מול ארון הקודש ועל ידי זה כל המתפללים עומדים באופן מדוייק לכוון מקום המקדש. אולם בהרבה מקומות אין הדבר אפשרי כיון שעל ידי זה מפסידים מקומות ישיבה בבית הכנסת וכדו' ולכן מעמידים את ארון הקודש בצד שנוטה יותר למקום המקדש. (ועיין להלן האם צריכים לצדד עצמם בתפלה לזוית המדויקת).

וכן כתבו בהליכות שלמה (ח"א פרק י"ט סעי' ד') בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דלא נהגו בדורות שלפנינו להקפיד לקבוע את מקום ארון הקודש בזוית המדויקת המכוונת כנגד מקום המקדש ולכן במקום הצורך יש להקל בדבר. ובארחות הלכה שם הוסיפו: ובעובדא שנשאל בה היה הצד המדויק בזוית צפונית מזרחית, ועי' הקביעה באופן זה היו מתמעטים כעשרה מקומות ישיבה בבית הכנסת (שהיה מצומצם בלא"ה). והורה שיבחרו אחד הצדדים ולא יקבעו בזוית. והוסיף שהיה ראוי להעדיף בההיא עובדא את הצד הצפוני, אולם כיון שעיי"ז יש חשש שיעברו להנצל מחשש זה, אם יקבעו את דלת הכניסה מזרח (ואף שהיתה אפשרות להנצל מחשש זה, אי קבעו את דלת הכניסה במקום ששם הכניסה תהא גם לעזרת נשים, לא הסכים מרן זצוק"ל לזה כלל משום צניעות) ובכל כה"ג שאין ארון הקודש מכוון בזוית המדויקת אמר שיש לחוש, ולא לצדד לצד הנכון אם הוא בכיון אחר ממש, שאע"פ שלא יעמוד עיי"ז אחורי אה"ק, גם זה פסונה לכיון אחר אינו לכבוד ארון הקודש.

ובבית הכנסת שזוית המדויקת הוא בזוית מזרחית דרומית ואין נטיה לצד מזרחית או דרומית שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א, הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שעדיף לקבוע את ארון הקודש במזרח כיון שרוב העולם מתפללים למזרח.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דאם אי אפשר להניח את הארון קודש בצורה עקומה כיון שזה יקח הרבה מקום אין נפק"מ באיזה צד יניחו את הארון קודש ויכולים לקובעו אף בדרום אם יותר נוח להם לקובעו בדרום.

כשארון הקודש אינו מכוון לכיון מקום המקדש
האם יש לצדד גופו לזוית המדויקת

בערוך השלחן (סעי' ד'-ט') כתב: כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי והטור דאנו שמתפללין למזרח מפני שאנו במערבה של א"י וכ"כ רבינו הרמ"א בסעיף ב' וז"ל ואנו שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של א"י ונמצא פנינו לא"י עכ"ל והנה רבותינו הראשונים שהיו בצרפת ואשכנז אתני שפיר שבמדינות אלו עומדות ממש במערבה של א"י אבל רבינו הרמ"א שהיה בפולין וכן מדינותינו רוסיא שעומדות בצפון העולם א"כ אנחנו מערבית צפונית של א"י וכשאנו עומדים לצד מזרח אינו ממש כנגד א"י וכבר נתעוררו הגדולים בזה [לבוש מעייט"ט וט"ז ומג"א] וכתבו דבאמת כשבונין הבהכ"נ יעמידו כותל מזרחית ראשם לצד דרום וכן עשה אחד מהגדולים [מעיי"ט].

והנה כלל ישראל אין עושים כן ובונים לצד מזרח ועומדים לצד מזרח לגמרי כידוע ונ"ל ללמד זכות שעושין כדין דהנה בב"ב (דף כ"ה ע"א) אמרין דר"ע ס"ל שכניה במערב וכן ריב"ל וצריך להתפלל רק לצד מערב וכן ר' אבהו סובר כן ע"ש ור' אושעיא ור' ישמעאל ורב ששת ס"ל שכניה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה ע"ש וכתבו רבותינו בעלי התוספות שם ובברכות (דף ל' ע"א) והרא"ש שם והטור בסימן זה דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כהך ברייתא שחיב להתפלל נגד ירושלים ע"ש וא"כ הדבר תמוה כיון דכל הני פליגי עליה אידן פסקינן כהך ברייתא וכתבו דשם בב"ב סובר ר' חנינא כהך ברייתא דא"ל לרבי יאשיה אתון דיתביתו בצפונה דא"י אדרימו ע"ש וגם זה תימא לפסוק כיחיד נגד רבים ויותר מזה תמוה דאין אפשר דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כן הלא שלמה בתפלתו אמר והתפללו דרך ארצם דרך העיר אשר בחרת בה והתפללו אל הבית הזה ודניאל התפלל נגד ירושלים.

ונראה דהענין כן הוא דבב"ב שם פרכין על ריב"ל דאמר שכניה במערב ואיהו אמר דלעולם ידרים ומתרג' דמצדד אצדודי ופירש"י דעומד במערב ומצדד לצד דרום והסמ"ג בעשין (י"ט) פי' להיפך ע"ש היטב ומבואר מזה דזה שאמרו להתפלל בצד זה או כנגד מקום זה די בצידוד בעלמא ולא בענין שיהא כל גופו ופניו פונין לשם ולפיי"ז אני אומר דכולהו תנאי ואמוראי דב"ב לא פליגי על הך דברכות וכולהו ס"ל שצריך לכוין נגד א"י ונגד ירושלים והסוברים דשכניה במערב ס"ל ג"כ דמצדד אצדודי כלומר דהמדינות העומדים במזרח א"י ודרומו ובצפוןו יוכלו להתפלל לצד מערב והדרומים והצפונים יתפללו לצד מערב ויצדדו לדרום או לצפון או להיפך להתפלל לצד דרום או צפון ולצדד למערב והמדינות שלצד מערב כמו שלנו דבהכרח שלא לפנות למערב דא"כ אחוריהם יהיה לצד א"י מודים שא"א להם להתפלל למערב והם על רוב העולם דיברו והסוברים שכניה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה מודים שמחויב לצדד פניו לצד א"י או להתפלל לצד א"י ויכול לצדד פניו לאיזה רוח שירצה.

ונמצא לפיי"ז דהעמידה נגד א"י וירושלים אין הכונה נגד ממש אלא קצת

הרה"ג יוסף זונבל שוב קרית ספר

נטייה לשם ואני אומר דמטעם זה שנינו בברייתא יכוין את לבו כנגד א"י כנגד ירושלים ולמה לא אמר יעמוד כנגד א"י אלא משום דזה א"א בכל מקום ודי באצדודי בעלמא כדמסיים מחזיר פניו כלומר דבהחזרת פנים די וכשנדקדק בתפלת שלמה והתפללו אליך דרך ארצם והתפללו דרך העיר אשר בחרת ועוד דכתבי והתפללו אל המקום הזה כמבואר במלכים (ח') ולמה לא כתיב כאן דרך המקום הזה כמו בדרך ארצם ודרך העיר אך הטעם נ"ל דהתפללו אל המקום הזה מיירי שם בעמדו בירושלים ויכול לכוין ממש למקום המקדש אבל דרך ארצם מיירי שם כאשר יגלו בגלות ודרך העיר מיירי שם בהמתפללים בכל א"י ע"ש והדבר מובן דבכל העולם א"א להתפלל נגד א"י ממש דרוחב העולם הוא הרבה גדול מאי" וכן כל א"י גדול הרבה מירושלים ולכן אמר דרך ארצם כלומר איזה נטייה לשם ויכוין לבו.

ולפיי"ז שאע"צ עמידה ממש נגד א"י א"ש המנהג שלנו שאנו עומדים לצד מזרח אף שאנחנו בצפונית מערבית מ"מ נטיה קלה יש למערב כמובן ולא גרע מהחזרת פנים כיון דהעיקר הוא כונת הלב לא"י וכיון שאנו עומדים למזרח ומכוונין לבן לא"י ונוטים לא"י גם כן שהרי אין אנו עומדים בקצה צפון אלא בצפון הסמוך למערב וממילא דכשעומדים לצד מזרח יש נטייה למערב העולם ששם א"י עומדת.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דהעיקר להתפלל לצד שנוטה למקום המקדש ואין צריך לצדד גופו לזוית המדויקת אף כשמתפללים במקום שאין ארון הקודש.

ובלטק הקמח החדש (סי' צ"ד ס"ק ז') כתב: אם ביהכ"נ של העיר אינו במזרח בדיוק דאיער כן בכמה בתי כנסיות שבגלל הרוחב אל היתה אפשרות להעמידה אותה כמו שכתוב בשו"ע, אם הוא מתפלל בביתו יקבע מזרח עי" המצפן. וכן ראיתי אצל הצדיק ממונקאטש שלא הסתמך על האומרים לאיזה צד מזרח, וההוכחה לזה הצד המזרח של בית הכנסת אלא הוא קבע מזרח עי" המצפן שהיה תמיד עמו. אבל בבית הכנסת עצמו לא ישנה משאר המתפללים. וכן פוסקים האחרונים משא"כ בביתו. ונכון לברר בביתו עי" המצפן כי לפעמים נדמה לו שביתו מזרח כבית הכנסת, אבל זהו רק שבאם הוא ממש כבית הכנסת, כי לפעמים הבית הכנסת בעצמו ג"כ אינו בדיוק ויש שנינו בהרחוב ונמצא שיעמוד אי במזרח ממש או צפון מזרח.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א דכשמתפללים במקום שאין ארון קודש יש לצדד גופו לזוית המדויקת של מקום המקדש אבל בבית הכנסת שיש שם ארון קודש יש להתפלל לכיוון הארון קודש אף שזה לא בדיוק לכיוון מקום המקדש. וכן בציור הנ"ל שהזוית המדויקת היה בזוית מזרח דרום שהורה מרן שליט"א לקבוע את הארון קודש במזרח, אמר שיתפללו לכיוון מזרח ששם ארון הקודש ולא לצדד לזוית של מזרח דרום.

ובמשנת יוסף (הלכות בית הכנסת סי' ה' אות ד') כתב לגבי בית הכנסת שאינו בנוי לכיוון הנכון, אם כל הציבור יפנו גופם ופניהם לכיוון הנכון הגם שעיי"ז ייראו כפונים עורף לארון הקודש: לכאורה פשוט שאם אפשר לעורר הקהל שכולם יפנו לכיוון המדוייק למקום המקדש, דהיינו לקרן בהכ"נ, שכן עדיף, שאז לא יצטרכו רק לצדד פניהם אלא יפנו כל גופם לכיוון הנכון. אבל יש לחוש בזה למש"כ הדברי חמודות שלא רצה לפנות למזרחית דרומית, כאשר עמד עי" דרום לארון הקודש, שלא ייראה כהופך עורף כלפי הארון. וא"כ אין הקהל יכולים לפנות לפינה הדרומית או הצפונית, שעכ"ח או העומדים בצד דרום לארון הק', וא' שבצד צפון לארון הק', יהיו עיי"ז פונים עורף לארון הק'. והגם שמצינו בבתי הכנסיות שארון הקודש שלהם היה בנוי בדרום, ועמוד התפילה והבימה והחן והקהל כולם פנו למזרח, כמו שמעיד השד"י תמז' (באסיפת דינים מערכת בית הכנסת אות מ"ב) שכן היה בבית הכנסת של המקובלים בית אל בעה"ק ירושלם ת"ו. שהתיבה [הבימה לקרה"ת ועליה עומד הש"ץ אצל הספרדים] היא למזרח ולמולה מתפללים וההיכל הוא בדרום עיי"ש. לא דמי, כי שם כל סדר בהכ"נ דהיינו השולחנות והספסלים והתיבה היו למזרח, אלא שכנראה מפני איזה סיבה לא יכלו להעמיד הארה"ק במזרח, והוצרכו להעמידו בדרום. א"כ לא פנו עורף לארה"ק, כי מתחילת כן נבנה בצד, אדעתא דכחי שלא יפנו אליו בעמידתם בתפילת י"ח. וזה שכתב מג"א ופמ"ג (צ"ד סק"ג) ואפי' קבוע ההיכל בצד אחר יתפלל למזרח, אבל בבהכ"נ שכל סדר בנייתו מופנה לארה"ק כהלכתו [בשו"ע ק"ג, ה'. שארה"ק צ"ל בצד שמתפללין כנגדו]. אם רק בתפילת י"ח יפנו לצד אחר, הרי הם כפונים עורף לארון הקודש. והאמנם שיש מקום לחלק ולומר שרבינו התייט' ז"ל שכתב (בדברי חמודות הנ"ל) שלא רצה לנטות עצמו מארון הקודש שלא ייראה כפונה לו עורף, כתב זאת רק לגבי ידידה שהיה בו תרתי לשנות מהקהל ולפנות עורף לארה"ק, אבל אם כל הקהל יעשו כן, לית לן בה, ואין זה בזיון כ"כ לארה"ק. וכדמצינו בשו"ע (קל"ט, ד') שכתב רמ"א שהעולה לתורה יהפוך פניו לצד, שלא יחא נראה כמבכר מן התורה, ויהפוך פניו לצד שמאל, שהוא ימין הקב"ה. הרי דמותר לפנות עצמו מן התורה הק'. ולא חיישינן שפונה לו עורף. כיון שפונה ומבכר אל הקב"ה, והי"ז הרי עומד ומתפלל להקב"ה, מ"מ יש לדחות, דשאני התם שאוחז התורה בידו ומבכר, א"כ אין חשש שפונה לה עורף, משא"כ כשבעיקר התפלה שהיא עמידת י"ח יפנה לצד אחר. ונלענ"ד להוכיח דטוב עושים כל הקהל כשיפנו גופם ופניהם לכיוון התפלה הנכון, ואין לחוש משום פניית עורף לארון הקודש. ועיי"ש מה שהארין בזה.

ומסיים: הרי לנו דבזיון בהכ"נ נקרא רק כשפונה לו אחוריו ממש, אבל לא צדו, דזה אינו בזיון, וא"כ הדברי חמודות הנ"ל שחשש לכך, אפילו כשפנה עצמו מארון הק' רק מעט הצדה, צ"ל בטעמו כנ"ל, מפני שכל הקהל התפללו מול ארון הק'. שבהו אפי' נטיה קלה ממנו הוי בזיון, שמראה כאילו פורש מדעת הקהל שפניהם אל הקודש, וגם ממדת חסידות עשה כן. אבל בנדון דידן כשכל הקהל יפנו לאלכסון למקום המקדש, שפיר עבדי, דשאני כל הקהל שמראים עצמם שפונים לקוה"ק, ולא שמבחים ח"ו את ארון הק'. וכמו שכתבנו לעיל. ותו דאפילו צדו ממש שבהכ"נ שרי לפמ"ג. וא"כ כמו"כ צדו ממש לארון הק' לא הוי בזיון [וכן הרי חזינו ממנהג בהכ"נ הק' בית אל כנ"ל בשד"ח], וכש"כ שרק צדו באלכסון לארון הק' לא הוי בזיון, אם המטרה לפנות מול מקום המקדש ממש.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דיש להתפלל ממש אל מול מקום המקדש ואם הארון קודש אינו בדיוק למקום המקדש יש לצדד בתפילת שמו"ע לצד מקום המקדש אף שעיי"ז פונים עורף לארון הקודש. אמנם יעוי' מש"כ לעיל בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שבכל כה"ג שאין ארון הקודש מכוון בזוית המדויקת יש לחוש ולא לצדד לצד הנכון אם הוא בכיוון אחר ממש, אע"פ שלא יעמוד עיי"ז אחורי אה"ק, גם זה שפונה לכיוון אחר אינו לכבוד ארון הקודש.

לאמתה של הלכה

במקום שנהגו שרק רבנים קבועים יושבים בביהכנ"ס וביהמ"ד בצד קיר המזרח ומתפללים אצל הקיר, אם מותר לאחר להתפלל שם ג"כ. ובעיקר דין החציצה בין המתפלל לקיר

שאלה

בבית כנסת או בית מדרש שנהגו שם שרק הרבנים הקבועים והמוזמנים יושבים בצד קיר המזרחי, בצידי ארון הקודש, פניהם אל העם, ורק הם העומדים להתפלל תפלת י"ח ופניהם לקיר המזרחי, ורוצה איזה יחיד מן ההמונים, ואפילו אם הוא בן תורה או ת"ח, להתקרב ולעמוד על נפשו להתפלל בצד הקיר המזרחי במקום המיוחד עבור הרבנים להתפלל תפלת י"ח, כשפניו אל הקיר בסמוך, אם נכון שיעשה כן במקום שמקפידים שאין עומדים שם אלא הרבנים הקבועים וכנ"ל, ואם יש אפילו חיוב לעשות כן לכל יחיד, או שרק מותר לעשות כן אם רוצה, או שאסור לעשות כן, ויורנו המורה ושכמ"ה.

תשובה

אם יש חיוב שלא יפסיק דבר בין המתפלל לקיר ומה הוי הפסק.

א. תחילה צריכין אנו לבאר אם יש חיוב גמור על כל אדם להתפלל באופן שאין דבר חוצץ בינו לבין הקיר. והנה מקור דין זה פתוח בגמרא דברכות (דף ה' ע"ב) וז"ל: ואמר רבי יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל, מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, שנאמר [ישעיה ל"ח ב'] ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל, עכ"ל. והגמרא (שם) הביאה מאמר זה כדי להקשות על אבא בנימין שאמר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפלתי שתהא לפני מטתי וכי ע"כ עי"ש. הרי מדה בפשטות דיש חיוב שהמתפלל לא יפסיק בינו לבין הקיר שום דבר. והיוצא משם דמיטה הוי חציצה. ובתוספות שם (ד"ה שלא יהא) כתבו דמילתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק, אבל מיטה נראה שאין זה קבוע והוי הפסק, ולדבריהם נראה דדבר הקבוע נחשב ככותל עצמו. וגדר דבר קבוע, אין נראה לפרש דתלוי באם אפשר לטלטלו בנקל או לא', אלא נראה שהוא דבר שיש סיבה צורך והכרח שיהיה באותו מקום, כמו ארון ותיבה של בית הכנסת, שיש הכרח להעמידן במקום מסויים ומיוחד בבית הכנסת, וכמבואר בהלכות בית הכנסת (או"ח סימן ק"ן סעיף ה' וברמ"א שם), וכיון שיש לבית כנסת צורך בהם, וקבעו להם מקום זה, נקראים קבועים באותו מקום. אבל מיטה אין מקומו קבוע, שיכולים להניחו בכל מקום שירצו, ולסלקו לגמרי אם ירצו. ויתבאר עוד לפנינו.

וכן יש לדייק ולפרש בכוונת הרא"ש (תוספות הרא"ש שם) שכתב וז"ל: שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר, והארון והתיבה שמניחים עליהם ס"ת, כיון שקבועים ועומדים לא מקיר חציצה, עכ"ל. ולאכזרה מוכרחים אנו לפרש בכוונתו כמ"ש לעיל, דמשמע דמשום קביעות מקומם בבית הכנסת לשם הנחת הס"ת בהם נקראים קבועים ועומדים, ולא משום כובדן. וזה מדנקט שמניחים עליהם ס"ת, הרי דמשום שמושן המיוחד בבית הכנסת נקראים קבועים. דאין אנו צריכין לרבינו הרא"ש גדול הראשונים לחדש לנו שמניחים ס"ת בהן, אלא מוכרח דר"ל שרק משום הכרח צורך שמושן מיוחד זה נקראים קבועים ועומדים, דאי משום כובדן, הרי הם כבדים גם בלי הנחת הס"ת בהם, ודו"ק.

והנה הרי"ף והרא"ש לא העתיקו דין זה. (ובמעדני יו"ט סימן ז' ריש אות ל' תמה על זה למה השמיטוהו). אולם ברמב"ם (הלכות תפלה פרק ה' הלכה ו') כתב וז"ל: תיקון המקום כיצד, יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל, עכ"ל. ובכסף משנה שם ציין למקורו בגמרא דילן. ובתשובות הרמב"ם (מהדורת פריימן סימן כ', והביאו בבית יוסף סימן צ') כתב וז"ל: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפלה, הוא כדי שלא יהא לפניו דבר שיבטל כוונתו, והבגדים התלויים [פירוש בלתי מצויירים] אינם אסורים, אבל אינו נכון שיבדיל בינו לבין הקיר ארון ושקים וכיוצא בהם מכלי הבית, כי הדברים האלו מבלבלים הכוונה, והבגדים המצויירים, אע"פ שאינן בולטות, אין נכון להתפלל כנגדן מהטעם שאמרנו, כדי שלא יהא מבט בציורים ההם ולא יכיון בתפלתו. ואנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצוייר, עכ"ל. והנה בדבריו נתבאר טעם הדין שלא יהא דבר מפסיק בין המתפלל להכותל, שהוא כדי שלא תתבלבל כוונתו בהסתכלו בהם. ונראה בפשטות שחולק הרמב"ם על התוספות בפירוש הגמרא, שכתב דארון הוי הפסק. ונראה דיש לחלק, דתוספות איירי בארון שבבית הכנסת שהוא קבוע ממש וכנ"ל, והרמב"ם הרי בפירוש איירי בארון שבבית, שהוא כשאר כלי הבית כמיטה וכשקים וכדומה, שאין מקומם קבוע. (שו"ר ש"כ ל' לחלק הרי" עייאש ז"ל בספרו לחם יהודה דף כ' ע"ב בליאורו הרמב"ם, והביאו בכף החיים בסימן צ' אות ק"ל). אולם הרמב"ם לא גילה לנו דעתו כלל לענין החילוק שבין דבר קבוע או לא, דלפי דבריו נראה דכל חפצי הבית מפסיקין ואפילו הכבדים וקבועים, מלבד בגדים התלויים שאינם חשובים כלל ואינן מפסיקים. אולם לפי הטעם דנקט דהוא משום בלבול כוונת התפלה, ולאור החילוק שכתבו בתוספות, נראה לבאר שבדבר הקבוע אין חשש שתתבלבל כוונתו, כיון שכבר הוא רגיל בו, שמקומו קבוע שם תמיד. מה שאין כן דבר המיטלטל שאין לו מקום קבוע, ואין רגיל בו בקבע לראותו במקום ההוא דוקא, לכן מבלבל כוונתו. (עיין במאירי בברכות שם). והגם שהתוספות לא הזכירו טעם הדבר בפירוש כמ"ש הרמב"ם בתשובה שהוא משום בלבול הכוונה, נראה שגם הם יזדו בזה. וכן נראה מסתימות כל הפוסקים, דכולי עלמא סבירא להו כטעם זה דנקט הרמב"ם. ועל כל פנים נראה שהרמב"ם אינו איירי אלא לגבי המתפלל בביתו. ועיין לפנינו מ"ש עוד בזה בס"ד.

בפירוט הדברים שחוצצים ושאינם חוצצים וטעמיהם.

ב. והנה בטור (סוף סימן צ') העתיק דברי התוספות, והוסיף שגם בעלי חיים חוצצים, כמו מיטה ושאר כלים שאינם קבועים. ובבית יוסף שם רצה לחלק שהגמרא איירי דוקא במיטה שהיא לישיבה, ולכן חשיבא חציצה, אבל מיטה העשויה לשכיבה הויא קבע ואינה חוצצת. והב"ח שם הקשה על פירוש הבית יוסף, והעלה דסתימות הגמרא וכן דעת התוספות הוא דגם מיטה העשויה לשכיבה הוי הפסק. ולפי מה שביארונו לעיל דקבע לענין זה הוא דוקא כגון ארון ותיבה שבבית הכנסת שמקומם קבוע להם ממש, וכמ"ש התוספות, יוצא לן דמיטה אפילו העשויה לשכיבה שמקומה קבוע כמ"ש בבית יוסף, חשיבה עראית והפסק, כמו ארון שבבית דנקט הרמב"ם דחשיבה הפסק. ואכן מרן ז"ל לא הזכיר חילוק זה להלכה בשלחן ערוך.

וצריך עיון ויישוב לדעת הרמב"ם למה בארון שבבית ומיטה לשכיבה שלכאורה הם חפצים קבועים, שאינם מיטלטלים בנקל, חשובים הפסק וחוששים שתתבלבל כוונתו מתחתם. ואפשר דסבירא ליה כנ"ל בשיטת התוספות דדוקא חפצי בית הכנסת חשובים קבועים. גם אפשר דארון ותיבה שהם שייכים לבית הכנסת והם חפצי קדושה השייכים לענין התפלה, אדרבא מעוררים כוונת התפלה ואינם חוצצים. מה שאין כן ארון שבבית העשוי להניח

בו חפצי האדם, עלול לחשוב על מה שיש בתוכו וכדומה, ועל כל פנים אינם שייכים לתפלה, ואינם מעוררים לכוונה. ולפי זה גם מיטה לשכיבה חשיבה הפסק, וכדין ארון דנקט ברמב"ם בתשובה. וכעין סברא זו כתב הט"ז, וכאשר נזכיר דבריו בהמשך בס"ד.

גם הביא שם בבית יוסף בשם רב"ש [כצ"ל, והכוונה להרשב"א שנזכירו לפנינו] שהביאו האבודרהם, דאין הפסק אלא בדבר שרוחבו ארבע וגובהו עשרה, כסתם מיטה, שהוא מקום חשוב לעצמו, אבל בפחות מזה, כגון ספסלים שבבית הכנסת, אין חשש הפסק, וכמנהג העולם להתפלל לפני הספסלים שבבית הכנסת. וכ"כ באורחות חיים (סימן ה') בשם הראב"ד, וכ"ה בשלטי הגבורים שעל המרדכי (אות א').

עוד כתב שם הבית יוסף משם המרדכי (סימן ט'), והר"י אבובה, דאדם אינו חוצץ. ובבדק הבית הביא דכן נראה מהירושלמי [ראש השנה פרק ב' הלכה ה'] שהזכירו בסוף סימן ק"ב, דרק אחורי רבו אסור משום שמא יטריוהו, דמשמע דבשאר אדם מותר. אולם משם ספר הפליאה הביא שצריך ליהדר מלהתפלל אחרי שום אדם, פירוש אפילו אינו רבו. והיינו משום חציצה. וכתב הבית יוסף דטוב לחוש לדבריו.

והנה בשלחן ערוך שם בסעיף כ"א העתיק להלכה דברי התוספות והמרדכי הנ"ל, וז"ל: צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים וכו', ואפילו אדם אינו חוצץ. ובסעיף כ"ב הביא לשיטת ספר הפליאה וז"ל: ויש מי שאומר שיש ליהדר מלהתפלל אחורי שום אדם, וטוב לחוש לדבריו. ובסעיף כ"ג הביא להלכה דברי שו"ת הרמב"ם וז"ל: הבגדים המצויירים אע"פ שאינן בולטות, אין נכון להתפלל כנגדם, ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצוייר, יעצים עיניו, עכ"ל.

גדר דבר קבוע שאינו חוצץ ומה שלצורך תפלה אינו חוצץ

ג. והנה בט"ז שם (ס"ק ה') הקשה על מ"ש מרן ז"ל בבית יוסף לחלק בין מיטה לשכיבה מיטה לשישיבה, דמהגמרא משמע דמעשה דאבא בנימין מדובר במיטה של שכיבה, ובכל זאת חשיבא הפסק. ושוב ביאר לדעת התוספות שחילקו בין ארון ותיבה למיטה, שארון ותיבה הם צורך התפלה ואינם חשובים הפסק, מה שאין כן מיטה וכיוצא שאינם צורך התפלה לכן חוצצים. וביאור כוונתו נראה לפרש כמ"ש לעיל, דאדרבא, ארון ותיבה מעוררים הכוונה, ובדאי אינם מבלבלין הכוונה. מה שאין כן חפצי בית שאינם צורך התפלה, אפילו אם יש בהם קביעות מקום, שאינם מיטלטלים, בכל זאת מבלבלין הכוונה. והסיק מזה דהסטנדער"ם שבבתי כנסיות אינם חוצצים כיון שהם לצורך התפלה. ויחדש עוד דאפילו שולחן שבבית אם משתמש בו בעת התפלה להניח עליו הסידור, אינו חוצץ. וסיים דכל הדין הזה אינו אלא למצוה מן המובחר, ולית ביה איסורא כשצריך לכך משום דוחק המקום, את"ד עי"ש.

ובגמנן אברהם (ס"ק ל"ו) צידד להבין בתחילה דמלת "קבוע" הוא כפשטו שאינו מיטלטל, ומזה הרגיש על הסברה הנ"ל המוזכרת בט"ז דמה בכך אם ארון ותיבה הם לצורך תפלה, אם הסטטלים לפעמים חשובים הפסק. ולמעשה הט"ז מיישב הרגשה זו במ"ש: מה שאין כן במיטה ושאר כלים שאין צורך תפלה בהם, ועל כן אין זה מקרי קבוע לענין תפלה והוי חציצה ע"כ, הרי שמפרש דקבוע שנקטו התוספות הוא לענין צורך התפלה, ולא לענין מיטלטל סתם. עוד אפשר ליישב לדעת הט"ז, דלענין בית הכנסת, כל שהוא צורך התפלה אינו חוצץ אפילו הוא מיטלטל, וכמ"ש גבי סטנדערע"ם, ואפילו אינו משתמש בו עכשיו ממש לצורך תפלתו, וכגון שמתפלל על פה והסטנדע"ר מפסיקו, אבל במתפלל בבית, וכעובדא דאבא בנימין, דבר קבוע, פירוש שאינו מיטלטל, אינו חוצץ, ושאינו קבוע חוצץ, מלבד אם משתמש בו אותו המתפלל עכשיו לצורך התפלה, כמו שולחן להניח עליו הסידור דנקט הט"ז, ודו"ק. ועיין לפנינו מ"ש עוד בזה. ועל כל פנים בסוף דבריו חזר בו הרב מג"א והסכים עם חילוק הט"ז מחמת תשובת הרשב"א (ח"א סימן צ"ו), והיא המובאת בבית יוסף מספר אבודרהם משם רב"ש וכנ"ל), שכתב דבימה אינו מפסיק מחלק רשות לעצמו, הואיל והיא משתשיש בית הכנסת, עי"ש ובמחצית השקל שם.

ולענ"ד יש להביא סמך ורואיה לשיטת הט"ז שכל שהוא צורך תפלה וסדר ודרך המתפללים בבית הכנסת, אינו חוצץ לעולם, אפילו מיטלטל. והוא על פי שיטת הרמ"א בדרכי משה (סימן ק"ב אות א') לענין העומד אחורי איש ומתפלל, אם הוי הפסק או לא, וכתב הדרכי משה לחלק שם, דאם האדם שלפניו מתפלל, אין בו משום הפסק, אבל אם אין הראשון מתפלל, אלא עוסק בשאר דברים או לומד, חשיב הפסק עי"ש"ב. הרי דמין בנימין, ששניהם עוסקים בתפלה אינו חוצץ, דכן הוא דרך וסדר המתפללים בבתי כנסיות, ובפרט שצריך שיתפללו במנין וברוב עם, ואי אפשר בענין אחר. והיינו ממש כסברת הט"ז שחפצים וכלים שהם לצורך התפלה, שלבית הכנסת ולמתפלליה צורך בהם, אין חשש חציצה אפילו באינם קבועים, שלא די דאינם חוצצים, אלא אדרבא מעוררים לכוונה. אבל המתפלל בבית כנסת ומפסיקו דבר אחר שאינו צורך בית הכנסת, כמו עגלה של תינוק וכדומה, הוי הפסק, ופשטו.

וגם נראה חילוק הט"ז מוכרח בפשט דברי התוספות, והוא כי מעשה דאבא בנימין איירי במתפלל בבית ולא בבית הכנסת, ונקטו דמיטה הוי הפסק, ולמה להם לתוספות לחלק בין מיטה העשויה לשינה, שהיא מכלי הבית, לארון ותיבה שהם מחפצי בית הכנסת, היה להם לחלק בין סוגי חפצי וכלי הבית עצמן, שהקבועים אינם חציצה, והמיטלטלים חוצצים. אלא מוכרח שכונותם כהט"ז, לחלק בין צורך תפלה או לא. דכל שהוא לצורך תפלה בבית הכנסת (אפילו אינו משתמש בו אז), או אפילו בבית וכנ"ל (אם משתמש בו לצורך תפלתו), לא הוי הפסק, ודו"ק. ולפי זה חוזרני במ"ש לעיל ליישב קושיות המג"א על הט"ז בתירוץ השני, לחלק בבית בין חפצים קבועים לאינם קבועים, דלפי מ"ש עתה אין לחילוק זה מקום כלל, ובבית אפילו קבועים חוצצים, ואין דבר שאינו חוצץ בבית רק אם משתמש בו לצורך תפלתו. ולפי זה מובנים גם דברי הרמב"ם בתשובה, שלא חילק בחפצי הבית בין קבוע לאינו קבוע, ואפילו בארון כתב דהוי הפסק, כיון שמן הסתם כל חפצי הבית אינם לצורך תפלה. הרי לן לאור כל האמור שחצוצה מן המובחר כדי לרמז כוונתו, ראיא להמתפלל הן בביתו הן בבית הכנסת, להסב פניו אל הקיר ללא הפסק דבר אחר בינתיים, ואפילו אדם אחר המתפלל. וחפץ קבוע שבבית הכנסת כגון ארון או תיבה אינו מפסיק כלל. גם חפץ שאינו רחב ד' וגובה י' אינו מפסיק. אולם חפץ המיטלטל כל שהוא לצורך התפלה כמו סטנדע"ר אינו מפסיק אפילו אינו משתמש בו, ודבר שאינו לצורך התפלה פשיטא דהוי הפסק. ובבית, כל החפצים חוצצים הן קבועין והן אינן קבועין, אבל אם משתמש בו לתפלתו כגון שולחן להניח עליו סידורו, אינו חוצץ. ובני אדם המתפללים כדי לאחורי זה בבית הכנסת אינם מפסיקין, שכן דרך המתפללים בבית הכנסת, אבל אם האדם שלפניו אינו מתפלל, ראויו שלא להתפלל אחוריו, כן נלע"ד בסיכום כל הנ"ל.

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א

ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

במקום שנהגו שרק רבנים קבועים יושבים בביהכנ"ס וביהמ"ד בצד קיר המזרח ומתפללים אצל הקיר, אם מותר לאחר להתפלל שם ג"כ. ובעיקר דין החציצה בין המתפלל לקיר

כל ענין החציצה הוא רק זהירות לכתחילה ומצוה מן המובחר ואין בו איסור
ד. ועל כל פנים כל זה לכתחילה ולמצוה מן המובחר, כמ"ש הט"ז (שם בסוף סק"ה) וז"ל: ומכל מקום נראה דאף במידי דחציצה בינו לכותל, אם אי אפשר בקלות להתפלל בענין אחר, כגון לפעמים שמתפללים בעשרה באיזה חדר, ואי אפשר לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל, בודאי אל יעכב התפלה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל. שהרי טעם איסור חציצה בזה, משום שלא יבטל הכוונה כמ"ש בית יוסף בשם הרמב"ם בזה, ואין זה אלא למצוה מן המובחר, ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום. ונראה מכל מקום תקנה לזה שיעצים עיניו כמ"ש בסעיף כ"ג, או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יביא לידי ביטול כוונה כנ"ל עכ"ל. והביאו דברי הט"ז להלכה כל האחרונים, עיין אליה רבה (אות כ"ה), וחיי אדם (כלל כ"ב אות ג'), וש"ע הגר"ז (שם סעיף כ'), ושלמי ציבור (דף ק"ט ע"ג), ובמשנה ברורה (סימן צ' ס"ק ס"ג), וערוך השלחן (שם אות כ"ז), ובכף החיים להרי"ח סופר ז"ל (שם אות קל"ג). וכן כתב המאמר מרדכי (אות כ"ז) לגבי חומרת ספר הפליאה שהביאה מרן בש"ע (סעיף כ"ב), וז"ל: לכן נראה דאף לספר הפליאה ז"ל לא הוי הפסק גמור שיהיה אסור לכל אדם, אלא זהירות בעלמא, דיש ליהדר בדאפשר. ובבית הכנסת וכיוצא בו דאי אפשר בענין אחר, פשיטא דמותו לכתחילה להתפלל אחורי אדם. אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קבוע נגד הכותל כנ"ל. ועיין בן איש חי (שנה א' פרשת יתרו אות ה') שכתב דהיכא דאפשר טוב שלא יתפלל אחורי שום אדם. ולפי זה מובן שהרי"ף והרא"ש לא העתיקו דין זה, כיון שאינו לעיכובא וחויב גמור.

והנה בדין זה נקטו הטור והשלחן ערוך לשון "צריך", וכבר ידועה מחלוקת הפוסקים אם צריך לכתחילה משמע או לעיכובא משמע, ועיין בספר שלחן גבוה (בכללים שבראש ח"א כלל ס"ג) שהסיק בזה דמן הסתם צריך לכתחילה משמע, ורק באיזהו מקומן יכול להתפרש גם כחיוב אפילו בדיעבד עי"ש. הרי לן גם בצד מזה ראיא לנידונינו שאינו לעיכובא, ומסתמא דמזה הסיקו כנ"ל הט"ז והמאמ"ר.

הרי לן דבדאפשר לו לאדם לעמוד נגד הקיר ללא הפסק ולהתפלל, ראויו למדקדק במעשיו ליהדר בכך לכתחילה. ונראה שגם המתפלל במקום פרוץ, ראויו שידקדק להתפלל נגד עמוד או עץ וכדומה, וכמ"ש בברכות (דף כ"ז ע"ב): אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל רבי ישמעאל ברבי יוסי לא שבת בערב שבת. כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה וכו' עכ"ל. וכעין זה הבאיתי לפנינו מספר קב הישר שמכבד כן בסתימות ולא הביא ראייה לדבר. אבל אין לדחוק עצמו משום חומרא זו כלל. ועל כל פנים במקום שאי אפשר להתפלל אלא באופן שמפסיק דבר או בני אדם, אין איסור להתפלל כך, ויש להקפיד להעצים עיניו או להביט בסידור שלא תתבטל כוונתו וכמ"ש הרמב"ם והט"ז, ותול"מ.

ונראה לענ"ד לאור כל האמור ולעיקר הטעמים והסברות שהזכרנו משם גדולי הפוסקים, דיש ללמוד מכאן דהגם שאסרו להתפלל כנגד בגדים מצויירים או כותל מצוייר וכדומה מחשש בלבול הכוונה, בכל זאת כנגד פרוכת מפוארת ומצויירת, וכנגד ארון קודש חרוט ומפותח ומצוייר, וכן כנגד קיר שיש מגוון בצבעי שלל, וכן שאר עיטורים וכיורים שבהם מפארים ומרוממים בית ה', אין שום חשש כלל, דכיון שכל אלו הפריטים נעשו לכבוד ולפאר בית ה', אינם מפריעים הכוונה, אלא אדרבא מעוררים אותו בהיות חדרת והדרת המקום עליו, בית פלטיין של מלך ומקדש מעט, וזה ברור. והפוסקים הנ"ל דירבו בבגדים וכותלים מצויירים שאינם של בית הכנסת, אולם לעומת זה נראה מסתבר דאין נכון להתפלל כנגד ארון ספרים, כי עלול מאד הדבר שיגרום לאדם להתבונן בספרים, ותתבלבל כוונתו, ובפרט במי שרגיל בכך, ובפרט כשמדובר בספרים לא כל כך מהמצויין, ונראה דארון ספרים אינו בכלל דברים הצריכין לבית הכנסת, ויש מקום לעיין ולהתבונן עוד בדבר.

טעם וכוונה לפי הסוד להתפלל דוקא מנגד לקיר ולכותל שהוא רמז לשכינה

ה. עיין בזוהר (פרשת ואתחנן דף ר"ס ע"ב) שכתב וז"ל: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר, דתמן שארי שכניתא, בגין כך לא בעיא למהוי חוצץ בינו ובין הקיר, עכ"ל. ובספר קב הישר (סוף פרק נ') כתב וז"ל: כדאיאת במדרש יחזקאל (ילקוט רמז של"ז): ראה כמה גבוה הקב"ה מן העולם, ואדם נכנס לבית הכנסת ומתפלל אחורי העמוד' ומהפך פניו אל הכותל וכו', ואם הוא בדרך יהדר אפיה לאילן. כי תיבת כותל הוא סוד נפלא, הובא בתיקוני זוהר שהוא תיבות כ"ו ת"ל, ר"ל כ"ו הוא שם הוי"ה, ת"ל קאי על בית המקדש שהוא כותל מערבי, תלפיות, תל שכל פיות פונים שם (ברכות דף ל' ע"א), ולכן צריך האדם לכיון בזה כשיהפוך פניו אל הכותל, עכ"ל. ועיין ברכי יוסף (או"ח סימן צ' אות ח') שכתב וז"ל: הרמז בזה שלא יהא מחשבה רעה חוצצת בינו לבין השכינה הנקראת קיר, הרב החסיד מהר"ר יעקב צמח בהגהותיו כת". ונראה לבאר כוונת הזוהר על פי דברי הגמרא (ברכות דף ל"א ע"א) וז"ל: ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים ע"כ. ובשלחן ערוך (סימן צ"ח סעיף א') הביא מהטור והסמ"ק וז"ל, המתפלל צריך שיכוין וכו' ויחשוב כאילו שכינה כנגדו, ע"כ. ובביאור הגר"א ציין למקור הדבר במסכת יומא דף נ"ג ע"ב, וברש"י שם ד"ה לשמאל, שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו עי"ש. ולאור האמור בשם הזוהר דקיר הוא בחינת שכינה, מובן.

ועל כל פנים יוצא לן מכל זה שגם על דרך הסוד, טעם הדבר הוא משום כוונת התפלה וכמ"ש הרמב"ם שלא יסיח דעתו מחמת דברים המפסיקין, וכמ"ש בהגהות מהר"י צמח ז"ל שאי יחצוץ מחשבה רעה, אלא דנתבאר בתוספת בדברי המקובלים, דהקיר עצמו אינו רק דבר המונע ההסתכלות לצדדין כשמתפלל כנגדו, כמסך מפסיק בעלמא, אלא בו רמזו בחינת השכינה העומדת אחר כותלנו, שצריך המתפלל לחשוב שהוא עומד כנגדו, וק"ל.

ובספר יסוד יוסף להרב יוסף אב"ד דק"ק דובנא, שהיה רבו של בעל המחבר ספר קב הישר, כתב (בפרק מ') על אה דקמן וז"ל: וגם אינו מקומו בבית הכנסת אינו אצל הכותל, אלא על פי כן טרם עומדו לביט אל הכותל המזרחי שלפניו, ויכוין כזנכר [לכמוא בספר קב הישר], וידמה בציר בפניו כאילו כותל סמוכה לפניו, וכו' עכ"ל. ודוק דבכוונה תליא מילתא, ואפילו כדי לכיון ולקיים על דרך הסוד אין הכרח משום הא לידחק ולהתקרב לפנים מן מחיצתו ע"י הכותל ממש, ועיין לפנינו.

סדרי הישיבה בביהכ"נ מקורו בתוספתא ואין לשנות

כי טעמו משום כבוד התורה

ו. והשתא נבוא לעיין בענין העמידה בכותל המזרחי של בית הכנסת אם רשאי כל אדם לעמוד שם כדי להתפלל נגד הקיר. הנה בתוספתא דמגילה (פרק ג' הלכה ז"ד) כתב וז"ל: כיצד היו זקנים יושבים, פניהם כלפי העם ואחוריהם

האיר המזרח

**הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש
קורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"**

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

משום דבו ליכא חיובא להניח ידו שאין פתיחת פיו רב כל כך וגם הוא לזמן מועט, משא"כ בפיהוק, ע"ש. אמנם מדברי הלבוש משמע שגם לגיהוק בעי הנהגת יד. וכן הרב חיד"א בספרו קשר גדול (סי' י"ב אות כ"א) כתב וז"ל "לא יגהק ואלא יפהק ואם הוצרך באונס יניח ידו על פיו" משמע שס"ל כדעת הטור. וכ"כ הרב החיים (סי' צ"א אות ב') בשם כמה מן האחרונים וכתב שנראה שהם מפרשים כך כן בדת מרן שמש"כ מפהק הוא לאו דוקא אלא דה"ה מגהק ע"כ כתב שיש להחמיר.

בדין זריקת כינה בבית הכנסת

כתב מרן (סי' צ"ז ס"ג) וז"ל "אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירה בידו". וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "ודוקא בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה יכול לטול כינה ולזרוקו בבית הכנסת" ע"כ. האמת הרו"ח כתב דאם כ"ע הדבר ותמוה בעיני דירזוק כינה בתוך בית הכנסת אי מצד קדושת המקום ואי מצד מיאוס הרואים אי שיעשעו בהבאב, והוה דרכו של הכינה שיכנס באדם ואחרי כומו זר נחשב לעשות זאת, ואם אינו בשבת ויו"ט יותר טוב שיהרגנה ולא יזרקנה לבית הכנסת אלא יהיה יוצא לעזרה ויטול ידידו שם דאי רקיקה אסרו ק"ו לכינה דשורץ על הארץ ופורח בלבוש אדם אחר, כפי"א סק"ט בקצרה האר"ז ז"ל היה נזהר מלרוק בבית הכנסת אפי' שלא בשעת תפלה ואם נזדמן לו רוק היה ממליעו בטליתו או בולעו בגרונו. (וכתב הכף החיים סי' קנ"א אות מ"ה) נדע מההירש"ו דיותר טוב הוא שיצא חוץ לבית הכנסת וירוק שם או ישלך מנחירו, ע"ש).

נפל טליתו והחזירו אם מברך

כתב מרן (סי' צ"ז ס"ו) "אם נשטט טלית ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו, אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק" ע"כ. כתב המ"ב (סי' ט"ו) ולדברי הפ"ח שאם עבר והתעטף בו א"צ להתחיל מתחילת הברכה אלא גומר התפילה והולך וכשיגמור תפילתו ימשמש בו ויברך, ע"ש. הנה בדין זה כשנפל טליתו והחזירו איכא פלוגתא, דעת הריטב"א בשם רבו שצריך לברך, וכ"פ מרן (סי' ח ס"ט) שאם נפלה כולה שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך. אמנם ישנם יש אומרים כפי הריטב"א ש"א"צ לחזור ולברך וכתב שכן שמע בשם ה"ר יבונה. וכתב השולחן גבוה (אות כ"ג) שהעולם נוהגים כה"ל שבה"א הריטב"א וכנה"ר יונה שלא לברך דמידי מחלוקת לא יצאנו ע"כ. והביאו הכף החיים (סי' ח' אות נ"ח), לפ"ז כתב (סי' צ"ז אות כ"ד) ש"ה"ל לנדון עידן שלא יברך.

בדין צרוף שכור למנין

כתב המ"ב (פ"ט צ"ט ס"ק) שאין מצרפין שכור למנין עשרה, ולענין ג' לזימון אפשר דשרשי, ובשער הציון (ס"ק ז') כתב מקור מתשובת בית דוד ובמגן גבורים ע"ש. והנה מש"כ מקורו בבית דוד כבר העיר הכף החיים (פ"י נ"ה אות י"ד, פ"ט צ"ט אות ט"ו) שמש"כ הא"א בשם הבית דוד הוא טעות סופר כי לא נמצא זה בתשובת בית דוד כי אם בתשובת בית יהודה ושם כתב שכל שלא הגיע לשכרותו של לוט ראויו לצרפו לעשרה אף שאינו יכול לדבר לפני המלך. והביא שהביאו בעקרי הד"ט, עובד והפתחי עולם ושכתב עובד שכן נהגו. אמנם הרב חיד"א בספרו קשר גדול (אות ז') והב"א"ח (ש"ר פ' ויחי אות ו') כתבו שאם אינו יכול לדבר בפני המלך אינו מצטרף.

נשתכר אחר שהגיע זמן תפלה ונשאר בשכרותו

עד שעבר זמן תפלה

ק"ל (סי ק"ח ט"א וס"ז) שאין תשלומין לתפלה בתפלה הסמוכה אלא למי שטעה
או נאנס אבל אם הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין כלל. והנה כתב
מרן ב"י (סי צ"ט ד"ה ומ"מ קטש) לגבי התחיל לשתות לאחר שהגיע זמן תפלה
שאפשר שמאחר שהיה סבור שיש שהות להתפלל אח"כ לא מיקרי מויד, וציוין
לדברי הנמוקי יוסף שהיהם ב"י בסי ק"ח (ד"ה כתב ב"י) שכ"כ בתחלת דבריו,
אמנם סיים שם הנמוקי יוסף ומיהו לענין תפלה כי לחוש יותר מפני שאמרו
חז"ל (שבח ט"ב ע"ב) לא ישב אדם וכו', וכיון שאינו רשאי לומר אני אעשה ולא
אעבור כשעושה הרי הוא פושע, ע"ש. ופסק שם מרן ב"י כדבריו הראשונים של
הנמוקי יוסף. וכ"פ בש"ע (סי ק"ח ס"ח), וכ"ז המ"א והמאמר, וכ"כ המ"ב (סי צ"ט
ס"ק י). אמנם דעת הכוזב הא"ר והט"ז שמקרי מויד. ע"כ כתבו החס"ל הבא"ח
(ש"ר פ' משפטים אות י"ד) והכף החיים (סי צ"ט אות י) שיתפלל תשלומין בתורת דבא
ויתנה ויאמר אם אני מחויב להשלים בתורת חובה תהיה תפלה זו תשלומין של
חובה ואם אני מחויב להתפלל תשלומין של חובה, יקבלנה השם יתברך
בתורת דבא, וסיים הבא"ח שהיה רגל גם כן לחדש בה בשומע תפלה איהא דבר
בקשה שאין רגל לבקשו ברוב הימים.

שיעור ההילוך ברוכב המפיג שתיית רביעית יין

כתב מרן (סי' צ"ט ס"א) "שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו", וכתב (סי' ס"ב) "דרך מיל ושיניה כל שהוא מפיגין את היין, וה"מ כששתה רביעית אבל ואם שתה יותר כל שכן ששינה משכרתו ודרך טורדתו, וה"מ במהלך ברגליו ואבל רוכב ודאי דרך מפיגה היין" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג') לגבי שתה רביעית יין (וכששתה יותר ע"ש ס"ק ט"ו) שבין במהלך ובין ברוכב סגי בשיעור מיל. ושי"א (צ"ט אות ג') כתב דסגי בשיעור מיל, ושרק בין חזק בעיני שיגור ג' מילין. וכ"כ הנהגה שלום שכן אותו הסכמת רוב האחרונים. וכ"כ הכף החיים (סי' צ"ט אות י"ח) בשם האחרונים ושכן משמע מפשט דברי הטור ומרן.

שתה יין שלנו אם יכול להתפלל

הנה התה"ד (הואב בבי' בס"ט צ"ט) רצה לומר שביינות שלנו שאינם חזקים יכול להורות, אמנם כתב שהסמ"ג הסמ"ק והרא"ש לא חילקו ביינות ואפשר דמשום שלא ידעו שיעור בדבר ביינות שלנו סתמו דבריהם ולעולם יש לומר דברביעית שהוא דבר מועט אין לאסור ביינות שלנו, ע"ש. א"כ מתיר רביעית ולא יותר. וכתב על דבריו מרן בבי' שמדבריו לגבי הוראה יש ללמוד לענין תפלה. והרמ"א כתב בהגה (ספיקו ג') וז"ל "ולכן נזהרין ביינות שלנו שאין חזקין שמתפלעין אע"פ ששתה רביעית ויותר" ע"כ. אמנם מרן לא הביא לסברת התה"ד בשי"ע משמע שלא ס"ל כותיה. וכן הכך החיים (פ"ס צ"ט אות כ"א) הביא לאחרונים שדחו לסברת התה"ד, וכתבו דלא שפיר עבדי שאינן נזהרים בשתיית רביעית וכש"כ אם ישתו יותר מרביעית דגם התה"ד גופה לא התייר, ע"ש.

למזרח. וכתב המ"ב שדי בזה אפי' אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח, וא"א או שעומד פניו למערב יכוין לכו לבית קדשי הקדשים ולא יעקור גרליו. אך אם מתפלל בבית הכנסת דאושא מילתא הביא לדברי הפמ"ג שמצדד למזר' שיהפוך את עצמו לצד הקהל. והביא שכן פסק בספר שולחן שלמה, עי"ש. הנה דרב מרדכי כותב זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (סי' צ"ד אות ב') כתב על דברי ה"ט"ו שזינו אינו מוכרח דשפיר י"ל דכל דאפשר לתקן מקטנין וצריך שיהפוך עצמו ויעקור גרליו קצת, והביא ראיה מלקמן (סי' ק"ד) בדין הליכה בעודו מתפלל דמשמע דכל שהוא לצורך שרי לעקור גרליו וכש"כ בנידון זה שכמעט אינו זז ממקומו, ונשאר בזה בצ"ע, ע"ש. והכף החיים (סי' צ"ד אות ז') הביא לדברי הרב חיים פלאגי' זצ"ל בספרו רוח חיים בשם תיקוני הזהרה (תיקון כ"א) וז"ל "ובגין דא אסור לצללא למערב דאיהו אחור בגין תדמן אליהם אחרים" ע"כ. (ודע שאין כוונת תיקוני הזהרה לעומד במזרח ארץ ישראל, אלא לעומד מחכותל המערבי והאלה כלפי מערב העולם וכמו שביאר כ"ז מרן הבא"ח בספרו בניהו שזה מקרי אחור דהיינו מצד אחור של כותל מערבי של הבמ"צ עד סוף מערב העולם, וספ"ז את חכך התיקון שאם אירע ששכח והתפלל לצד מערב צריך להחזיר פניו למזרח ואז כתיב ההפסד כיון שהוא לצורך. וכתבנו שאם בצד צפון או דרום יש לשם צד ארץ ישראל יחזיר פניו לשם ובכל גווגי אם לא נזכר עד שהשלים תפלתו כתב שבא"צ לחזור ולהתפלל. אמנם מרן הבא"ח (ש"ד פ' יתרו ה"א) פסק שאם מתפלל לבדו בתוך בית שאין בו סימן והכר לצד הראוי להתפלל ולא היו אחרים מתפללים אותה שעה אין צריך להפסיקו אותה שעה כיון שכבר התחיל. אבל אם מתפלל בבית הכנסת ששם נודע הצד המוכן כנגד ארץ ישראל מכח עמידת ארון הקודש וההיכל והבימה, אפי' לא היו צבור מתפללין אותה שעה, או שמתפלל בביתו ולא היו שם אחרים המתפללים אותה שעה צריך להפסיק תפלתו ולעמוד כנגד הצד הראוי. וכן אדם הרואה אותו צריך להעמידו כנגד הצד הראוי, ושכך תקנה בספרו מקבצאל.

חולה שא"א לו להתפלל והרהר בלבו אם יצא

כתב מרן (סי' צ"ד ס"ו) וז"ל "חולה מתפלל אפי' שוכב על צידו והוא שיכול לכוון דעתו" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה' "ואם א"א לו להתפלל מ"מ יהרהר בלבבו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם", וכתב המ"ב (סי' צ"ד ס"ק כ"א) ואפשר דיוצא בזה בדמיון וא"צ לחזור להתפלל אפילו אם הבריאי בזמן תפלה מאחר שאנוס הוא עתה, ע"ש. ולעיל (סי' ס"ב ס"ק ז', ובהב"א ד"ה "ציצ"א) לגבי ק"ש וברכות שאנוס העלה שיש לחזור ולקרא ק"ש, ולברך ברכת המזון. ולגבי שאר ברכות כתב שהסומך על הסוברים שיש לברך לא הפסיד, ע"ש. הנה דעת הפר"ח שחוזר וקורא ק"ש ומתפלל אבל הרב אהרן אלפאנדארי זצ"ל בספרו יד אהרן כתב שאין צריך לחזור, הביא מחלוקתם הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' פ' אות ב') וכתב על דברי ה"ד אהרן, ודעתי הקצרה נוטה לדבריו. וכ"כ בפשיטות בספרו שער גדול (סי' ע"א הי"ג). וכ"כ הכף החיים (סי' ס"ב אות ח', וסי' צ"ד אות כ"ח) בשם הפוסקים, ע"ש.

אם יש לנענע גופו בתפילה

כתב המ"ב (סי צ"ה ס"ק ז) שיש להתנווע בשעת התפלה משום כל עצמות
תאמרנה ה' מי כמוך, ע"ש. וסותר עצמו מדלעיל (סי מ"ח ס"ק ה) שכתב בזה
שהכל לפי מה שהוא אדם אם מכזין היטב ע"י תנועה יתנענע ואם לא יעמוד
כך ובלבד שיוקן לבו, ע"ש. עכ"פ הכנסת הגדולה (סי צ"ה) הביא לדברי המדרש
שחיבי אדם לנענע עצמו בשעת תפלה שניאמר כל עצמותי וכו'. ושכ"כ בספר
החסידים. והביא לדברי רמב"ם מפאנו צ"ל (סי ק"א) שאסור לנענע גופו בשעת
התפלת שמונה עשרה, וכתב לחלק בין שאר תפלה שיתנווע לבין תפלת שמונה
עשרה, ע"ש. והרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי מ"ח) לאחר שהביא לדברי
הרמב"ם מפאנו והביא שבשיטת רבו המה"י סרוק אמרה סיים שהגם דכל
דעביד כמו דעביד דעביד כמר עביד שפרא מילתא להנהיג עצמו שלא להתנווע
בתפלה שהיא כעומד לפני המלך וכמש"כ המה"ר"י סרוק והרמ"ע, הביא דבריו
ה"ח (סי מ"ח אות ד) והביא (סי צ"ה אות ד) שכל"כ הנהיג דהמנענע בתפלת
ה"ח, אין מוכיחין אותו ודיש לו על מה לסמוך רק כל אדם ימנע את עצמו
מלעשות נענוע בתפלה.

בדין אחיזת חפץ בידו בשעת התפלה

כתב מרן (סי' צ"ו ס"א) וז"ל "כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מתכני הקדוש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וכבר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו, ולולב בזמנו מותר לאחוז בידו כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו" (ע"כ. בה"מ ס"ב ס"ה) דדוקא הני שאם יפלו י"א שזה הפסד אם יזיקו לו אבל שארי דברים מותר לאחוז, ושני ואומרים להני לאו דוקא אלא אורחא דמיתלתא נקט וה"ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה ושכן הסכים הט"ז, ע"ש. הנה הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' י"ב הל"ה) פסק לחומרא שלא יאחוז בידו שום דבר כשהוא מתפלל חוץ מהמחזור, וכ"כ השלמי ציבור, וכן הסכים הכף החיים (סי' צ"ו אות א') ע"ש. אמנם המאמר מרדכי, הנהגה שלדו והנהר שלום כתבו ע"ד ראיות הט"ז שאינה ראינה, ע"ש. וכמו כן כתבו המאמר מרדכי והנהר שלום שזעת ארית להקל בזה. ראה פסק רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ד י' פתור אות י"ב).

אם מותר לאחוז בידו תפילין וס"ת בשעת תפלה בא
ופן שמתירא מפני גנבים

כתב המ"ב (סי' צ"ו ס"ק ו') לדברי הפמ"ג שמסתפק אם מותר ליקח תפילין וס'ת
בידו היכא דמתירא מפני גנבים דאפשר דהתירו לו, ע"ש. הנה בספר נוה שלום
כתב בכעין זה שאין ספק שאם יש שם אדם שיושב שם שיפקיד אצלו או אם
יש לו מטפחת יצורר אותו שם ויתלה אותו בחגורתו. ואם אי אפשר באופנים
הנ"ל מוטב שיניחנו בידו ולא על הספסל כיון שבריו לו שדעתו מיושבת עליו
נשאוזה דכיון שהטעם הוא משום טרדת הכוונה ואם יניחנו על הספסל יש לו
טרדה ביותר עדיף שם שיאחזנו בידו. והביא דבריו הרב בנימין חיים פונטימיל
זצ"ל בספרו פתח הדברי (אות ד'). וכן הביא דבריו בספר ר"ח, והביא דבריהם
הכף החיים (סי' צ"ו אות ד').

בדין הנחת ידו על פיו כשמגהק

כתב הטור (ס' צ"ז) "ולא יגהק ולא יפהק ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח, ואם צריך לעשותו מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו" ע"כ. שמעתי בדבין לגיהוק בין לפיהוק צריך להניח ידו על פיו. אמנם מרן כתב בש"ע (ס' צ"ז ס"א) וז"ל "לא יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיהה מתוך שובעו) ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה) ואם צריך לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו" ע"כ. שמעתי שרק להנחת בעי הנחת ידו על פיו ללא לגיהוק. וזכ"מ המ"ב (ס"ק א') לדברי האחרונים שמה שלא נקט מרן הנחת ידו על פיו לגבי גיהוק אפשר

באמצע הלמוד נצרך לנקביו

כתב הבה"ל (פי' צ"ב ד"ה "קורא כדרכו") שהלומד לעצמו וקודם הלימוד לא היה צריך לנקבו ובאמצע ענינו נתעורר לו תאוה קצת, אף שהוא משער בעצמו ששאניו יכול לעצור את עצמו עד שיעור פרסה אם ע"י שיפסק עתה יוגרם לו ביטול תורה בודאי יגמור הענין, ע"ש. אמנם רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו ח"ח (ש"פ יוצא ה"א) כתב וז"ל "ויש בני אדם נכשלים בדבר זה ואם יבוא לו ההתעוררות והוא לומד או עוסק בעניניו, אינו קם במהירות וחושב עד שיגמור בעצמו עוד מעט או שישמור דף הזהור או המזמור, וזו שטות גדולה דברים אלה מצוה הבאה בעבירה לכך צריך להזהר מאד, וכחתי חסד לאליפ"י ז"ל בשם המהמקובלים הדמקל בה מונע ממנו טהרה המחשבה, ומי שהוא בעל נפש ורועה הגוף, ונעשה בריה חדשה" עכ"ל. וכן הביא דבריו הכף החיים (פי' א אות מ"ח).

נצרך לקטנים והתפלל
אם בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל

כתב מרן (סי' צ"ב סי"א) וז"ל "היה צריך לנקבו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל, והי"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה" עכ"ל. הנה המ"ב (סי' צ"ב סי"ב ב, ובבה"ל ד"ה "וצריך לחזור ולהתפלל") הביא מחלוקת שדעת המ"א והח"א דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל, ודעת הא"ר והדה"ח שגם לקטנים בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל, ולא הכריע בניהם, ע"ש. הנה בדבר זה דעת רוב הפוסקים כדעת המ"א אך העלה הרב מרדכי (שם), שלטנים אין צריך לחזור, והביא דבריו (סי' צ"ב אות א') ובספרו דברי מרדכי (שם), שלטנים אין צריך לחזור. והביא דבריו הרב יצחק פלאגי בספרו יפה לשם (אות ב'). וכן העלה הרב יצחק טייב זצ"ל ובספרו ערך השולחן (סי' צ"ב אות א'). וכ"פ רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו בא"ח (ש"י פ' משפטים ה"ב), והרב יעקב חאגיז זצ"ל בספרו שו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ע"ט). וכן נראה דעת הכף החיים (סי' צ"ב אות ד') ע"ש. דעת הרב יהודה עייאש בספרו לחם יהודה כדעת הא"ר שבין לגדולים בין לקטנים צריך לחזור, ע"ש. ועי' בה' בדברי הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' צ"ב אותיות א, ב') ובדברי הרב שבת' יוניטורה זצ"ל בספרו נהר שלום (סי' צ"ב סי"א א') ואכמ"ל. הגר"ץ אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון (ח"ב פ"ז הט"ו) לאחר שהביא מחלוקת ראשונים בדן זה העלה שיש להתפלל על תנאי נדה, ואולם בשבת ויום טוב שאין בה תפלת נדה (כמבואר בס' ק"ו סי"א) כתב שיש יחזור להתפלל או שיכוון לצאת ידי חובה בחזרת הש"ץ והש"ץ יכוין להוציאיו. ע"ש.

הנצרך לנקביו וחושש שאם יפנה יעבור זמן תפלה

כתב המ"ב (סי' צ"ב ס"ה ה) לדברי המ"א שמתיר לנצרך לנקבו באופן שיכול פסח להתפלל באופן שאם ע"י שינקו עצמו יעבור זמן תפלה האחרון, ע"ש. וכן העלה הרב שבתי וינטורה זצ"ל בספרו נהר שלום (סי' צ"ב אות א'). וכ"כ הכף החיים (סי' צ"ב אות ה) בשם האחרונים. וכ"כ בפשיטות האור לציון (ת"פ פ"ז הל' ה'). אמנם דעת בה"ח שאף כשעבור זמן התפלה אין לו להתפלל. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פ"י משפטי' ה'ב').

נצרך לנקביו באמצע תפלתו אם גומר תפלתו

כתב הרמ"א בהגה (סי' צ"ב ס"ב) שאם מתאוה לנקבו באמצע תפלתו יותר טוב להפסיק. וביאר המ"ב (ס"ק י"א) שאף שיוכל להעמיד עצמו עד שיגמור תפלתו מ"מ יותר טוב שיפסיק בין לגדולים בין לקטנים, והביא שזעת המ"א והח"א שיגמור תפלתו ואסור לו להפסיק, ושזעת הדרך החיים דאם יש בו משום בל תתשקצו יכול להפסיק ועכ"פ אין עליו חיוב להפסיק, ע"ש. הנה המ"ב לא הכריע בין השיטות. ולהלכה כתב מרן הב"ח (ש"ך פ' משפטים ה"ג) כדעת המ"א והח"א שיש צורך לעצור עצמו עד שיגמור תפלתו גמורה, ואם לא יוכל לעצור יצא ממנו חובה לפנות, כל היכיבל מצד דבור לא חשיבא הפסק ורק מפני הכבוד הוא אצל ראי' שיפסיק באמצע תפלתו ובכהאי גונא שהוא לצורך הלית לו כה, ע"ש. וכ"כ הדף החיים (סי' צ"ב אות ה') בשם האחרונים. וכך מתבאר מדברי האור לציון (ח"ב פ"ז ס"ו בהערע, ע"ש).

אם יש איסור לגעת בשעת התפלה
או עסק התורה בצואת האוזן והחוטן

כתב מרן (סי' ד' סכ"א) "צריך ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע בשוק ויור ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכו'" ע"ש. וכתב הרמ"א בהגה (סי' צ"ט ס"ז) שאסור ליגע בשעה שעומד בתפלה או עוסק בתורה בצאות האוזן והחוטם כי אם ע"י בגד. הגר"א כתב על דברי הרמ"א הנ"ל "ולא נראה", וכן היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' צ"ב) כתב שאע"ג דבדואי מסברא נכון הדבר לזהור לכתחלה כיון דמאסי, מ"מ איסורא לא ידענא ע"ש, מ"מ גם הרב מודה שצוה"מ האזון אם נגע צריך להפסיק תפלתו לחזר אחר מים לנקותן ממנה, ושוב לגבי צוה"מ החוטם כתב שלא נפסלו הידים אם נגעו בצוה"מ החוטם וא"ל שלא להפסיק בתפלתו לחזר אחר מים לנקותן ממנה, ע"ש. והביא דבריהם בקצרה הרמ"ב (ס"ק ל). אמנם הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' צ"ב אות ד') כתב על דברי המור וקציעה "ולא נהירא", וכן הכף החיים (סי' ד' אות צ"ה) הביא לדברי מהר"ח זצ"ל בספרו שער הכוונות שכתב וז"ל גם הזהרני מאד מורי ז"ל שלא להכניס האצבע בתוך האזנים כדי לנקות הזוהמה שבהם בתוך התפלה כלל מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח ואם עשה כן צריך נטילת ידים" עכ"ל, ושכ"כ הכף החיים (פלאגי) והיפה ללב בשם האור צדיקים דהמכניס אצבעו באזנו ובחוטמו צריך נטילת ידים ודלא כהמ"ק. ועע"ש שהביא לדברי הרה"ר שכתב שחובבי ספר החסידים (סי' ר"ב) והשל"ה נראה להמקנן חוטמו אין צריך נטילת ידים אלא די בקינוט. וכתב ע"ז הכף החיים שיש לסמוך ע"ז היכא דלא אפשר.

עמד בתפלה שלא בכיון הנכון והודיעוהו באמצע

כתב מרן (סי' צ"ד סי"א) וז"ל "בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר ויפניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים, היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קדש". היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים. היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו לכפורת" ע"כ. ומבאר בלבוש (בבואו המ"ב ס"ק ו' ובהל"ד ד"ה "אין עושין מקום בארון") שבמדינותיהם שאין הם יושבים מערבה לשמש ארץ ישראל כמון כד נטה ג"כ לצפון ויחזיר כותל בית הכנסת נוטה קצת לצד מזרחית דרומית של העולם, ע"ש. וכתב (י"ק) לדברי הט"ז שאם עמד לצפון או לדרום והזכירו לו אסור לעקור רגליו להפוך למזרח אלא יעקם פניו

בהיות שבכמה וכמה נושאים שדנו בהם הרבנים כותבי המדורים והאברכים הי"ו במדורם, מצאנו שעמד עליהם ובכיוצא בהם רה"י הגר"י הלל שליט"א, אמרנו להביא מקצת מהנושאים במדור זה לזיכוי הרבים ולתועלת הלומדים.

בסדר עשיית השלש פסיעות
שלאחר העמידה לדעת הפוסקים והמקובלים
שאלה
לכבוד הרה"ג המקובל וכו'. רצינו בזה לשאול מאת כת"ר שליט"א את אופן עשיית השלש פסיעות של עושה שלום שבסיום העמידה, לדעת רבינו האר"י ז"ל, ובפרט סדר הכריעות וזקיפות לשמאל ולימין ולאמצע, ואם עלה בידי כת"ר שליט"א לעשות פשר דבר בין דעות הפוסקים להמקובלים בזה, ואל תשובתו הרמתה אנו מצפים, ושכמ"ה.

תשובה
דברי הש"ס ושיטות הפוסקים בנידון
א. איתא בגמרא (יומא דף נ"ג ע"ב): המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו, ואח"כ יתן שלום לשמאלו שהוא ימינו של הקב"ה, ואח"כ יתן שלום לימינו, שהוא שמאלו של הקב"ה. גם העידו שם על אב"י ורבא שהיו פוסעים השלש פסיעות בכריעה אחת, ע"ש. הרי לן מפשטות הגמרא שהמסיים תפלתו צריך שיכרע, ויחזור לאחוריו שלש פסיעות בכריעה אחת, ואח"כ יתן שלום להקב"ה תחילה בשמאל של האדם, ואח"כ בימין האדם. ולא נתבאר שם אופן נתינת השלום לשמאל ולימין איך הוא. ופסקו ברי"ף סוף פרק ה' דברכות (דף כ"ד ע"ב מדפי הר"ף), וברא"ש שם. ואין בדבריהם תוספת גילוי בנידון. אולם הטור (באו"ח סימן קכ"ג) כתב: וכורע, ופוסע שלש פסיעות לאחוריו, ובכריעה אחת. ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו, כמי שבא ליפטר מרבו, ואח"כ לימינו, דאמר ריב"ל לאחוריו בכריעה אחת ואחר שפסע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום עכ"ל. הרי שביאר אופן נתינת השלום לשמאל ולימין, והוא במה שמטה ראשו לשמאל ולימין בגמר פסיעותיו, והכל בעודו כורע בכריעה אחת, והוא בעת אמירת עושה שלום. ועיין במרדכי (סוף פרק ה' דברכות) שהזכיר שמנהג העולם הוא להשתחוות גם לפניהם כעבד הנפטר מרבו, וכמו שנוהגים בקדיש של אחר התפלה. והנה מרן בשלחן ערוך (שם סעיף א') פסק כלשון הטור והמרדכי וז": כורע, ופוסע שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת ואחר שפסע שלש פסיעות, בעודו כורע קודם שיזקוף, כשיאמר עושה שלום במרמויו הופך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו. כעבד הנפטר מרבו, עכ"ל. ובלבוש כתב דכשמשתחוה לפניו יאמר ועל כל ישראל ואמרו אמן.

שיטת הזוהר
ב. והנה בזוהר (פרשת פנחס דף רכ"ט ע"א) כתב וז": זקיפות ארבע וכריעות ארבע [פי' בעמידה] וכו', בעושה שלום במרמויו ארבע. כריעה וזקיפה לשמאלא, וכריעה וזקיפה לימינא, והאי איהו נותן שלום לשמאלו וימינו, לשמאל רבו ולימין רבו, הא אינון תריסר וכו' עכ"ל. הרי שדעת הזוהר שנתינת שלום לרבו אינו רק בהטיית הראש בהיותו כורע כבר וכדעת הטור, אלא הן בימין והן בשמאל צריך כריעה וזקיפה, והן משלימים השמונה כריעות וזקיפות שבעמידה לסך י"ב. והגם שבזוהר הנ"ל לא הזכיר השלש פסיעות, אכן בתיקונים (דף כ"ו ע"א וז"ל ע"ב) נזכר. אולם לא נזכר בזוהר כלל לכרוע לפני השלש פסיעות כמנהג אב"י ורבא. ולפי זה בפשיטות נראה שהזוהר חולק על הש"ס, שאב"י ורבא נהגו לכרוע בשלש פסיעות, ולפי הזוהר אם יעשה כן ויזקוף לפני השתי כריעות של עושה שלום, הרי שהיו י"ד ולא י"ב. אלא דיש ליישב דלא פליג הזוהר עם הש"ס לענין לכרוע מתחילת הפסיעות, וס"ל דאינו זוקף לפני הכריעה לצד שמאלו, אלא בעודו כורע יטה עצמו לשמאלו, וזה נקרא כריעה לשמאל, ויזקף ושוב יכרע לימינו, ויזקוף, באופן שהכריעה שכרע רבץ לפני השלש פסיעות עולה גם לשלום שנותן לימין השם.

שיטת רבינו יונה המחדשת והשגות בעל שתי דות עליו
ג. והנה רוב הראשונים פירשו כהטור, וכתבו שהם סך ה' כריעות (וממילא ה' זקיפות) בתפלה, שתיים באבות שתיים במודים, ואחת בעושה שלום, ומהם הסמ"ג (עשין סימן י"ט), וכל בו (הלכות תפילה סימן י"א), צדה לדרך (מאמר ראשון כלל ב' פרק ג'), וארחות חיים (הלכות תפלה סימן כ"ט). אולם רבינו יונה בספר היראה כתב שהם סך שבע כריעות ושבע זקיפות, ארבע בתפלה ושלש בעושה שלום שכורע וזוקף לשמאלו ולימין ולאמצע ע"ש.

מבואר שרבינו יונה הבין אופן נתינת שלום לשמאל ולימין, דלא כהטור שהוא הטיית הראש בלבד בהיותו כרוע, אלא הצריך כריעה וזקיפה ממש לימין ולשמאל וכן לאמצע, וכן משמע מלשון המרדכי (שם) כדעת רבינו יונה. גם נראה מפשט לשונו דאינו מצריך לכרוע מתחילת השלש פסיעות, שכתב נותן שלום בשמאלו בתחילה וכורע, לימין וכורע, לפניו וכורע עכ"ל. ושיטתו בביאור הגמרא תמוה, דאי אפשר ליישב שיטתו עם שיטת הש"ס שהצריך כריעה מתחילת השלש פסיעות, שהוא ודאי חולק על זה. ועל כל פנים לענין הכריעות לשמאל ולימין יוצא דס"ל כדעת הזוהר.

והנה שוב ראינו להר"מ די לונזאנו ז"ל בספרו שתי דיות (דף קי"ו ע"ב) שהקשה על שיטת רבינו יונה הנ"ל בכמה קושיות, א' דלא הוזכר בגמרא כריעות לימין ולשמאל כלל. וב' שאין מקדים הכריעה לימין ולשמאל של המלך לפני שיכרע להמלך עצמו שהוא באמצע. [ונ"ל כוונתו, דתינוח לפי הטור בשם המרדכי שהכריעה האחרונה לאמצע היא משום מנהג בלבד, אין קפידא, אבל לפי רבינו יונה שנקט הכריעות שמאל ימין ואמצע בחדא לישנא, משמע דכולם לחיוב, ולפי זה קשה כנ"ל]. וג' דלפי שיטתו הם שמונה כריעות, ולא שבע, כי הרי בודאי שאינו חולק רבינו יונה על דינא דגמרא שמתחילה כורע בשלש פסיעות, ואם צריך לכרוע שוב לשמאל, מוכרח שבסוף השלש פסיעות בתחילה זוקף ושוב כורע לשמאל באופן שהן ד' כריעות בעושה שלום, ואילו רבינו יונה כתב שהם שלש בלבד.

וסיים שם הרב שתי דיות וז": אך דעת הזוהר לא כדברי זה ולא כדברי זה, [לא כדברי הטור, ולא כדברי רבינו יונה], והעתיק שם לשון הזוהר הנ"ל, ולא פירש הדברים ביותר. ונראה כוונתו, דלפי הטור כורעים בתחילת השלש פסיעות, ואין כורעים עוד לשמאל ולימין, אלא מטה ראשו לשמאל ולימין בעודו כרוע, באופן שיש כריעה אחת בלבד. ואילו לפי רבינו יונה, לאחר שפוסע שלש פסיעות [בזקיפה], נותן שלום בשמאל בתחילה וכורע, לימין וכורע, לפניו וכורע, ע"כ. הרי שכותב בהיפך מהגמרא שהביא הטור דבעינן השלש פסיעות בכריעה אחת. ועוד פליג על הטור, שמפרש רבינו יונה שלשמאל ולימין עושין כריעות ממש, ולא בהטיית הראש בלבד. ועוד שמוסיף כריעה לאמצע, ומשמע מדבריו שהוא מעיקר הדין ככריעות לימין ולשמאל, ולא משום מנהג בלבד, באופן שהם סך שלש כריעות, ולא הוזכר זה לא בש"ס ולא בזוהר.

ולפי דעת הזוהר ישנם שתי כריעות, אחת לימין ואחת לשמאל. וכבר כתבנו שאפשר להסכים דברי הזוהר עם הש"ס לענין הכריעה בשלש פסיעות, ולפרש שהכריעה הראשונה לשמאל אינה מקדים לה זקיפה, אלא בעודו כרוע מטה ראשו למטה לשמאל. הרי לפי זה, שהזוהר אינו לא כשיטת הטור, שהטור אינו מצריך כלל כריעות לשמאל ולימין, ולא כרבינו יונה שהצריך כריעה לאמצע. ובזה מובנים היטב דברי הרב שתי דיות.

יישוב דעת הזוהר עם שיטת התלמוד

ד. והנה נראה דבשופי יש לפרש בכוונת הש"ס כשיטת הזוהר. כי בגמרא לא פירשו כלל אופן נתינת השלום לשמאל ולימין. והגם שהטור ושאר ראשונים פירשו דר"ל בהטיית הראש בלבד, שפיר יש לפרש בכוונת הש"ס דבעינן כריעה ממש בנתינת שלום לשמאל ולימין, וכדעת הזוהר. וכבר ידוע כלל המוסכם בספרי הפוסקים, דכל שאנו יכולים לפרש ולהסכים כוונת הש"ס על פי הזוהר, עדיף לן, ונפסקו להלכה כזוהר בביאור דברי התלמוד, ולא כפי פירושים אחרים שפירשו המפרשים בדברי התלמוד. וכבר הארכתי בכלל זה בכמה מקומות בספרי (עיין שו"ת וישב הים ח"א סימן א' אות ב' וג', ושם סימן ח' בחלק ג').

ולפי זה יוצא דלדעת הזוהר בביאור הגמרא, בעינן תחילה לעשות שלש פסיעות בכריעה אחת. [והגם שלא מפורש כן בזוהר, מאחר שכן הוא להדיא בגמרא, ראוי לפרש כן בכוונת הזוהר, מאחר שאין סתירה לדבר בלשון הזוהר וכנ"ל]. ובסיום השלש פסיעות, בעודו כורע יפנה לשמאלו, ויאמר עושה שלום במרמויי, ושוב יזקוף, ויפנה לימינו, ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו עד כאן. ועיין לפנינו שכן פירש ויישב בספר בן איש חי.

ועיין בשלמי ציבור (דף קל"ה ע"א) שהביא כל השיטות הנ"ל ופסק לנהוג כדעת הטור.

שיטת רבינו הרש"ש ז"ל
בסידור הנדפס ופלפלת כל שהיא בשיטתו
ה. והנה בכתבי רבינו האר"י ז"ל לא מצאנו גילוי לזה, כי בשער הכוונות (דף ל"ח ע"ב) ובפרי עץ חיים (דבראוונא דף ס' ע"א), רק הזכיר שלש פסיעות בשיעור עקב בצד גודל כנגד שלש עולמות ב"ע, ותו לא. וכן העתיק בספר משנת חסידים ללא תוספת. אולם בסידורו של מרן הרש"ש ז"ל הנדפס חלק ב' (דף קי"א ע"א) כתב וז":ל ויפסע לאחוריו שלש

פסיעות כנגד עובי שלש עולמות ב"ע וכו', ויהיו פסיעות בינוניות עקב בצד גודל ממש ולא יותר, ויעקור רגליו והשמאלי תחילה אחרנית כנגד הבריאה, ואחר כך הימנית כנגד היצירה, ואחר כך השמאלי עד העשיה. ואחר כך יפנה לשמאלו, ויכרע ויאמר עושה שלום במרמויו, ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו, ויזקוף ויכרע לפניו, ויאמר ועל כל עמו ישראל, ויזקוף ויעמוד במקום שכלו פסיעותיו עד כדי הילוך ארבע אמות ויאמר ואמרו אמן, עכ"ל.

והנה דברי רבינו הרש"ש בזה הם חידוש גדול, חדא שאין דרכו להביא בסידורו אלא כוונות וסדרים ומנהגים שנזכרו להדיא בכתבי רבינו האר"י ז"ל, ובכאן הוסיף כמה פרטים בסדר הפסיעות שלא מצאנו להם זכר בכתבי האר"י ז"ל, חדא מה שכתב לעקור תחילה רגל שמאל, ושוב ימין, ושוב שמאל, ועוד מה שכתב לכרוע לשמאל ולימין ולאמצע וכו', כל הפרטים האלו אין להם זכר בכתבי רבינו האר"י ז"ל וכנ"ל.

והנה פשטות דבריו מורים ובאים כדברי רבינו יונה הנ"ל, דמשמע מלשונו שהשלש פסיעות לאחור היו בזקיפה, ושוב כורע לשמאל וזוקף, וכורע לימין וזוקף, וכורע לאמצע וזוקף. באופן שיש לתמוה עליו ככל שהרגשנו לעיל על רבינו יונה, אלא שהוא ביתר שאת ועוז, שלא שת מרן הרש"ש ז"ל את לבו כלל לא לדברי הגמרא, ולא לדברי השלחן ערוך, וגם לא לדברי הזוהר, וזה בלי שום ראיה ובסיס מכתבי האר"י ז"ל. ובדוחק יש ליישב דבכאן כתב מרן הרש"ש ז"ל סדר השלש פסיעות כפי הנזכר בזוהר הגם שאין דרכו בכל מקום לעשות כן. ומה שלא הזכיר מרן הרש"ש ז"ל הכריעה לפני השלש פסיעות, וכתב לכרוע לשמאל לאחר השלש פסיעות, יש ליישב כמ"ש לעיל ביישוב דעת הזוהר בעצמו, דס"ל ודאי כהש"ס, אלא שלא הזכיר להדיא לכרוע בשלש פסיעות, ומה שכתב בסיומם לכרוע לשמאל, היינו דר"ל שבעודו כרוע יטה ראשו כלפי מטה. וראיתי לרבינו הר"ח טוב ז"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת בשלח אות ט"ז) שהעתיק דברי הגר"א מני ז"ל בתשובתו אליו בנידון זה, ולא גרס כמ"ש בסידור הרש"ש ז"ל הנדפס תיבת "ויכרע" בצד שמאל, אלא גרס: יפנה לשמאל גרידא ויאמר וכו'. וזה ראיה שכוונת הרש"ש ז"ל ושיטתו היא כשיטת הזוהר, בשילוב דברי הש"ס.

והנה לאחר העיון בסידורי מרן הרש"ש ז"ל בכתבי יד, בכמה מהדורות וסוגי העתקות, ראינו, כי בסידורי המהדורא קמא שבכתי"ה הר"י דרעי ז"ל סופרו, לא מצאנו כלל שום כוונות והוראות בעושה שלום. אולם בסידורי ארם צובה, הן בהקצר (שבכ"י הר"ן הררי רפול ז"ל), והן בארוך (שבכתי"ה הר"א משען ז"ל), נמצא כתוב כנוסח סידור הרש"ש ז"ל הנדפס, וגם להדיא גורסין שניהם תיבת "ויכרע" גם בשמאל, דלא כנוסח הגר"א מני ז"ל, ומרן הר"ח ז"ל. אולם בכל סידורי המהדורא בתרא שישנם תחת ידו, שהם סידורי חור"ב בית אל, (עיינתי בסידורי האג"ן מדמשק, והרב וידאל קווינקא ז"ל, והרב אהרן פירירא ז"ל), וסידורי היר"א ז"ל המצולם, אין בעושה שלום שום כוונה ושום הוראה מעשית כלל.

שיטות הפוסקים האחרונים ז"ל ובפרט דעת מרן הר"ח טוב ז"ל

ו. והנה בספר חסד לאלפים פאפו (בסימן קי"ד אות כ"ז), ובסידור בית עובד, ובסידור חוקת עולם, כתבו סדר עושה שלום כדעת הטור והשלחן ערוך. אולם בספר בן איש חי פסק כדעת מרן הרש"ש ז"ל על פי הזוהר, וכפירושינו בכוונת הזוהר דמודה לשיטת הש"ס בעשיית השלש פסיעות בכריעה אחת. ובנתינת שלום לשמאל, להסתפק בהטייה בלבד בעודו כורע. וצריך לומר לפי זה, שמה שכתב רבינו הרש"ש ז"ל לזקוף ולכרוע לאמצע, הוא בכח המנהג, וכנזכר בשלחן ערוך, כי לדעת הזוהר אין מקום לכריעה לאמצע כלל מדינא. באופן דיוצא לנו שדעת מרן הרש"ש ז"ל בסידורו הוא מבוסס על הש"ס ושלחן ערוך לענין הכריעה בשלש פסיעות, וכן על השלחן ערוך בשם הגהות מימוניות בענין להתחיל לפסוע בשמאל תחילה. וס"ל כדעת הזוהר בענין אופן נתינת שלום לשמאל ולימין דבענין בכריעה ממש, וכדעת המרדכי לענין הכריעה לאמצע על פי המנהג. והאמת שאין זה רגילותו ודרכו של מרן הרש"ש ז"ל לכתוב הוראות ומנהגים בסידורו שאינם מפורשים להדיא בכתבי רבינו האר"י ז"ל, מה גם בדברים כל כך מחודשים ומחושבים הבנויים לתלפיות הדק היטב על כמה דעות של הפוסקים והזוהר, ומורכבים מדינים ומנהגים וענייני קבלה. ולענ"ד לכן אינו פלא כלל שמרן הרש"ש ז"ל השמיט הוראות אלו מסידורו המהדורא בתרא, וכפי שהבאנו לעיל, וכמו שהעיד על עצמו בענין השמיטה שלבו נוקפו לעשות מעשה בדבר שאין בו ראיה מכתבי האר"י ז"ל.

וז"ל מרן הגאון הר"ח טוב ז"ל בספרו בן איש חי (שנה א' פרשת בשלח אות כ"ד): אחר יהיו לרצון האחרון, יפסע שלש פסיעות לאחוריו, ולא ירחיק

רגלו יותר משיעור עקב בצד גודל ממש, דיש סוד בדבר, דאלו הם כנגד שלש עולמות ב"ע, דהאדם בעמידה, חושב כאילו עומד באצילות. ואם המקום צר יקצר הפסיעות וכו'. ויכרע מעט קודם הפסיעות. ובעודו כורע אחר השלש פסיעות, יפנה לשמאלו, ויאמר עושה שלום במרמויו. ויזקוף ויפנה לימינו, ויכרע קצת ויאמר הוא יעשה שלום עלינו. ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל, ויזקוף, וכנזכר בסידור רבינו הרש"ש ז"ל. וכשעוקר רגליו, עוקר רגל שמאל תחילה וכו' עכ"ל. הרי להדיא שפירש כל הסדר הנ"ל בדעת רבינו הרש"ש ז"ל.

ובספרו עוד יוסף חי (שם אות ט"ז) העתיק לשון תשובת מהר"א מני ז"ל שכתב אליו בנידון זה, וז"ל השאלה והתשובה: שאלה, השלש פסיעות של עמידה עושים אותם בכריעה או בזקיפה. ונראה תיבה הופכים פניהם לימין וכו', אם הוא כמ"ש בחדס לאלפים, או באופן אחר. ^נתשובהג, רוב העולם עושים כמ"ש בחדס לאלפים, ועיין שלמי ציבור (דף קל"ה ע"א). אמנם בסידור רבינו הרש"ש ז"ל כתוב וז"ל: ויפסע לאחוריו שלש פסיעות וכו', ואחר כך יפנה לשמאלו [ובסידור גורס כאן "ויכרע"] ויאמר: עושה שלום במרמויו. ויזקוף ויפנה לימינו, ויכרע ויאמר: הוא [ברחמיו] יעשה שלום עלינו, ויזקוף ויכרע לפניו, ויאמר: ועל כל [עמן] ישראל, ויזקוף עכ"ל. כנראה שהוא ס"ל כסברת הזוהר הקדוש שהביא בשלמי ציבור שם. אמנם שם כתב הכריעות והזקיפות לימין ושמאל, וכפי הסידור הוא לשמאל ולימין ולפניו, וצ"ע. [כוונתו להרגיש גם כקושיית ג"ע החיד"א ז"ל בגליון הזוהר בשם ספר אספקלריא המאירה, וכנ"ל. ועיין מ"ש בזה לעיל שם בהגהה, שדברי הזוהר אינם בדוקא ותול"מ]. ומכל מקום אני נוהג כסידור, (ואתיא זכירה שכן כתוב בספר הקנה), דהיינו אכרע ואעשה שלש פסיעות, ובעודי כורע אחזיר פני לשמאל ואומר: עושה שלום במרמויו, ואזקוף, ואפנה לימיני ואכרע וכו'. ועיין תפילת כל פה (סימן קכ"ג) שיישב דברי השלמי ציבור, שעשה מחלוקת בין זוה"ק לרבינו יונה ז"ל, שהאמת רבינו יונה ז"ל כמו זוה"ק עכ"ל. ולאור כל הנ"ל דבריו מבוארים, וכוותיה פסק בבן איש חי שם.

העולה לדינא

ז. ולמעשה נלע"ד דיש לנהוג בזה כפסק מרן הר"ח טוב ז"ל בבן איש חי, כי הוא מבוסס על שיטת הש"ס והזוהר, ומוסכם גם עם דברי הפוסקים וכנ"ל. גם הוא כמ"ש רבינו הרש"ש ז"ל בסידור המ"ק שלו, שכן הבין ויישב דעת הש"ס והפוסקים עם שיטת הזוהר. ומה שחזר ומחק זה בסידור המ"ב שלו, הוא רק מפני שהיה רצונו לבסס כל דרכיו ומהלכיו בסידורו על פי דברים המפורשים בדברי האר"י ז"ל. ועל כל פנים על דעת יישובו וסידורו של מרן הרש"ש ז"ל סמך מרן הר"ח טוב ז"ל את פסקו הנ"ל, ועל פיו נהג גם הגאון מהר"א מני ז"ל. ובעיקר הדבר, לענין נתינת שלום לשמאל ולימין, יש לנהוג כמ"ש להדיא בזוהר, שהוא ע"י כריעה ממש, ולא הטייה בלבד כמ"ש בטור והשלחן ערוך, דהרי כל היכא דיש בידינו ליישב ולהסכים לפני הזוהר עם מה שאמרו בש"ס הכי עבדינן, וכן עיקר.

- צל"ע אם הכוונה שיזקוף וישתחוה לאמצע, או שבעודו כורע יוסיף להשתחוות גם לאמצע. דבשמאל ובימין מספיק להטות לפניו כיון שהוא כרוע ועומד, אבל לאמצע אין היכר, אלא אם כן יוסיף בהשתחוויה, וכן נראה נכון כיון שכתב מרן ברישא קודם שיזקוף, ולא חזר לומר שיזקוף לפני הכריעה לאמצע.
- עיין בהגהות ג"ע החיד"א ז"ל שם שהעיר בשם אספקלריא המאירה דזה לכאורה היפך הש"ס דבענין תחילה לימין רבו. וידוע שספר הנ"ל דרך מחברו לדייק משמעות פשט הלשונות שבזוהר בלבד, בלא לחתור כלל לפנימיות הדברים. ועל כל פנים נלע"ד דאין הכרח לומר שחולק הזוהר על הש"ס, דלא כסדר נקט לשמאל רבו ולימין רבו, לומר דלשמאל רבו כורע תחילה, אלא לפרושי אתא מ"ש בתחילה: כריעה וזקיפה לשמאלא וכריעה וזקיפה לימינא, דהיינו לשמאל ולימין רבו, ותול"מ. ואין לדייק לשונות סתומות כאלו באופן שיחלקו על תלמוד ערוך. וכן מוכח שהבין רבינו הרש"ש ז"ל שסידר בסידור המ"ק שלו אופן לצאת ידי דעת הש"ס והפוסקים והזוהר, ובכל זאת לא ייחס אל הזוהר בדבר זה שיטה החולקת על הש"ס. ושו"ר שכן כתב הר"ח סופר ז"ל בכף החיים (סימן קכ"ג אות ז') שאין ראיה מלשון הזוהר הנ"ל לומר דס"ל היפך האדם מול המלך. ועיין היטב בספר פרדס להרמ"ק (בשער ו' פרק ב') שהביא דעת ספר מאירת עינים דס"ל שהספירות עומדות קו החסד לשמאל וקו הגבורה לימין, כביכול כאדם העומד עם חבריו פנים בפנים, שימינו של זה לשמאלו של זה, והביא ראיה מהגמרא הנ"ל בסדר נתינת שלום לרבו לשיטתו. והרמ"ק ז"ל יצא לחלוק על דבריו, ולהוכיח שקו החסד הוא לימין האדם וקו הגבורה בשמאל. ודחה את הראיה מהגמרא דיומא דאינו אלא בדרך משל בסדר עמידת האדם מול המלך. ואם היה מבין בכוונת הזוהר דפרשת פנחס כמ"ש הרב אספקלריא המאירה היה שש ושמה להביא ממנו ראיה מפורשת לדעתו שלכן יש לכרוע לימינו תחילה שהוא לעומת ימין השם, שהוא קו הימין של הפסירות, ומוכח מזה שלא ראה שום ראיה כלל בזוהר הנ"ל להבין כוונתו בהיפך מדברי הש"ס, וזה ברור.

פניני הלכה

הכון לקראת אלוקיך ישראל

מקרא ד"הכון לקראת אלוקיך ישראל" נלמד חובת ההכנה לתפלה הכולל הכנה בלבוש מכובד כראוי לעומד לפני המלך, והכנת הגוף שלא יהא משוקץ בעומדו בתפלה, ובמפרשים ביארו הגדר של בגדי כבוד, כן דנו ברא דצריך לאזור אזור, והזהירו על נקיות הגוף בתפלה.

בגדי כבוד: תקון המלבושים כיצד, מתקן מלבושיו תחילה ומציין עצמו ומהדר שנאמר "השתחוו לה' בהדרת קדש", ולא יעמוד בתפלה באפגודתו ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי הרגלים. (רמב"ם, פ"ה מתפלה ה"ה) • מגדולי החכמים היו מעטרים עצמם בבגדים נאים שלהם בשעת תפלה כמו שהתבאר בפרק ראשון של שבת, ואע"פ שאין זו מסורה לכל, מ"מ ראוי לו לאדם שלא יעמוד דרך הדיוטות וראוי לו להדר עצמו במה שמצוי לו. (מאיר, ברכות ל'). • כתיב "הכון לקראת אלוקיך ישראל", כשאדם בא לפני מלך בשר ודם אינו בא כמו שהולך בשוק, אלא מתעטף להיות לפניו באימה ויראה וכבוד, להתפלל לפני אדון כל הארץ, על אחת כמה וכמה שיש לנו להתעטף ולעמוד לפניו באימה ויראה וכבוד. (עילוי חסידים לבעל ה"פלא יועץ" אות י"ז) • בצאתי מבית הכנסת הייתי פושט כפי האפשרי בגדים שהלכתי כל היום בלמודי ותפילתי, והייתי לובש בגדים פחותים וגרועים, כדברי חז"ל (שבת קיד, א) בגדים שבישל בהם קדרה לרבו אל ימוזג בהם כוס לרבו, ואחר זמן רב מצאתי שנהג כן הגאון ר' זלמן מרגליות ז"ל. (צואת נפש דוד להאדיר"א אות מ"ח).

לאזור אזור: צריך לחגור רצועות קודם שיתפאל אע"פ שיש לו אבנט במכנסיים ואין לבו רואה את העורה מ"מ יש להתנאות עצמו לפני קונו משום שנאמר הכון לקראת אלוקיך ישראל. (מרדכי בשם ספר התהומה) • צריך אדם לאזור אזור בשעת התפלה אפי' יש לו אבנט שאין לבו רואה את העורה, משום הכון שזה הוא הכון כשחגור אזור במתניו נראה הוא עומד יותר דיוז מכשהוא בלי חגורה. (לבוש סעי' ב) • וכן מצוה לחגור חגורה שקורין גארט"ל בעת התפלה אפילו יש לו מכנסים באבנט ואין לבו רואה את העורה מ"מ יחגור חגורה משום הכון וכו', ומי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ גם בשעת תפלה ויש מהמדקדקים שחוגרים חגורה בעת התפלה אף שכל היום הולכין בלא חגורה. (ערוך השלחן סעי' ד) • והנה בארצות רוסיא וליטא המון העם מהפרושים לא נהגו בחגורה, אבל אצל הגדולים יש שהקפידו לתפלה בחגורה, וכן נהג רבינו החזו"ר זצ"ל ופירש וכו'. זה מדת חסידות וכמבואר בפשטות המ"ב, וכל אחד כפי מנהגו נוהג. (תשובות והנהגות ח"א סי' ס"ט).

ב' כיסויים: ראיתי בבית הכנסת יש מהם שמסירין הסרבל מעליהם והכובע שבראשם, ונשארין לפניו יתברך כאשר הם עומדים בביתם בכובע קטן, ואומרים זמירות וברכות ק"ש משום החום אף שאין דרך לעמוד כך בפני גדולי המקום וכו', בודאי חציפיתיה מקרי. (מגן גבורים, אלה המגן ס"ק ג; בשם המאירי) • ובמדגיתינו אין להתפלל אף כשהראש מכוסה בכיסי קטן, רק בעינין כובע שהולכים ברחבו. (ערוך השלחן סעי ו').

נקיות הגוף: וזיהר האדם מאוד שלא יתפלל בגוף משוקץ מנקבים ח"ו, כי אז תפלתו תועבה ר"ל כדאיתא בפרק מי שמתו (דף כג), (ועוד שם ג"כ על פסוק שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלוקים רב אשי ואיתמאי ר' חנינא בר פפא אמר שמור נקבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני ע"כ גם הוא תיקון גדול מתקוני התפלה וז"ל הזהו"ק פר' במדבר בוא וראה סוד הדבר אפע"י שהתפלה תחילה באמירה ובידבר הפה לכל תלוי בעיקר המעשה בתחילה וכו', מזה המעשה אלא המעשה ההוא שעושה אדם תחילה הוא כעין התפלה וכו', המעשה שבתחילה הוא בשעה שאדם קם צריך לטוהר עצמו תחלה [דהיינו שיעשה צרכיו] ואח"כ יקבל עליו העול הזה וכו'. (יסוד ושרש העבודה שער ב פ"ו, ותרומה הוו"ק).

נטילת ידיים לתפילה

כ' השו"ע (סי' צ"ב, סעי' ד) צריך לרחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם. עד פרסה וכו', ובפוסקים דנו בנטילה זו האם דינה כדין נט"י לסעודה, וכן כמה בדון נטילת ידיים, אבל אין צריך רביעית מים לתפלה ומכל מקום אפי' לא נטל בכלי אלא ששכשך ידיו בכלי, יצא. (אם אדם כלל ד, סעי' ד).

האם הדיינים כמו בנט"י לסעודה: לתפלה לכתחילה יזהר ליטול כדין נטילת ידיים לסעודה כמבואר לקמן בדון נטילת ידיים, אבל אין צריך רביעית מים לתפלה ומכל מקום אפי' לא נטל בכלי אלא ששכשך ידיו בכלי, יצא. (אם אדם כלל ד, סעי' ד).

אם צריך לנקות כל היד: בפרמ"ג כ' שנקיון כפיים צריך להיות כל הכף מלבד מה שנגע בהזוהמא. ונראה דלגבי הכון שפלטת מים ורגלים נכון כן, אך בגי' נגיעה בזויה וכדומה יש זכות גם על שאינם מנקין כפיהם רק במקום המגע לבד ולא יותר, ומצד שטבע ידיו כעת להתבקע אחוריהם על ידי רחיצה בחורף, ומצד שאין מים מצויים בשפע על החר מקום דירתו, לפעמים על ידי זה אני מקפיד רק על הכפיים בפנים לרוחצן תמיד גם על ידי מגע זיעה לרוחצן כולם, אך באחורי היד אני רוחץ גם במקום האצבעות, רק ששחרית ולסעודה. (אשל אברהם (בוטשאטש) סעי' ו').

תפילת מוסף בשבת כשנטל לשחרית: ומ"מ בשבת שמפסיקין במכירת המצות נראה לי שצריך ליטול שנית לתפילת מוסף אא"כ לא הסיח דעתו. (מג"א סי' רל"ג ס"ק ח) • אמנם בא"ר שם חולק וכו' ונראה דעל כל פנים כל זמן שהוא בבית הכנסת אף שמפסיקין במכירת המצות אין צריך ליטול עוד, דמסתמא לא הסיח דעתו ודלא כמגן אברהם, מיהו היכא שנטל לאכילה ואכל נראין דברי מג"א דצריך ליטול לתפלה אף שלא הסית, אבל ברחץ שחרית כשלא הסיח אין צריך ליטול לתפלה (אלהי רבה, סי' רל"ג סעי' ב).

נטל לתפלה והפסיק בלימוד: ברמ"א (סי' רל"ג סעי' ב) כ' "אפי' עומד מלימודו יטול ידיו לתפלה" ובמג"א שם כ' ומ"מ נראה לי דאם נטל ידיו לתפלה אע"פ שהפסיק אח"כ בלימודו כגון בזמן שדורשין אין צריך ליטול שנית (מג"א שם ס"ק ח)

שהיה והגשה לתפלה

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, וכן נפסק להלכה (סי' צ"ג סעי' א) ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכון לבו למקום, ובפוסקים דנו האם השהיה צריכה להיות בישיבה וכן בזמן השהיה האם הוא קודם שמונ"ע או קודם פסוד"ן, כן ביארו תועלת השהיה והזהירו על זה.

האם צריך דווקא לישב: "לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכון את לבו ואח"כ יתפלל בנחת ובתנוונים. (רמב"ם פ"ד מתפלה הל' ט"ז). • ובלחם משנה דייק מלשון ר"מ דבעינן ישיבה דווקא, אמנם בא"ר הביא דבריו וכו' ע"ז ולעניות דעתי משמע כרמב"ם פ"א מהלכות תפלה וכו' דיישב לשון שהיה הוא ואפילו שהוא בעמידה קאמרי וכן כתב הב"ח, אך אפשר לחלק בטעמו דהכא ישיבה דווקא בעינן שעל ידי ישיבה מתיישב יותר לכון וכו'. (אלהי רבה סעי' א).

פסוד"א האם נחשב לשהיה: ומיהו אנו מתפללין וקורים פסוקי דזמרה במקום (שיעור פסוקי דזמרה חצי שעה) ואח"כ ברכות וק"ש ושהיה מעט קודם שיתחיל פסוד"א הוי קרוב לשעה כמו חסידים. (פמ"ג אשל אברהם, ס"ק א) • אמנם בערוך השלחן כ' דע דבזנא אין הכוונה על תפילת שמונ"ע, שהרי שוהין הרבה עד שמונ"ע בפסוד"א וק"ש וברכותיה, אלא הכוונה על כל סדר התפלה, דהענין מהשהיה הוא שתיקה והתבוננות בלב להבין לפני מי הוא מכין עצמו להתפלל. (ערוך השלחן סעי' ד).

בזמן הזה שאין אנו מכוונין: ואין לישראל כיון דדין זה הוא מפני הכוונה וא"כ לפי דברי הטור והשו"ע דעתה אין מכוונים כל כך למה צריכים לשהות, דאין זה שאלה דודאי אנו מצויים לעשות כל טעדקי שאפשר לבא לידי כוונה, ואם לא יועיל הרי לא זיק וא"א לפטור עצמנו מזה. (ערוך השלחן סעי' ד).

תועלת השהיה: איכות המתפלל כבר מבואר בר"ל חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום, לא שתהיה תפלתו בעבור הרגלו מנעוריו אשר בקומו ממטתו מוכרח הוא להתפלל וההרגל עושה את שלו, כי הוא לובש טלית ותפילין ופותח פיו והפה דובר מעצמו, כמה שמות הקדושים ויאיים מן הפה בלא כוונה, בפיו הוא אומר ברוך אתה ה' כמדבר לנחמך ואין אלוקים לנגד עיניו וכו'. ולזאת היא מתנהגים להיות שוהים שעה אחת קודם התפלה לחשוב עם לבו לפני מי יעמוד להתפלל, הלא לפני אדון העולמים ויוצר הנפשות הבוחר כליות ולב, וזוכר כל מעשי עולם, מעשי איש ופקודתו ועוליות מצעדי גבר, אשר כמה פעמים המרה את דברו ואז יכנוע לבו הערל, ואז יגיענו מן הבושה והכלמה איך להתייצב לפני ה' ית' וכו'. וגם זה בחבשו עוב נפשו השמחתו יתי על האדם בפרט ועל כל המציאות בכלל להמשיך

להם שפע קיומם רגע אחר רגע וכו', ויחשוב עם נפשו כמה פעמים המרה את פני אדוניו, והקב"ה לא עזב חסדו ממנו, וגם בעת אלוהי השפיע לו הקב"ה חיים וכו', ואיכנה ישא עיניו ואיכנה יפתח פיו להתפלל ולבקש עוד דבר מאת פני הוד כבודו, יזכור נא שפלותו ופחיתותו וכו', אשר על זאת התנהגו החכמים הראשונים לעמוד להתפלל מתוך התשובה וכו', כי אחר התשובה וההכנעה יתרצה לפני אדוניו. (ספר המדות להמגיד מדובנא, שער התפלה פ"ד).

גדול הזהירות בזה: כן אבקש אתכם י"ח אהובי, שתרגילו עצמכם להתבודד מעט קודם עמידת ש"ע להתפלל, לפני מי אתם עומדים להתפלל, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ואח"כ תתבודדו מעט מי אנכי המלא עם כל מיני חטאים והרהורים רעים, שאזכה עתה להתפלל לפני הקב"ה, מעט מי אנכי המלא עם כל מיני חטאים והרהורים רעים, שאזכה עתה להתפלל לפני הקב"ה, ואח"כ תתבודדו בממאמר ז"ל חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, ותקבלו עול מלכות שמים ועול תורה וקידוש השם ותעמדו להתפלל, ובתפלת שחרית יהיה זה קודם שירה חדשה, כי בין גאולה לתפלה אין להפסיק הרבה, ובשארי התפלות להתבודד כל זה קודם תפלה ממש. (צוואות רבי הלל מיליקובסקי אב"ד סלאנו, מובא בש"א אשר יצוה).

מתוך הלכה פסוקה: מה שנוהגים שיהיה ש"ץ קבוע ואין הרב מורה הוראות מתפלל בקביעות לפני העמוד, הוא מצד שעל פי הרוב הוא טרוד בשרית באיסור והיתר ומשפטים, וכיון שאין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה וכו'. אך אין כל זה כי אם כשהחון הוא בר אוריין והולך בדרך תמים ונטה שאין בו ערוביז דיעות וכו'. גם כן י"ל הטעם מצד שרוב הרבנים אין קולם ערב בנעימה, וכמו דאנו שאינם שפירים גמירי טפי כמו שאמרו חז"ל כן אותם שאין להם נעימה בקולם ואינם מהדרים אעניני זמורתא רק מגרר גמירי הם גמירי טפי וכו', אך כשיש לרב קול נעימה ויודע בעצמו שאין עליו עכשיו טרדא דהלכה שאינה פסוקה המוטלת עליו דווקא, נכון לו לעבור לפני התיבה לפעמים להרבות כבוד שמים, גם בבחינת מה שאמרו חז"ל שרו חכימאי למהוי כספריא וספריא כחזניא, גם על ידי זה מתעוררים הציבור ביותר לטובה. (אשל אברהם (בוטשאטש) סעי' ג).

דווקא בת"ח: דברים אלו יראה שלא נאמרו אלא בתלמידים כדי שלא יעמדו לתפלה מתוך דבר הלכה עמומה ודעתיהוה עילאה, אבל מי שאינו שונה הלכה כ"כ למה, אלא יישב דעתו ויתפלל ממאיר ברכות ל"א ע"א) אמנם בשו"ע לא חילק.

צורת התפלה

כמה פרטי דינים נאמרו ונידונו בצורת התפלה וכגון האיסור להסתכל לחוץ באמצע התפלה והעונש שאינו מקבל פני שכניה כמבואר במשנ"ב (סי' צ"ה ס"ק ה) בשם ה"זהו"ק, והאם ראוי להתנועע בתפילתו או לא וענין דיו כפותין שהוזכר בשו"ע (סי' צ"ה סעי' ג).

תפלה מתוך הסידור: אחד שאל מהגר"א תיקון למחשבות זרות שבתפלה, והשיב לו ע"ד צחות ויבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבותי הרעה" ר"ל להתפלל מתוך הסידור. [נאמן שלמה פרק ט' העה"ב] • ובדאי להתחילה צריך לכוון בכל התפלה היינו להבין עשרת המילות, כי משקר בנפשו ואומר אחר התפלה ידיו לרצון אמרי פי והגיוין לבי וגו', והוא חושב בעת התפלה מחשבות זרות, אך לפי גדול מעלתה שהיא מדברים העומדים ברומו של עולם, היצר הולך ומתגבר עליה ומביא לאדם כל עיניו מחשבות שבעולם וזה מנסה ובודק.

אך בספרי ירמיה כתוב לכוון בסוף כל הברכות, אך בברכה הראשונה דאבות אם אינו מכוון פירוש המלות ואינו מכין מה שמדבר אינו יוצא ידי תפלה לכרי"ע, והסגולה לזה להתפלל מתוך הסידור כי תאותיו מחכימות, ואם מתפלל בע"פ צריך להתפלל בעינים סגורות, ובזהו"ק ממחיר בעיני זה מאוד, כי המלאך המוות משבר עיניו לאחר מותו ואינו זוכה לראות פני השכינה, ומלבד זה כשמסגיר את עיניו ואינו מסתכל בשום מקום יכול לכון ביותר. (צוואת רבי מאיר מוילנא, נכד ר' אברהם אחי הגר"א).

עצימת עיניים: ואח"כ כשתגיע לתפלת י"ח אז תראה שתהא למען השם בעינים סגורות וסמוך לכותל לא אשך, ולהסיר כל הטורדות והמחשבות, והתפשטות מחשבות הגשמיות, ולהתפלל מלה במלה במתון ובנחת, ולא ישמיעי שום קול רק לחתוך היטב כל תיבה ותיבה בפיו, שלא ישמעו רק אזניך, כי יש מאיר דאדונין, דהיינו ששומעים המלאכים התפלות, מה שמתפלל בלחש, ואם שום אדם שומע קולו אז המאיר דאדונין אינם מקבלים שוב תפלתו. (צוואת רבי יואל חסיד (פרומקין) בעל חידושי מהר"ח). • אח"כ תכין עצמך לעמוד להתפלל שמונה עשרה, ותתפלל בלחש ואפילו ברה"ויה"כ. ותכוין בכל כוחך מה דאפשר, והזהרו מאד לסגור העינים בשעת שמונה עשרה, או להתפלל מתוך הסידור, ולא להסתכל ח"ו בשום מקום, כי המסתכל בשמונה עשרה במקום אחר חוץ מן הסידור, אינו זוכה לראות פני השכינה בשעת מיתתו. (צוואת בעל החיי אדם אות י"ג). • בראש חודש אדר תרמ"ז היתיינו בעיר זעמבראווה, ובבוקר ערב שבת קודש היה אז ליקוי חמה כללית, ואני התפללתי אז עם הציבור, ובטרם גמרתי ברכת גאל ישראל, ראיתי שהצפרים נכנסים לקיניהן והאור מחשיך והולך, בכל זאת התגברתי על רצוני לראות את הליקוי וכמה הוא, וסגרתי עיני כדרכי מעדי להתפלל בעינים סגורות תפלת שמ"ע, ובעת השלמתי תפלתי, כבר תמה עת הליקוי והיה אז כורא כראוי, שהיה כבר אז שעה ששית בבקר, בטלתי רצוני מפני כבוד ד' יתברך שמו. (צוואת "נפש דוד" להאדיר"ח).

נענוע גופו: מצאתי במה שדדש, חייב אדם לנענע עצמו בתפלה על שם שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, וכן מנהג החסידים. (מנחת המאור, סי' ק"א). • ושלשה מהם מטיבי טעם לאדם, ומעילים שינצל ממחשבות זרות ומבלבול הדעת בתפלה, אחת היא ופרסומה נודע בגדול תועלתה אל כוונת התפלה שיניע ראשו וגופו לפניו ולאחריי בכח גדול כל התפלה מראש ועד סוף, ומצאתי בשם המדרש וזה לשונו חייב אדם לנענע עצמו בתפלה על שם "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", עד כאן לשונו. (יסוד ושרש העבודה, שער ה' פרק א') • והחז"א כ' שלא יתנועע בחזקה שכ', אפילו המתנועע, יהיה בנחת ולא בתנועות גדולות וקולות משונים, וידעו שעומדים לפני מלך הכבוד. (מחזיק ברכה להחז"א, סי' מ"ח) • אמנם יש שכ' להיפרך שהנענוע מבטל הכוונה, וז"ל המתנועע בתפלתו גורם בטול כוונתו, והעמידה בלתי התנועעות כלל עוזר אל הכוונה, ומה שכתוב כל עצמותי תאמרנה וכו', היינו בשירות ותבודות קריאת שמע ותלמוד תורה, אבל לא בתפלה, ואם יש מי שאומר כן גם בתפלה, נראה לי שאין לחוש לדבריו, כי הנסיון מוכיח שהעמידה בלי נענוע בתפלה גורם לכיון הלב, וראה בעיניך הישאל אדם שאלות ממלך בשר ודם וגופו מתנועע כנוע עצי היער מפני רוח. (ספר דרך חיים, מובא בשל"ה עיני תפלה).

ידיו כפותין: אלא יניח ידיו על זה עת כפותין, ואין טבעי בני אדם שוים בזה ויש שקשה עליהם להתפלל באופן זה אלא מניחים הידיים על הסטנענער"ז או על חדץ הדבוק בכותל, ואין כלל קבוע בזה וכל אחד יעשה כפי מה שמוטב לו להתפלל באופן זה. (ערוך השלחן סי' צ"א סעי' ד).

תפלה בכוונה

בספרים הפליגו הרבה בגדול החיוב של תפלה בכוונה וכבר אמרו "תפלה בלי כוונה כגוף בלי נשמה", ובשו"ע סי' צ"ח האריך בזה וכו' שישיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתאמר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו וכו'. וביסוד"ע (שער ה' פ"א) כ' "וראוי לאדם לעיין לפרקים על כל פנים פעם אחת בכל שבוע בשו"ע סי' צ"ח מעניין כונת התפלה וכו' כדי לעזור לבבו לכל הנזכר שם".

עיקר התפלה הוא הכוונה: מצות התפילה אינה כשאר המצוות שנאמר ברה"ן (ה' כה, ב) מצוות אין צריכות כוונה ויוצא ידי עשיית המצוה בעשות אותה אפילו בלא כוונה כיון שעושה מעשה המצוה כהגון וכשורה, אבל התפילה אינה מצוה מעשית ולכן צריך לכוון בה, כי עיקרה היא כוונת הלב, הגם כי נאמרה להשקט האל בדבריו וכו', אבל מחשבותי הטורדות אותי משפתיו וכו' שכל העולם נברא בחפץ ורצון, וכמו כן שומע תפלת בראוי כשהיא בכוונה. (בית אלקים להמרי"ט, שער התפלה פ"א). • והנה יש אנשים שנראה בעיניהם שמצות התפלה תשלם להם בבואם לביהכ"נס, ויעמדו על רגליהם ויאמרו מן ה' שפתי תפתח עד עושה שלום, וכשעשו כל זה מיד נראה להם שקיימו מצות התפלה שצויה האל יתברך וכו'. אבל איש שחננו ה' דעת וחלק לו בבינה ישיקף ויתבונן, איך התחכם הוא יתברך בבואו לצוותו מצות התפלה ולא כתב 'והתפללת אלי', או 'תעתיך לי', או 'שאל ממני ואתנה וכיצא בזה וכו'. אבל כשצויה על התפלה אמר "ולעבדו בכל לבבכם", להודיענו, שאינו מַצְוָה במצוה זו על דברים, אלא על כונת הלב, ומי שיביא לו כונת הלב יקיים מצותו, ומי שיביא לו דברים בלבד לא יקיים מצותו, כי לעובדו בכל לב שאל ולא דברים ואילו היה אפשר להביא לו כוונת הלב בלא דברים היתה מצוותו נעשית. (שלמי ציבור למרה"י אלנאי, בשם ספר שתי ידות)

תפלתו נשמעת: בזמן שתפלתו של אדם בכוונה, היא עת רצון ותפלתו נשמעת. (מנחת המאור נ' ג).

הרב שמואל זלוטניק

נוכל "אליבא דהלכתא" - מודיעין עילית

כלל ג. ח"א פ"ה) • אף כי אנו רואים כמה תפילות שמתפללים הציבור ואינם נענים, אין תימה על זה כי אפשר קרוב לוודאי שלא התפללו אותם התפלות בכוונה כראוי, אבל אם התפללו בכוונה אפילו קצת הציבור, בודאי נענים. (בית אלקים להמרי"ט, שער התפלה, פ"א).

גדול הזהירות: כוון בתפלתך, כי התפלה היא עבודת הלב, ואם בנך ידבר לך ולא מלבו הלא יחר לך, ומה תעשה טפה סרוחה לפני מלכו של עולם, ולא תהיה כעבד שמוסרו לו מלאכה נכבדת לטובתו וחבלה ואיך יעמוד לפני המלך, ומה טוב לבקש סליחה על אמרך סלח לנו בלא כוונה, ואם א"א בכל הברכות לפחות ברכה ראשונה ופסוק ראשון של ק"ש לא יחסר כי לא יצא יד"ח מי שלא כוון בהם. (ארחות חיים להרא"ש, אות ל"ו).

חומר העניין: אם התפלל ולא כיון את לבו בתפלתו אלא שהוא מחשב בהבלי הזמן, בסחורתו וכספו וזהבו הנה זה חוטא, וכמעט שעליו נאמר (שמות כ, כ) לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב כלומר, כשאתם אתי ועומדים בתפלה לפני, אל תחשבו בכסף וזהב אשר עמכם, כי המתפלל העושה זאת מתנכר במחשבתו אל המלך השי"ת ולפני מלך בשר ודם לא היה עושה כן...". (רבינו בחי", בתחילת פרשת תהומה) • לכן צריך לכיון ולהבין לפחות פטש הדברים ושכחי השי"ת כביכול, שאם אומרנו ולבו בל עמו, וקל וחומר אם יאמרו במרצאה ככלע את הקודש במקום רינה שם תהא רעדו, ועונשו יענש ח"ו. (עבודת הקודש להחז"א, ציפורן שמיר אות כ) • כי בעיונותינו הרבים עיקר העדר תלמידי חכמים הוא על ידי תפלתנו שאינה בכוונה רצויה, בלי לב כלל, אוי לנו כי חטאנו, לא רחוק הוא מאתנו לקיימו ולעשותו בלב שלם ובנפש חפצה כל המצוה כדקא יאות ובשלמות, וזה גורר שגם תפלות י"ח וקריאת שמע אינם בכוונה, ואנו שופכים דמים, ועקימת שפתינו בלי לב כזה הוי מעשה לשפוך דם נקי, ובחטאינו נעדרים צדיקים הרבה הכל ע"י לקלקול תפלותינו. (ענין דעות, ח"א חדוש ח').

פגם התפלה בלא כוונה: עד שבהיותך מתפלל לא היית יודע אם אתה מתפלל או אתה קורא בספר איוב, ואיך יודע אתה אמרת כל ח"י ברכות שבתפלה או אמרת ממצות בלבד, אלא שאתה סומך בזה על החזקה כי חזקה שליו עושה שליחותו, ולכן אתה בוטח על פך ולשונוך שבודאי אמרו כל מה שהם רגילים לומר, וכיון שמצאת עצמך בעושה שלום מסתמא סיכיה נקט, ותפלה אשר כזאת איך תהיה לרצון, כל אשר מום בו לא תתקירבו. (שלמי ציבור למרה"י אלנאי, בשם ספר שתי ידות) • דבאל כונת פירוש המלות אלא מחשב מחשבות אחרות לא תצא התפלה זכה ונקיח, אלא כולה מלאה חלודה, וטוב ורע מעורבה, ממה שנתנו בה מחשבה זרה, היפך ממה שצריך לעשות לה בחינת נשמה והעלולתה כמו כלל כלולה, לפני מי שהכל ברא וכוון מסתרות לביא. (כף החיים סעי' א) • וגם זהוה בתפלה בכל מלה שתפן ממחשבות זרות. הראית בני מדת הילד, אף שהוא חכם, איך הוא מזהר בדביו כמו בעל החלום, בלי שום חיבור והבנה לדבריו, והטעם, כי כל ההרהורים העולים על רעיוניו בשעה אחת הוא מדבר את כולם, כי דרך בני אדם שעולים כמה הרהורים עליו ברגע אחד, ואין לו שכל לילד להניח כל ההרהורים במחשבתו, ולסדר ולדבר ענין אחד, רק הוא מדבר את כל רעיונו בפעם אחד. וזה הוא הענין ממש של אדם המשוגע והמטורף, אשר כל הרעיונים העולים על לבו הוא מדבר אותם בפעם אחד, ואין סדר לדבריו וכו'. ואתה בני, הרי לפניו יתברך הרהור כדבור דמי, כי הוא צופה חדרי לב, ואם כן איך לא תחשב למשוגע ממש לפני בוראך בעמךך בתפלה לפניו, בהתהפכות מחשבותיך כל הרעיונים והרהורים, וכאילו אתה מדבר את כולם בפעם אחת לפניו, ואין לך משוגע גדול מזה, וממש כל ההרהורים עולים לפניו יתברך בפעם ורגע אחת ואיך יקובל תפלתך במרומ כדברי השגשגון הזה. הקריבנו נא לפחות, היצרך בדברך לפניו דברי שגעון כאלה. ולכן בני, חזק ואמץ וחכם לקשר את כל ההרהורים יחד, שלא יטרידו דבורך האמתי בכוונת הלב. (צוואת המגיד מפאלאנק, מתלמידי הגר"א ובעומה"ר ראש הגבעה).

בזה"ו שאין אנו מכוונים: תפלה צריך אדם בה כוונה יתרה, ולעולם ישתדל אדם בעצמו כשירצה להתפלל שימצא דעתו מתישבת להתכון, ואם מכיר בעצמו שאין יכול לכוון אל תפלל, ומי"מ גדולי עולם הורו שלא נאמר כן אלא בדורות הראשונים שהחסידות צפון בלבם והכוונה נאמרה להם, אבל בדורות הללו שאין הכוונה מצויה כל כך ישתדל אדם להתפלל בכוונה כמה שאפשר לו ויחוש לעצמו מעונש הדין. ומ"מ אל יפטור עצמו בטענה רעועה לומר שאינו יכול לכוון, אלא יתפלל ויכוון כמה שאפשר לו, ולעולם ישים אדם יראת שמים לנגדו, ואם עשה כן לא במהרה הוא חוטא. (מאיר ברכות, ל"א ע"א) • שאע"פ שעכשיו אין אנו מכוונים כל כך בתפלה, מ"מ יזהר אדם בכל מה שיוכל כדי לעזור כונתו, ועל כן מי שנאנס וכאה לו מחשבה באיזה ברכה מברכות "שמונה עשרה", כי יסיח דעתו משאר הברכות מפני שלא כיון באחת, כי זה דומה למי שאבד מרגלית אחת, היעלה על הדעת שיאבד את כל המרגליות שיש לו מפני האחת שנאבדה לו, הלא אדברכה, הוא נזרר בתכלית הזהירות בכל מה שאפשר לו להזהר שלא יאבד עוד מרגליות, וכל שכן אם אבד פעם אחת ושתיים שיותר הרבה שלא יאבד עוד שום דבר וכו'. (כף החיים ס"ק ט"ז)

דברים המסייעים לכוונה

לבד מענין השהיה קודם התפלה וצורת התפלה בעצימת עינים וכו' המבוארים לעיל שהם מסייעים גדולים לכון, טרחה הראשונים והאחרונים להביא כמה וכמה עצות המסייעים לכוון וקצת מהם מובאים כאן. [וביסוד"ע שער ה' פ"א האריך בזה].

לחשוב בזה מי הוא עומד: וצריך להרגיל נפש להיות תפלתו בכוונה גדולה, ואם לא יוכל לפנות לבו מן המחשבות יבקש עצה, כגון שיחשוב בעת תפלתו כי הבורא נצב כנגדו ומביט מוצא פסתי כמו שנאמר (תהלים ל"א) "ממכון שבטו השגיח כי אז יושבי הארץ" וכשיאמינן אדם בזה הדבר, אז יחרד ויפנה לבבו, וצריך שייסגור עיניו בתפלתו כי זה יעזור על כוונה. (ספר הישר ח"ב, שיער השלשה עשר). • ראיתני דבר ירהרר פירוש המילות בכל כל שכלו והבנתו, וידבק מחשבותיו במלכו אשר ממנו ותחלתו ותקותו וכו', וימלא אימה ויראה וגיל ברעדה שזכה לעבוד למלך הכבוד וכו', ויצייר אילו היה עומד לפני מלך בשר ודם כמה היה נזרר בכיוון לשונו ודיבוריו היטב שלא יטשל בגדולה וקטנה, עד אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה הראה ומכיר מצפוני רעיוניו לא נסתר מגנן עיניו, לכן עיקר יסוד התפלה היא וחרו וזין חלב ונקיות מחשבתו, שכן היה עבודה שכלב חיביבה, ואמרו ראשונים תפילה בלי כוונה כגוף בלי נשמה וכו'. (היעב"ץ בהקדמה לסידור, אות ב).

לחדש בה דבר: ולכן עיקר הדבר בתפלה, וכפי עצה היעוצה ממוהר"ל יונה ז"ל מפראג בצוואתו, כי תפלה היא מצוה דאורייתא וצריך כוונת תכלי, ובעיונותיו הרבים הואיל ואדם רגיל בה ידבר בפיו ולבו בלי עמו, ולכן יראה בכל יום להתפלל דבר מה לצרכו כפי התחדשות חדשים לבקרים, היום על הפרנסה ומחר על הצלחה בתורה וכדומה, לפי מקרים המתחדשים, אם בעל תורה יאמרו בלשון עברי, ואם לאו יאמרו בלשון שמדבר איש ואיש כלשונו, וא"כ יתפלל מקירות לבו. ונה יעשה מדי יום בינומו וכו' וישמעת ה' בקראו אליו, והטיב אשר דברו. (ענין דעות ח"ב חדוש י"ב) • וזה ככה נוסח תפלותנו כמעט שב למעשה מורגל בהתמדתו על נוסח אחד, כי שב המנהג הטבעי ולא תתפעל ממנו הנפש, ולכן בזאת תיבחן טגולת התפלה המועילה בשלימות כוונת הלב וכו' אם יוכל לחדש בה דבר, כי בזה יודע כי לבו שלם ונכון עמה וכל מעייניו בה. (היעב"ץ בהקדמה לסידור, אות ב).

לכוון כונת השמות: יעשה אדם המצאה, שיכריח את עצמו לבוא לידי כונה בכל תבה ותבה, יעשה מוסכם כשיזכיר את השם שיוזכירו באימה וביראה וברתת זויע, וכיון אל קריאתו ואל כתיבתו וליבו בלי עמו, ולכן יראה בכל יום להתפלל דבר מה לצרכו כפי התחדשות חדשים לבקרים, היום על המחשבות חוץ מכל תבות התפלה, דאם לא כן ויהיה מחשבתו חוצה נמצא כשבתוך החבית כיאז הזכרת השם ישכח מלכונו בו ויעבור על ה"ל, וערום יעשה בדעת, לשל"ה דף רי"ט ע"ב) • שוב אהובי בני, למען השם תהיו נזהרים להתפלל בכוונה שלימה, דהיינו עכ"פ לכוון פירוש המלות על נכון, ולהיות נזהר בהזכרת שמו הגדול ברעדה ותחלחל וכו', כי הוא מצב מועמד שיהי כל התפלה בכוונה, מאחר שצריך לחדקך תמיד שלא להבליע ח"ו שום שם משמותיו הקדושים בני שפתיו בלי כוונה. וכן אמירת הקדיש יהי בכוונה גדולה, לא כחותה על הגחלים חלילה מרוב טרדת העסקים. (צוואת רבי אברהם מאיר הלוי עפשטיין בנו של ר' אריה לייב בעל הפרדס).

להתפלל מלה במלה: בכך למען השם למען השם באלפיי אלפים אוזהרות, להתפלל באימה ויראה ובשמחה גדולה, ממש כל תיבה ותיבה בכוונת הלב ולא במחשבות זרות ח"ו אפילו תיבה א, והעיקר דעיקר בתחילה להבין פי המלות, תיבה על תיבה ולדבר כמו שמדבר ממש לפני מלך מלכו של עולם ית' שמו ממש, מן תיבה ראשונה עד אחרונה של גמר התפלה, ומי שחננו השי"י לידע מעט כוונות כ"א לפי ערכו,

שי"ח הלכה

גודל כחה של תפילה וחויבינו בה

א. שאלה: אברך שיש לו בת חולה, (ה' ישלח לה רפו"ש בקרוב), ושואל במה להתחזק שיעמוד הזכות לרפואתה, [וכידוע יש הרבה דברים שאפשר להתחזק בהם, ושאלתו מה דעת מרן שליט"א במה עדיף להתחזק].

תשובה: **א"צ לעשות שום דבר, רק להזכירה בתפלה**, (תשו' דולה ומשקה, כת"י) [א"ה: הנה שמעתי מעשה נפלא על מרן שליט"א מכלי ראשון, שהוא ממש בדומה לתשו' זו, שבת אחת מבוגרת מאוד, באה למרן שליט"א עם אחיה שהוא מבאי ביתו בדמעות ותחנונים ובכי ששנים רבות היא בשידוכים, ועדיין לא נמצאה זיווגה, ובתוך הדברים סיפרה במר לבה, שמבוקר עד ליל עושה סגולות רבות, [ששמעה שמסוגלות לזכות לזווג הגון]. וענה לה מרן שליט"א בתקיפות גדולה, שתפסיק מיד עם כל הסגולות, ורק תתפלל, וה' יעזור שתמצא זיווגה בקרוב. ובאמת כך עשתה, וממש סמוך לזה, נמצא זיווגה בשעטו"מ, ומעשה זה הוא כיסוד שכתב כאן מרן שליט"א בתשובתה, והדברים נפלאים. וטעם מרן שליט"א שלא יעשו דברים נוספים, נראה טעמו, שעו"ז נשענים על הסגולות ולא מתפללים בשברון לב כמו שצריך, וכשחסר התפילה מעומק הלב, הישועה מתאחרת מלבוא, ובמעשה הנ"ל אמר כן מרן שליט"א לענין סגולות, וכאן כתב כן גם לענין חיזוקים שונים אבל יסוד אחד לשניהם שלא להניח את עיקר העקרים, שהוא תפילה שהוא חיוב גמור, וכידוע מהרמב"ן שיש מ"ע דאורייתא להתפלל, כשיש עת צרה].

מעלת התפילה במחיצתו של הצדיק

ב. שאלה: האם תפילה במחיצת הצדיק, סגולתה להתקבל יותר לרצון, ונפ"מ, שיש להשתדל להתפלל במחיצתו של הצדיק, שיועיל שהתפילה תתקבל יותר.

תשובה: **עי' הגהות חת"ס או"ח סי' ק"ב**. (תשו' דולה ומשקה, כת"י)

[א"ה: ז"ל מרן החת"ס שם בהגהותיו, [הנוגע לענייניו], אלא שחנה עמדה להתפלל בתוך ד' אמותיו שישב עלי וכו', והנה עשתה כן מפני שזה סגולה נפלאה להתפלל בצד הצדיק, עכ"ל שם. ומבואר כאן בחת"ס מפורש, שיש סגולה גדולה להתפלל בצד הצדיק ואף בתוך ד' אמותיו. ועי' בתשובה הבאה, לענין כשהוא חוץ לד' אמות של הצדיק].

ג. שאלה: [המשך להנ"ל], מרן שליט"א ציין לדברי מרן החת"ס, [בהגהותיו באו"ח], שסגולה גדולה להתפלל סמוך לצדיק בתוך ד' אמותיו, ועדיין יש לעיין, האם יש גם סגולה להתפלל בבית כנסת שהצדיק מתפלל שם, שלא בתוך ד' אמותיו. שזה לא שמענו מדברי מרן החת"ס, וצ"ע.

תשובה: **עי' תוספתא דע"ז פ"א ה"ג**, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: וז"ל התוספתא בע"ז שם: ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, אם ראית צדיק שיוצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותו הדרך, הקדים על ידך שלשה ימים, או אחר על ידך שלשה ימים, כדי שתצא עמו, מפני שמלאכי השרת מלווין אותו, שנאמר (תהלים צ"א) כי מלאכיו יצווה לך לשמרך, עכ"ל התוספתא. ולמד מרן שליט"א מתוספתא זו, שכמו שלענין דרך שהוא מקום שצריך רחמי שמים להנצל, מועיל ההצטרפות במחיצתו של הצדיק, שתגן זכויות הצדיק גם עליו, כמו כן בתפילה שצריך רחמי שמים שתפלתו תתקבל לרצון לפני ה', ולא יפריעו המקטרגים, מועיל גם כן התפלה במחיצתו של הצדיק שזכויות הצדיק יעמדו גם לו שתפלתו תתקבל לרצון, בבחינת טוב לצדיק טוב לשכינו, [וזהו גם שלא בתוך ד' אמות של הצדיק, אלא כל ששווה במחיצת הצדיק מועיל לו. ובאשי ישראל (פ"ט) כתב בשם ספר חסידים, שלא יתפלל אצל אדם רשע ע"ש. ומכלל לאו, אתה שומע הן, ודו"ק].

במעלת קובע מקום לתפלתו

ד. שאלה: קי"ל שיש מעלה גדולה בתפילה כשקובע מקום לתפלתו, ונסתפקו האם צריך להתפלל גם קבוע בזמן אחד, שקבוע יתפלל במנין של שעה מסוימת, או שגם אם מתפלל כל פעם בשעה אחרת, מ"מ נחשב בכלל מעלת קובע מקום לתפילתו כל שמתפלל קבוע באותו הבית כנסת. ונפ"מ בבית כנסת שיש כמה מנינים זה אחר זה, האם הוא לכתחילה שיתפלל באותו בית כנסת אבל כל פעם במנין אחר בשעה אחרת.

תשובה: **אין נפ"מ באיזה מנין**, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: נסתפקו בבי מדרשא, איך הדין במה שנהוג היום, שיש כמה בתי תפלה [בית ראשון ובית שני ושליש]. האם גם נחשב הכל לבית כנסת אחת לענין קובע מקום לתפלתו, או לא, ובשאלת רב (עמוד קצ"ב) כתב מרן שליט"א, שלא מהני. ואולי תלוי במחלוקת הפוסקים שדנו בזה, לענין פטור תחנון כשיש ברית בבית כנסת הראשי, איך דנים את הבית שני ושלישי, [וכן דנו הפוסקים לענין נר חנוכה של בית כנסת, איך הדין בבית שני ושלישי, האם כבית כנסת אחד או כבתי כנסיות נפרדות]. ויש שחילקו, בין אם יש ס"ת נפרד לבתים הנוספים, או לא, וצ"ע. ועי' אשי ישראל בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל, שאפשר לקבוע לשבת לחוד ולחול לחוד ונחשב קובע מקום לתפילתו, ע"ש.

הרהור בת"ת ותפלה בזמן שצריך לנקביו

ה. שאלה: קי"ל, שבזמן שצריך לנקביו, [ואין יכול להעמיד עצמו שעה ורבע], אסור בתפלה ובתורה. ונסתפקו איך הדין בהרהור בת"ת האם אסור או לא, [ויש כמה שמועות בשם מרן שליט"א, ואיך ק"ל בזה].

ונפ"מ הרבה, כשממתנים בתור לבית הכסא, האם מותר להרהר בת"ת, וצ"ע.

תשובה: מל' הבה"ל בס"ס ק"ד אם חבירו מוציאו, שנסתפק, משמע לכאורה שהרהור מותר, וצ"ע. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: בספר אשי ישראל בהערות [פ"י אות נ"א], הביא שיש אחרונים שאוסרים גם בהרהור, ע"ש].

בדין ספק אם יכול להעמיד עצמו, (שעה ורביעי)

ו. שאלה: קי"ל, שאם אין יכול להעמיד עצמו שעה ורביע אסור בתורה ותפילה, ונסתפקו איך הדין בספק, שאין יכול לשער בעצמו אם יכול להעמיד עצמו שעה ורביע או לא. האם מספק אסור, או מותר, (והוא שאלה מצויה, שהרי קשה לשער עכשיו, איך יהיה בעתיד, וצ"ע).

תשובה: לכאורה יש להחמיר, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: צ"ל הטעם שאפי' אם הוא איסור דרבנן, אבל ספק של חיסרון ידיעה, אינו נחשב

ספק, ודוגמא לדבר כתב לי מרן שליט"א לענין אדם שמסופק אם עבר שש שעות מזמן שאכל בשר שצריך להחמיר מטעם זה.

למי צריך ליתן הצדקה קודם התפלה

ז. שאלה: קי"ל (בסי' צ"ב) שצריך לתת צדקה קודם התפילה, ע"ש הפסוק בצדק אחזה פניך. ונסתפקו האם צריך לתת הצדקה דוקא לעניים, או אפי' לשאר צרכי מצוה כמו קופת בית הכנסת גם כן יכולים לתת.

תשובה: לעניים, (תשו' דולה ומשקה, עמ' סט).

[א"ה: הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א, הביא (בהגהות לספרי הנ"ל) בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל שלא דוקא צדקה לעניים, אלא ה"ה כל חסד, [בכל אופני חסד], אבל משמע שגם למרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל לקופת בית הכנסת לא מהני, ואולי גם קופת בית כנסת נחשב חסד, שעוזרים ומסייעים לכלל הציבור, בכל עניני טיפוח בית הכנסת לתועלת הציבור, [דוגמא למש"כ לי מרן הגר"ח שליט"א, שמי שחשב לתת כסף במכשיר המפעיל את המזגן בבית כנסת, צריך לקיים מחשבתו, מדין מחשבה של חסד. שמחשבה של חסד, גם בכלל דין מחשבת נדרי מצוה, שחל במחשבה, ודו"ק]. ושמעתי מעשה נפלא שמרן הגר"ח שליט"א נתן נתינה חשובה לקופת העיר, ומתנה עמהם מראש, שיחלו נתינה של פרוטה, בכל יום ויום לפני התפלה, לקיים את מש"כ כאן שצריך לתת הצדקה לעניים דוקא, וחושש שלא יזדמנו לו עניים קודם התפלה, ודו"ק].

בדין עמידה כשגמר שמו"ע ועדיין לא פסע, (וחליצת תפילין וגרטיל קודם שפסע)

ח. שאלה: בשמו"ע קי"ל (בסי' צ"ד) שצריך לעמוד, אבל נסתפקו, במי שגמר שמו"ע ועדיין לא אמר עושה שלום, ולא עקר רגליו, האם מותר אז לשבת, או שצריך עדיין לעמוד, [שלענין כמה דברים היו כמו אמצע שמו"ע, ולענין כמה דברים דינו כמו שסיים שמו"ע, איך הדין לענין עמידה].

תשובה: מדינא מותר, (תשובת דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: בספר שאלת רב (עמוד ר"ט), התיר מרן שליט"א גם להזיז הרגליים, ע"ש].

ט. שאלה: הלובש גרטיל בשמו"ע, האם יכול להוריד הגרטיל קודם שפסע או לא.

תשובה: אין ראוי, (תשובת דולה ומשקה, כת"י).

י. שאלה: המסיים תפלתו ועדיין לא פסע, האם יכול לחלוץ תפילין או לא, (שלפעמים כבר גמר כל תפלתו, ורוצה ללכת לביתו, ועדיין עומד אחר מאחוריו ומאריך בשמו"ע, האם יכול לחלוץ תפילין כדי שאח"כ יוכל ללכת לביתו מיד כשיפסע).

תשובה: אין ראוי, (תשובת דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: צ"ע דלענין ישיבה, כתב רבינו לעיל, שמדינא מותר, ולענין הורדת תפילין (וגרטיל) כתב רבינו שאין ראוי, ואפשר דגם בישיבה אין ראוי אף שמדינא מותר, וצ"ע. ולענין לפסוע בתוך ד' אמות של מי שסיים שמו"ע, ורק מתעכב מלפסוע, (לעמד מאחוריו), דן רבינו שליט"א בארוכה בשיח השדה ברכות (ח"ג), ומסיק להקל, ע"ש בארוכה. ובשאלת רב (עמוד ר"ח), התיר מרן שליט"א לכתוב ולרמוז קודם שפסע, ע"ש].

שמו"ע בישיבה, מול שמו"ע אחר הזמן (בנשים)

יא. שאלה: אשה שממחרת לעבודה בבוקר, ואין לה זמן להתפלל בביתה, והזמן שיכולה להתפלל הוא או בנסיעה ברכב בישיבה או בבית הספר בעמידה, אבל אחר זמן תפלה, מה תעדיף. (ושמא אשה חלוקה מאיש בזה, וצ"ע).

תשובה: בנסיעה, (תשובת דולה ומשקה עמוד ס"ח)

[א"ה: הטעם שבשמו"ע אחר הזמן ביטלה מצוות תפלה, משא"כ בישיבה. ובשאלת רב (עמוד קצ"ח) כתב מרן שליט"א, שגם בישיבה יכרע קצת בכריעות, ע"ש].

עמידה בהשוואת הרגליים בנשים

יב. שאלה: טעם עמידה בשמו"ע בהשוואת הרגליים, כתב המ"ב (סי' צ"ה) שהוא מטעם להדמות למלאכים, וצ"ע איך הדין בנשים, שהרי המ"ב סי' תרנ"ט (ס"ק י"ג ושעה"צ ס"ק י"ט) כתב שנשים אין יכולות להדמות למלאכים.

תשובה: יש דיעות בזה, גם יש בירושלמי עוד טעם למה מכון רגליו, (תשו' דולה ומשקה עמוד ס"ח).

[א"ה: הטור כאן (סי' צ"ה) הביא הירושלמי, העומד בתפילה צריך להשוות רגליו, ר' לוי ור' סימון ח"א כמלאכי השרת, וח"א ככהנים, ובסי' (צ"ח) הוסיף הטור שתפלה במקום קרבן, (דכתיב ונשלמה פרים שפתינו) ולכן צריך להשוות הרגלים, ככהנים בשעת עבודה, עכ"ל הטור. ומבואר שמחמת שרוצים להיות ככהנים בשעת עבודה, לכן מצריכים עמידה בהשוואת רגליים, וא"כ זהו תשו' מרן שליט"א שגם בנשים שייך טעם זה, וצריך להשוות הרגליים בשמו"ע. ובספר אשי ישראל הביא כן בשם אחרונים, שגם נשים צריכות לעמוד בהשוואת רגלים].

האם בזה"ז צריך הנחת יד על יד בשמו"ע

יג. שאלה: מבואר במ"ב, שכשאין דרך להניח יד על יד בבואו לפנים המלכים והשרים אין צריך להניח יד על יד בשמו"ע, ומאידיך באורחות יושר מביא זאת מרן שליט"א להלכה להזהר בשמו"ע להניח יד על יד.

תשובה: ע"פ קבלה זה נוהג, (תשו' דולה ומשקה, עמוד ס"ח).

[א"ה: כוונת מרן שליט"א, למה שהביא המ"ב (צ"ה סק"ו) בשם ספר עשרה מאמרות בשם האר"י, ע"ש].

להסתובב כל גופו בשמו"ע

יד. שאלה: כתוב בשו"ע (סי' צ"ה) שיש להתנוועע בתפילה, מיהו קי"ל (בסי' מ"ח) שאין לסובב בשמו"ע ראשו לימין ולשמאל, והלשון שכתוב שם הוא, וקצת מתנענעים תנועה משובשת שהגוף עומד על עמדו רק הראש הופך פעם לימין ופעם לשמאל דרך גאוה ואין לעשות כן. ע"ש.

ונסתפקו, באופן שהרבה עושים בזמנינו, שיחד עם הראש מסובבים גם כל הגוף, ולא זזים מהמקום ומסובבים כך לימין ולשמאל, האם אסור, או לא.

תשובה: זהו בכלל המ"ב, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: ולפי"ז צריך מאוד להזהר ולהזהיר, שמאוד מצוי להכשל בזה].

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך: הרב אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

אמירת ברכות בשעת אחיזת שקית התפילין בידו

טו. שאלה: קי"ל (בסי' צ"ו), שלא יאחוז בידו חפץ בשעת אמירת ברכה, (ע"ש במ"ב), ונסתפקו איך הדין כשאוחז השקית של הטלית ותפילין בידו בדרך לתפילה, ורוצה לומר ברכות השחר, האם מותר או לא, (והוא מעשים בכל יום).

תשובה: יש מתירים בחפץ של מצוה, (תשובת דולה ומשקה, כת"י).

טז. שאלה: (המשך להנ"ל) מרן שליט"א כתב שיש מתירים לברך ברכות כשמחזיק תיק התפילין בידו, מכיון שהוא חפץ של מצוה, והקשו בבי מדרשא שזהו נסתר מדין המפורש בשו"ע כאן (סי' צ"ו) שלא יאחז את התפילין בידו ויתפלל, א"כ מפורש שהתפילין שהוא חפץ של מצוה אסור, וצע"ג.

תשובה: תפילין מגולין ולא מכוסין, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: נראה הכוונה בביאור תשו' מרן שליט"א, שבתפילין מגולין מפחד שיפול, וקשה לו לכוון בברכות ותפלה, אבל במכוסין אין מפחד שיפול, וכל האיסור רק מצד שאינו כבוד הברכה שמחזיק חפץ בידו, ובחפץ של מצוה אין את חיסרון הכבוד, והדברים נפלאים].

עניית אמן אחר הש"ץ, כשלא יודע באיזה ברכה אוחז הש"ץ

יז. שאלה: מי שלא יודע באיזה ברכה אוחז הש"ץ, האם יענה אמן, או לא.

תשובה: פוק חזי מאי עמא דבר, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: הכוונה, שהעולם עונים אמן, ויענה. ועי' המשך בשאלה הבאה].

יח. שאלה: (המשך להנ"ל), מרן שליט"א כתב בשאלה הקודמת פוק חזי מאי עמא דבר, ויענה אמן, והקשה ת"ח אחד שליט"א, שהבה"ל (בסי' קכ"ד) האריך בזה ונשאר למסקנא באיסור, ובכה"ג איך יענה, ומדוע נלך אחר מנהג העולם להתיר איסורו של הבה"ל, וצ"ע.

תשובה: בודאי טוב לדעת, אבל בדיעבד המנהג להקל, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: הוא חידוש גדול, שאזלינן בתר מנהג העולם גם במקום שסותר לדברי המ"ב, וצ"ע].

פנינים בענין כוונה בתפילה

בדברי הנפש החיים בכוונת התפילה

יט. שאלה: כתב הנפש החיים (שער ב' פי"ג ופי"ד) בזה"ל: והעצה היעוצה לזה הוא כמו שאמר המגיד לב"י באזהרה ב', (בריש ספר מגיד מישרים), ז"ל, להזהר מלחשוב בשעת התפילה בשום מחשבה, אפי' של תורה ומצוות, כי אם בתיבות התפלה עצמם, דו"ק בדבריו, שלא אמר לכיון בכוונת התיבות, וכו', (ע"ש באריכות דבריו), אלא העיקר בעבודת התפילה, שבעת שהאדם מוציא מפיו כל תיבה מהתפילה, יצייר לו אז במחשבתו אותה התיבה באותיותיה כצורתה, ולכוון להוסיף על ידה כח הקדושה וכו', והיא סגולה נפלאה בדוק ומנוסה וכו', וכל אשר יוסיף הרגלו בזה יתווסף לו טהרה במחשבתו בתפלה, והיא כוונה פשטית, עכ"ל הנפש החיים.

ונשאלה שאלה בבית המדרש, שלא נזכר כלל בנפש החיים הדין לכוון בכוונת פי המילות, הדין שמבואר בשו"ע דין כוונת שמו"ע, והאם יחלוק הנפש החיים, שצריך רק לחשוב על צורת האותיות והתיבות, ולא על פי' תיבות התפלה. וצע"ג.

תשובה: לא בא לאפוקי פי' המילות, (תשו' דולה ומשקה עמוד שס"ח).

[א"ה: ביאור כוונת מרן שליט"א נראה, שכל כוונת הנפש החיים, הוא רק לאפוקי כוונות של סתרי תורה בתפלה ותיקונים של עולמות עליונים, אבל כלפי כוונת פי' המילות, שהוא הפי' הפשוט של התיבות, בודאי לא בא הנפש החיים להפקיע, שבודאי צריך לכיון בהם, וכמו שנפסק בשו"ע, ודו"ק].

להתפלל על אחרים שע"ז ייושע בעצמו

כ. שאלה: מי שזקוק לישועה, ומוטל עליו החובה להתפלל לה' לישועתו, ויודע שגם חבירו זקוק לישועה זו, האם הוא מקיים חובתו לעצמו בזה שיתפלל על חברו שיוושע, וממילא גם הוא ייוושע, כמו שאמרו חז"ל, המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה.

תשובה: כרצונו, (תשובת דולה ומשקה, כת"י).

כא. שאלה: המתפלל על חבירו כדי להענות תחילה, האם נענה, או לא.

תשובה: צ"ע, (תשו' דולה ומשקה שס"ט).

[א"ה: צ"ע מתשובה קודמת, שמשמע שמועיל כה"ג, ושמא בתשובה קודמת, מתפלל על חבירו סתם, וממילא יודע שיגיע לו ישועה, משא"כ כאן שכל כוונתו הוא לעצמו, ובזה יתיישב שנתפרסם מעשה, שמרן שליט"א היה חולה, ומרן הגרמ"ש שפירא זצוק"ל גם היה חולה, ושלא מרן שליט"א שליח להגרמ"ש שפירא זצוק"ל, בזה"ל: אני אתפלל עליך ואתה עלי, ונבריא שנינו, שהמתפלל על חבירו נענה תחילה, וצ"ע מכאן, וצ"ל כמש"כ מקודם, שתלוי מהו עיקר כוונתו].

מדוע אין מתפללים שנשאר בריאים

כב. שאלה: הנה חז"ל תיקנו תפילה על כל צרכי האדם, ומדוע לא תיקנו חז"ל להתפלל בשמו"ע שלא נחלה, ונשאר בבריאות, ורק מתפללים על החולים שיתרפאו, ולכאורה יותר צריך להתפלל שהבריאים לא יחלו, וימשיכו בבריאותם, וצ"ע.

תשובה: רפאנו, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: חידוש גדול חידש כאן רבינו שליט"א, שלשון רפאנו, כולל בקרבו גם שלא נחלה כלל].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

"אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות"

הערות והארות

<div></div>	<div>הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצלה"ה</div>
סימן צ"ב	
סעיף ה בביאור הלכה ד"ה והסחין דעתו. ואם לכלך ידיו בטיט וכו' והפמ"ג לעיל בסימן ד' מחמיר ביש לו מים, ולענ"ד יש לעיין לדעת הרא"ש.	
כנראה המכוון לענין תפלה, ומ"ש במ"ב ס"ק כ"ט [דאע"פ שיש לו מים די בקניין בעלמא] היינו לענין תורה וברכות, ושם סגי גם לכתחילה במידי דמנכי וכמ"ש פמ"ג סוף סימן ד'.	
סעיף ז משנ"ב ס"ק כ"ט אבל לעיל בסוף סימן ד' כתב הפמ"ג דצריך לנקות מתיחלה אף לר"ת, וכן נראה להחמיר לכתחילה ברפש.	
לכאורה, ה"ה טיט וכנ"ל סימן ד' ס"ק ל"ח ולקמן סימן תרי"ג ס"ק ו' ולפי המבואר שם, היינו רק מקום הלכלוך.	
סימן צ"ד	
סעיף ח משנ"ב ס"ק כ"כ ולכן יזהר שלא יסמוך עצמו ע"ג שטענדער וכן בכל מקום שצריך עמידה, כגון בשעה שרואה ס"ת נגדו, וכל יוצאא בזה, ויתכן דבזה לכרע אסור אפילו סמיכה קצת. עיין לעיל ס"ק כ"ב [להסוכרים דטעם איסור סמיכה בתפלה הוא משום אימה, אסור סמיכה אפילו במקצת] דלקמן סימן קמ"א [בדיני קורא והמקרא] אסור בסמיכה כזו ונזיזון זה דומה להתם. ואולי שם דעומד ליד הס"ת צריך אימה, אבל עמידה לכבוד התורה, סגי לדין כבוד כשהוי בשם עמידה.	
סימן צ"ז	
סעיף ב' במשנ"ב ס"ק ג' אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפלה דכ"ז שלא פסע ה"ל כעומד לפני המלך.	
עי' שו"ע הגר"ז סי' קכ"ב ס"א במוסגר, דמשמע שאפילו גמר תחנונים אלא שלא פסע (אך יתכן דאיירי שם שעומד תוך תחנונים - וצ"ע).	
סעיף ג במשנ"ב ס"ק י"ב דהנוגע בכינה צריך ליטול ידיו במים מפני רוח רעה השורה על הדיים.	
עי' לעיל סימן ד' מ"ב ס"ק מ"א [שכתב דאין כל המנויים שם בסעיף י"ח צריכים נטילה משום ריח].	
וראי"פ היו העיר שלדעת הפמ"ג, שהובא לעיל [בסי' ד] ס"ק ל"ח הוו כל המנויים שם משום ריח ועיין סימן תרי"ג ס"ק ו'. ואולי זה שכתב כאן דנוגע בכינה הוא משום רוח רעה הוא ג"כ לשטית הפמ"ג.	
סימן צ"ט	
סעיף א' משנ"ב ס"ק ב' כתב המ"א בשם הסמ"ק יין שבתוך הסעודה אינו משכר.	
ועי"ש בשם הגהות סמ"ק, שבסעודת שמחה אף בין שבתוך המזון אין להורות - ועי' פמ"ג הנהגות נשאל ושואל או"ה ראשון, אות ב'.	

בענין חזרות פנים לא"י ביושב בספינה ומתפלל

סימן צ"ד סעיף ד' בביאור הלכה ד"ה היה רוכב על החמור וכו' כתב דיושב בספינה צריך לצדד פניו לארץ ישראל, וכמו רובכ על החמור שכתב הגמ"א דצריך לצדד פניו לא"י, ונמיה שהתוספות יו"ט בברכות פ"ד מ"ו כתב, דלהכי לא תנא יחזיר פניו בגי היה יושב בספינה כדנתא גבי רוכב על החמור, דבספינה אפילו לעמוד אינו צריך אלא יושב ומתפלל בבניאוה"ל מקשה א' דהרמב"ם כתב גבי יושב בספינה אם יכול לעמוד יעמוד. ב' מוכיח דלא תליא חזרת פנים בישיבה מאה דהרוחק פסק כרבי דרובכ על החמור יושב במקומו וא"צ לירד, ובכ"ז כתב דצריך להחזיר פניו לארץ ישראל.

ולכאורה, כ"ז כמזות התייטס, דמשנה ד"ה יושב על החמור מיושב בספינה, דיושב על החמור דא"צ לירד הוא כמש"כ רש"י והרא"ש מפני שקשה עליו עיכוב הדרך, או כמש"כ רבינו יונה שבירידה ועליה תתכלכל מחשבתו, וטעמים אלו אינם אלא משמשי"א א"צ לירד ולהתעכב, אבל אין בהם טעם שלא יצטרך לעמוד פניו לא"י, משא"י יושב בספינה שכתב רש"י הטעם אין משום ביעתותא דמאי כשעומד, ואם אינו יכול לעמוד ישב במקומו ויתפלל (ואפשר דאסור לו לעמוד, וכמו מקום גבוה שאסור לעמוד עליו ולהתפלל משום ביעתותא) ואז"ל י"ל דמשום ביעתותא גם לא התיירוהו להחזיר פניו.

יצחק באר טוקר - רוממה

כתב מרן בסימן צ"ד סעיף ו' חולה מתפלל אפי' שוכב על צדו והוא שיכול לכוון דעתו, והוספין הרמ"א ואם א"ל לו להתפלל מימ' ייהרר בלבו שנאמר אסור בלכבש על שטכבשם, וכן כתב ס"ק ו' [אך דיוצא בזה בדיעבד וא"צ לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן תפלה מאחר שאנוס הוא עתה, ועיין לעיל בסי' ס"ב ס"ד ובביאור הלכה שם עכ"ל, והמענין בדבריו בבניאוה"ל שם יווכח שדעתו דהרהור לאו כדיבור דמי, ובפרט בדאורייתא העלה דמחוייב לחזור כגון ברכת המזון ואף בשאר ברכות כתב דחוזרו לברך בודאי לא הפסיד, ולפ"ז אף בנדון דידן נראה כוונתו במ"ב שכתב, ועיי"ש בבניאוה"ל דשפיר רשאי לחזור להתפלל לכשתירפא.

ושי להספיק דאי מצוינ דשטיט הרמב"ם דמצות תפילה מן התורה שנאמר [ולעבדו בכל לבבכם] הובא שיטתו במ"ל לקמן סימן ק"ו ס"ד ד' וממילא נצרינו לחזור לחוש לשיטת הרמב"ם שתפילה מדאורייתא ולא יצא י"ח דהרהור לאו כדיבור לדעת הבניאוה"ל, ואע"פ שיטת הרמב"ם דהרהור חזרו למד, מ"מ רוב הפוס' פליגי עליה כמבואר בבניאוה"ל שם וא"כ לחומרא יש לנו לחוש לשיטתו שתפילה מדאורייתא ושפיר יחזור.

ולרווחא דמילתא יעשה תנאי דנבא, ויכ"ח מצוינ בסימן ק"ח סעיף י"א ובמ"ב ס"ק ל"ב דהכיא דנחלקו הפוסקים אם מחוייב לחזור יעשה תנאי נדבא וא"צ לחלש בד' דבר כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין אין חיזוט גדול מזה.

מייכאל כהניאן - נוה יעקב

בגדר ההיתרים להתפלל ביחוד

סי' צ' ס"ק י"ח: "בית המדרש קבוע קדוש יותר מביכה"נ ומצוה להתפלל בו יותר מביכה"נ, והוא שיתפלל ב"ה. הגה: וי"א דאפי' בלא י' עדיף להתפלל בבימה"ד הקבוע לו, ודוקא מי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי, ואפי"ה לא ידיל עצמו לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו". וביאר המ"ב (נ"י) שלא יעשה כן משום שלא ידיחוהו לכך זכות, כך יאמרו שאינו חושש ב"ה, ואיך דבסי' ק"א ס"ק ב': "אם אינו יכול לכוין בלחש וי"ח ויתפלל בביתו בקול וכו', ומ"מ הביאוה"ל אלא אם אינו יכול לכוין בלחש וי"ח ויתפלל בביתו בקול וכו', ומ"מ האידאין אין לה לחרות היתר זה להתפלל ביחוד ולעורר הכוונה שילמדו ממנו אחרים, אם לא גדול הדיו ומפורסם שכל מעשיו לר"ש, וצ"ע אמאי בסי' צ' חוששים שלא ידיחוהו לכף זכות אף שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי, ובסי' ק"א כתב הביאוה"ל בדגדול הדור ומפורסם שכל מעשיו לר"ש לא חישיי, ודחוק לומר דבסי' ק"א איירי בגדול הדור ובסי' צ' איירי בבת"ח שאינו כגדול הדור, דהא איירי במי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל בלאו הכי עד כדי שפטר מתפילה במנין, והנה במ"ב (נ"י) הביא ב' ביאורים באיזה נידון נחלקו השו"ע והרמ"א, דכנה"ג אף השו"ע מודה שיתפלל בבימה"ד בלא י', משום שיתבטל בזמן ההליכה, וא"כ נחלקו בדרגה פחות, דהיינו בתורתו אומנותו אבל עוד אינו בדרגה שאינו מתבטל כלל, ולדברי הגר"א הג"ל ניהא מש"כ, דבסי' ק"א איירי בגדול הדור ממש דבזה גם בשו"ע לא אסר, ולכן יכול להתפלל בביתו ובקול, אלא בנחלקו בדרגה פחות, דהשו"ע אסר והרמ"א מתיר, אלא הרמ"א סו שלא ינהג הכי דחיישינן, אף בליאור הא שכי' הרמ"ב עדיין ק"ו, והנ' ממאן דבסי' ק"א שאם יתפלל בלחש לא יוכל לכוין, הקילו יותר שיתפלל בביתו, משום דאל"ה לא יכוין ויפסיד תפילתו לגמרי [וכמ"ש בשו"ע סי' ק"א ס"א דמקצ"ה שכל א"ח חוזין] דלא שייך למעוץ שיחשדוהו או ילמדו ממנו, אף בסי' צ', שבשניהם יתפלל אותו הדבר, רק שפיסיד מעלת הבהמ"ד ויבטל מלימדו בדרך, לא הקילו הכי ועדיין חששו שיחשדוהו או ילמדו ממנו דח"ק.

נדיאל כהן - רוממה

מי שאינו יכול להסיר טרדותיו קודם התפילה אם חייב להתפלל

בסימן צ"ו ס"ו בסי' צ"ח מבואר שכוננה מעכבת בתפילה, ואם יודע שלא יוכל לכיון משום טרדה צריך להסיר הטרדה. ויש להסתפק מה הדין במקרה שלא שייך להסיר את הטרדה בשום פנים ואופן האם יכול להתפלל או שעדיף שילך יתפלל כלל משום שיתפלל בלא כוונה לכתחילה, ולמ"כ בפוסקים שדיברו בזה, אלא שתהלות לאל יתברך שמו חזית' בשעת תורה שלמה סי' י"ז נשאל בזה, וזה תוכן התשובה: אם הוא טרוד ולא אפשר לו לכוין בתפילתו עכ"ז יתפלל ואין דוחין תפילתו כי אנוס הוא בחסרון כוונתו מפני טרדתו, וכמבואר דבר זה בזהר פ' ויחי (דף רמ"ג ע"ב) א"ר חזקיה האי דאמרין לעולם יסדר בר נש שבחא דמריה ולבתר יצלי צלותיה, האי מאן דליביה טריד ובעי לצללא צלותיה ואיהו בעקו דלא יכיל לסדרא שבחא דמריה כדקא יאות, מאי הוה, א"ל ר' יוסי אע"ג דלא יכיל לכונא לכא רועותא דסורא ושבחא דמריה אמאי גרע, אלא יסדר שבחא דמריה אע"ג דלא יכיל לכונא ויצלי צלותיה הרי"ד תפילה לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי, שמעה ה' צדק בקדמיותא גיין דאיהו סידורא דשבחא דמריה, ולבתר הקשיבה רנתי האזינה תפילתי, מאן דיכיל לסדרא שבחא דמריה ולא עביד עניה כתב גם כי תרבו תפילה איני שומע וגו, ע"ש, הרי מבואר הדבר להדיא שם, עכ"ל הרב תורה לשמה [למורינו הגר"ח יוציא] עיי"ש עזר.

ומענין לענין באותו ענין, דהנה קי"ל בסי' ס"ד שמצוות צריכות כוונה, וראיתי למור זקניי הרה"ח ר' חזקיה חדד זאקלל"ה בספרו מנחת נ"ש (עמ' ק"ט) שהביא ראיה נפלאה לזה, מענין פרה אדומה שאמרו חז"ל לעולם נקראת על שמך פרה שעשה משה, וכתבו המפרשים שהשאירו צלוחית אפר משל משה וערבו ממנה בכל פרה אדומה שעשה, ובלא זה כאילו לא עשה מצות פרה אדומה, ועי' להאור השו"ע הקדוש, ולכאזי למה מערבין הרי ז"י בזה שיעשו המצוה, אלא משום נתגלה הסוד של פרה אדומה רק למשה ולכן מערבין כדי לקיים המצוה בכל כוונותיה עכ"ל, ודפח"ת.

מאי ניסי'ם חדאד - בני ברק

אז ברכת האל הקדוש חשיב חלק מן הקדושה

סי' צ"ה סעי' ב' טוב לכוין בשלש וגם בשעה שאמרו קדושה עד שליש ציבור, ע"כ. ובערך השלש כתב בשם הא"ר שוכנן קלעמד כך עד אחר ברכת האל הקדוש, ע"ש. וכך המנהג בהרבה מקומות. וראיתי בס' תשובות והנהגות ח"ב סי' ע"ה שהביא סימוכין לנהגה זה שלא לישב עד שיגמור החזן ברכת האל הקדוש מדברי הרמב"ם ז"ל בסדר התפילה דמשמע מדבריו שם שברכת האל הקדוש הוי חלק מקדושתו, ע"ש. ובאמת דכן ממשע מ"ב מדברי הרמ"א ז"ל בריש סי' קכ"ד שכתב שאם הזמן דחוק יתפלל השו"ץ בקול רם מתחילת התפילה עד אחר האל הקדוש, ע"ש. ומשמע שהאל הקדוש הוי חלק מקדושתו, חז"ק.

והנה לפ"ז היה נראה לחדש שאם החזן שכח לומר קדושה ונזכר אחרי שגמר ברכת האל הקדוש שפיר יוכל לומר שם קדושה, כיון שברכת האל הקדוש כ"ש שייכת לקדושה ואפי' אכתי עוסק באותו ענין, ובאמת דכן מצאתי י"ח בשם ס' גינת עדות'ה בקובץ גן המגדל סי' קי"ב, איהו הספר הג"ל תחת ידי כעת. אולם שאלתי למרן הגר"ח שליט"א ואמר לי שאם כבר גמר האל הקדוש אינו יכול לומר קדושה, ורק אם אווזו באמצע האל הקדוש יש לדון אם מותר, ובסוף הכריע שמותר בכה"ג שלא גמר בברכה, ועי' שו"ת יחוד"ח סי' י"ג מש"כ, ויהי נפלל בזה גם לחדש ששמוע קדושה אם יכול לענות כשעדיין לא התחיל ברכת אתה חונן.

אליעזר בבור - רוממה

תפילה מתוך "מחשבת בן יד"

כ' השו"ע (סי' צו ס"א) כשהוא מתפלל לא יאחוז ביזו תפילין או ספר מכתבי הקדוש ולא קערה מלואו לו סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותבטל מלואו וכו' עכ"ל.

ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה, באחד הימים ראיתי אחד מאחינו בני ישראל מתפלל תפילתו מתוך "מחשב בן יד", ונסתפקתי בךר הלכה האם מותר להתפלל מתוך מחשב אז כיון שהוא כלי שיש בו חסרון כיס ולבו עליו שלא יפול וכו"א טרוד כחל כיון בלתיפול היטב מתבטלה כוונתו. ובניאר ה"ל (ס"ק"ה) דכל הני שאם יפלו יש בהם הפסד ממון אסור לאוחזו בשעת התפילה. ואל תשיגני מדברי המ"ב (ס"ק"ד) שכ' בגי' מעות דאף אם המעות צרורין טריד נניא יאבדו אם לא שאחז באופן דליכא למיחש שניא יאבדו עכ"ד ומעתה נניא דה"ה בנדי"ח אווזו היטב מ"מ מסכתב דאדחית ידיו לא חשיב אחיזה גמורה דדמי ממש לתפילין ולספר מכתבי הקדוש דג"כ לא חשוד שיפול מידיו אלא אדרבא להיפך כיון שלבו על התפילין שלא יפול הוא טרוד טפי, מדי"ז טרוד טפי, שלא יפול המחשב מתחת ידו.

אכן יש לצדד להיתר דדמי ללולב בזמנו וכ' השו"ע (שם) דמותר לאחוז לולב בזמנו כיון שהאחיזה ביזו היא מצוה ושבו אינו נטרד בשבילו וכן מותר לאחוז מחזור תפילות ביזו דהוא"ל ותופס לצורך התפילה האל טריד דומיא דלולב דמשום לקיחתו מצוה לא טרוד עכ"ז. מיהו יש לחלק דאמרי' בסנהא (מ"א) דאבא צלוי' אף מצל ביה ומקשי' מוא דלא יאחוז אדם תפילין וכו' ויתפלל ומשני' הכא מצוה ניהו ולא טריד בהו, ומבואר דשאני לולב שיש מצוה בנטילתו בלא שעה [עיון בשו"ת מנשיב דבר שהוא המשכת המצוה] משא"כ בנטילת מחשב אין צורך לקיחתו, [אפי' שהוא צורך התפילה ותפילה היא מצוה מדם' מ"מ אינו מצוה בפנ"ע אלא היכי תמצי' שיוכל להתפלל וכך מדויק לשון השו"ע] שכ' הוא"ל ותופס לצורך התפילה עצמה ולא כיון מצוה להתפלל מתוך ס"ק, וידע שיתפלל בע"פ והכל לפי מה שמרגיש האדם בכניסתו כמבואר במ"ב ס"ק"ד, ועוד בנדי"ח לא מייירי שלא היה סידור תפילה כ"ה המחשב שבדין].

למדתי חילוק זה מדברי הריטב"א (סנהא מ"א) שהביא פירש"י שפירש כי מתוך הביניות של מצוה שנטלו לצאת בו לא טריד ותמה עליו וז"ל ולא ירדנו לסוף דעתו דודאי כ"ש שמתוך חביבות המצוה יתן לבו בלולב שלא יפול ולא יתכוין בתפילתו, ויש לפרש דטרדה דלולב כיון דמצות ששתא היא, והיא חביבה אע"פ שמפנה לבו עליה קצת אינו מפנה לבטלה ואין לו מעכב בתפילה כדי למנוע ממנו חיוב המצוה כי אפשר שחיובו מצוה זו יתנונ ויזכירונו לכוין לבו בתפילתו יותר ואפשר שלהו כיון רש"י בפי' כנ"ל עכ"ל.

ואמנם ברש"י לפנינו אימא וז"ל כשהיה מתפלל היה לולבו ביזו מרוב חיבתו עליו היה מתפלל בו, עכ"ל. ומבואר כמדיב הריטב"א דהלולב כמניאו לכוין לכוין טפי בתפילה, ובה"ח ר"י מלוניל (שם) וכ' וזו ההם לא למצוה והם למשא ביזו וטריד ולא מיכוין דעתיה, הכא של מצוה והנהג' במצותו שהוא מקיים ולא טריד בהו ומכוין דעתו יותר בזכירת המצוה עכ"ל, ואף הוא מפרש שפסול מלאך שמתפלל בומוח ונראה דכיון דכבר ידעו ויטלו והלוב בפסקי ריא"ז דהטעם דלולב רשאי לאחוז הוא"ל ויש מצוה בנטילתו אינו טרד בשמינתו ואפשר לכוין את ליבו בתפילה (וכ"ה ברי"ו ח"ח ח"ד ע"ש). ומעתה לעניינו אין לו שום דמיון ללולב דאין שום חיבת מצוה לאוחזו ובודאי כמבואר כ"ז בלשון השו"ע לקמן סי' צ"ח) דצריך האדם להסיר כל המחשבות הטרודות אותו וכו', וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה עד שהיו מגיעים להתפשטות השגשומות ולהתגברות כח השכלי וכי' עכ"ל, וממני ע"י שאחז ביזו כלי כזה שהוה ממון הרבה בודאי לא יוכל לכוין בתפילתו כמו שצריך.

ואף לגבי נטילת לולב גופי' מצוינ בכה"כ שברכה ראיתי לרב מורנו לאיריזו שאל אחז לולב בעמידתו במזמון ונראה דכיון דכבר ידעו ויטלו והלוב מידם לא נאה להם לחזור וליטול בשביל העמידה של מוסף ככונה מכוונת דומיא דכ' מור"ם דאם לא היה ביזו קודם שהתחיל לא יחזור אחריה וכו' ושב ואת' עדיין כ"ז לכוין וכו' בתפילתו, וכן מנהג' ישיבת בית אל יכב"ץ פה עיר'ה קרע"ם ת"ו שאין אווחין לולב בדיהם בתפילתו מוסף ידי לכוין

יותר בתפילה עכ"ל

מיהו בשעת ק"ש ופסוד"ז נראה דיש להקל להתפלל מתוכו ואע"פ שכ' המ"ב בשם הפמ"ג דכל הנך מילי תפילין סכין ומעות אסור גם בשעת פסדו"ז וק"ש, מ"מ המעניין בפמ"ג (מ"ז ס"ב) יראה שציוין לסי' צ"א ס"ה ושם מבואר דאין להתפלל בדברים שאין הדרך לעמוד כך לפני גדולים, ומעתה ה"ה שאין דרך לעמוד לפני גדולים וחפצים בידו, אמנם נ"מ לטעם זה דאסור רק בשעת תפילת י"ח ולא בשאר התפילה ודו"ק.

להושיב תינוק לפניו בשעת התפילה

כ' המ"ב (סי' צו ס"ה ק) כ' בברכ"י דה"ה דאסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפילה עכ"ל, ובברכ"י הוסיף עוד ע"ז וז"ל ומ"ש התוס' פ"ק דחגיגה (ג' ד"ה כז') להביא קטנים בביה"כ היינו שלא בשעת התפילה ואם הם בשעת התפילה מוציאין אותם לחוץ עכ"ל (הביאו בכה"ח). ויש להסתפק באיזה קטנים מייירי הברכ"י דאם חושש עליהם שיפלו בודאי אין צריך להביאם לביה"כ דלא באו עדיין לכלל חינוך לתפילה, ואם מדובר בתינוקות גדולים למה צריך להושיבם לפניו ולמה תפילתו נטרדת כ"כ, ברם מדברי התוס' שאם משמע דמייירי בקטנים ממש שם שכ' כן ע"מ שאמרו בגמ' שוף למה להלך להקל ליתן שכר למביאיאין, אמנם לפ"ד עצי"ב מה שכת' להביאם לביה"כ שלא בשעת תפילה וצ"ב.

ויתכן לומר דמש"כ הברכ"י להביאם שלא בשעת התפילה כונתו לא בשעת תפילת י"ח כמו שסיים בדשעת התפילה מוציאין אותם לחוץ וצ"ל דאין החשש שמא יפלו וכדו' אלא שמא יפריעו לאחרים ולו בתפילתו וכיון שכן מושיבו לפניו אף כיון שעדיין נטרד בתפילתו שמא התינוק לא ישב במקומו וילך או יריעיש וכדו' כדרכם של קטנים נמצא תפילתו בחסוף ואין לבו עמו לכן שלא יושיבם כלל ויוציאם מחוץ לביה"כ אמנם בשאר התפילה יכול להשגיח עליו ואם יצטרך יוציאנו לחוץ אין תפילתו נטרדת כ"כ דו"ק.

אמנם מלשון המ"ב לא אמר שיש שמדבר בתינוקות ממש ומייירי כגון שמתפלל בביתו או אשה בתפילתה וע"ז אקמר שבשעת התפילה אין להושיב התינוק מחשש שיפול ויטרד תפילתו ודמי משמ' לטכין ומעות ולכאזי לפ"ז בשאר התפילה יהיה מותר להושיבו לפניו דלא מטרד כ"כ ושאלתי זאת מקמי הגר"ח קניבסקי מהו שיעור לפניו והשיבני ולפניו היינו על ברכיו, ואף בשאר התפילה אינו ראו להתפלל כשהוא על ברכיו ודו"ק.

פלאפון בכיסו במצב "רטט" בשעת תפילה

מכלל הלכה הנ"ל למדנו דצריך האדם קודם התפילה למנוע ממנו כל הטרדות ידי שיוכל לכוין בתפילתו ויסיר ממנו כל המחשבות וטרודות אותו שתשאיר מחשבתו וכונתו זכה בתפילתו. ונפסק כ"ז להלכה בשו"ע (סי' צ"ג וסי' צ"ח ס"א וס"ב) ואע"פ שכ' המ"ב שעשכניו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כ"כ בתפילה, מ"מ כבר כתב המ"ב (שם ס"ק ז) מהפמ"ג בשם הלבוש אע"ג שאין אנו מכוונים כ"כ כשיש בהם משום כל העשקא, להתפלל בבית שיש שם שחר חדש או ריח רע מעופש ע"ש. ומכ"ז נלמד דאין להתפלל כשיש לו פלאפון בכיסו שיכול לקבל שיחות ואפי' שהוא על מצב "רטט" ואינו מפריע לאחרים מ"מ הוא מפריע לו בעצמו להתפלל תסודי הוא מכאן ואילך בתפילתו לדעת מי המתקשר [ומייירי באדם שרגילים להתקשר אלו תדיר, ופשוט].

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

בענין הנצרך לנקיבו באמצע לימודו

כתב מרן הרי"ח הטוב בבן איש חי ש"ר פרשת ויצא סעיף א' וז"ל המשהה נקיבו עובר משום בל תשקצו בין בגדולים בין בנציא, אף בקטנים יש בזה עוד חשש סכנה וגם עקרות, שיהיה עקר אם משהה, ויש בני אדם נכשלים בדבר זה, ואם יבא לו התעוררות והוא לומד או עוסק בענייניו, אין קם במהירות, וחושב עד שיגמור הטקט עד מעט עד שיגמור דף הזהור או המזמור, וזו טעות גדולה, דהרי זה מצוה הבאה בעביירה, לכך צריך להזהר מאוד, עכ"ל.

והנה בשו"ע סימן צ"ב סעיף ב', כתב מרן, אם בשעת קריאת שמע וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים בזה, והביאור הלכה הוכיח מגמ' שלימד עושה, עכ"ל, והרמ"א שם כתב, וז"ל, ודוקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו, אבל בלא הכי יותר טוב להפסיק עכ"ל, וכן פסקו למעשה האחרונים, והובאו במשנ"ב ס"ק י' יא"ב, ובכך החיים ס"ק ט', שפשוט הוא, שאם באמצע קריאת שמע נתעורר האותו כל כך שיש בה משום בל תשקצו, צריך להפסיק באמצע קריאת שמע, ורק אם נתעוררה לו קצת תאוה, וכלשון המשנה ברורה בס"ק י' שאלתי מזה, ר"ל שאינו נדחק להוצאת הנקיבים, אלא בהתעוררות בעלמא דא אין צריך להפסיק, ועיי"ש בכל הל"ה היטב. ועיין בבא"ח ס' בסעיף ג', מהו הגדר מתי עוברים על בל תשקצו, שהביא להלכה משו"ע הגר"ז שזה דוקא באופן שכבר נדחק מאוד להוצאת הנקיבים עיי"ש. וכתב שם הביאור הלכה בד"ה קורא כדרכו, שפשוט שהוא הדין גם בשעת קריאת התורה, והכל, ומגילת, וברכת המזון, וכדומה, שנתעורר לו (תאוה קצת באופן שאין בו משום בל תשקצו, ומותר לו לגמור את העניין כדרכו, כיון שאינו מתאוה כל כך שיהא בו משום בל תשקצו, והוספין עוד הביאוה"ל שהוא הדין גם בדברי תורה, שאם באמצע הלימוד נתעורר לו תאוה קצת, ומותר לו לנמא את הענין, והביא שם ראיות שגם בלימוד תורה שייך את המושג שכיון שכבר התחיל לא מפסיק כמו בקריאת שמע כל'ל, וכתב שם שאם יש חשש בליטול תורה, אז דאי שאין להחמיר בזה, אפילו אם לא יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה ועיי"ש.

והנה לכאורה מדברי הבא"ח הג"ל נראה לא כך, שהרי הזהיר מאוד שאם באמצע הלימוד בא לו התעוררות מיד צריך להפסיק, אלא שבעצם המזה הדבר, כי הרי לגבי קריאת שמע נפסק שאם נתעורר לו רק קצת תאוה לא מפסיק וכנ"ל, ולא מצוינ מי שחולק בזה, והביאור הלכה הוכיח מגמ' שלימד תורה הוא כקריאת שמע, ויש באמת שרצו להבין שיש כאן מחלוקת בין הביאוה"ל והבא"ח, אם לימוד תורה הוא כמו קריאת שמע או לא, אולם לענ"ד נראה פשוט דליכא בנייהו פלוגתא כלל, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי המענין והמדקדק היטב יראה, שהבא"ח איירי באופן שנתעוררה תאוותו כ"כ שיש בו משום בל תשקצו וכמו שבבאר, דהנה בתחילת דבריו הביא הבא"ח דאי האיסור של בל תשקצו כנ"ל, ואז כתב "ויש בני אדם נכשלים **בדבר זה**, ואם יבוא לו התעוררות והוא לומד אינו קם מהמהירות עד שיגמור **לכך וזו טעם גדולה, דהרי זו מצוה הבאה בעבירה**, לכך צריך להזהר מאוד", ומהו שהביא בתחילה את האיסור של בל תשקצו, ואחרי זה כתב שנכשלים "**בדבר זה**", פשוטות הכוונה שנכשלים באיסור בל תשקצו, ואיירי באופן זה בדבריו, וכן ממה שכתב אחר כך שזה טעות ומצוה הבאה **בעבירה**, דאי כוונתו לאיסור ולעביירה שהזכיר מקודם, שזה בל תשקצו, וא"כ כל דבריו הם דוקא בגוונא דאיאם בל תשקצו, דהיינו שנתגברה תאוותו ממה, כמו שכתב שם הבא"ח בסעיף ג' וכנ"ל, שאז הדין הוא כנ"ל שגם בקריאת שמע צריך להפסיק, וכל שכן בלימוד וכו', ועל זה הזהיר מאוד שזה מצוה הבאה בעביירה, כי יש פה בל תשקצו, אבל אר"נ באופן שזה רק התעוררות בעלמא, [וכלשון המשנ"ב בס"ק י' (ה"ל) אז אפילו גם באמצע הלימוד לא צריך להפסיק, וכפסק הביאוה"ל כנ"ל, ומה שכתב הבא"ח] "ואם יבוא לו התעוררות", היינו לא דוקא, או הכוונה שנתעורר תאוותו הרבה דאית ביה משום בל תשקצו, ועל כל פנים הדברים מוכיחים כפי ביאורנו, משאר כל לשונות וכנ"ל, ועוד ראיה ברוה לזה, שהרי מקור דבר הבא"ח הם מהחשד אלאפים בסיון ג' סעיף י', וז"ל, המשהה נקבי עובר משום בל תשקצו ובקטנים משום בל תשקצו ומשום לא יהיה בך עקר, ורבים **עוברים על זה** מחמת עצלות או סיבות אחרות כגון בעומדו בלימוד, או בתפילה, או בסעודה, או בקהל עם וכדומה, והואשי הירא יאוזר חצצו ולא ישוב מפני כל, ולא יטמא את נפשו, כי נפש הוא חובל, ומה גם שזה הרוח הוא דבר הנראה לעיניו

אברני ורבני הכוללים "אלינא דהלכתא"

הרואים איך הוא משהה עצמו, ונמצא מגנה עצמו, עכ"ל, ובדבריו גם חזינן להדיא, שכל הזהירה הוו להפסיק באמצע, זה באופן שעובר על בל תשקצו, שעל זה איירי בתחילת דבריו, ובפרט מה שסיים שעל הרוב הוא דבר הנראה לעינים שהוא משהה נקביו, שזה דאי רק באופן שנתגברה תאוותו מאוד, ואז באמת יש איסור בל תשקצו, וכנ"ל, וזהו גם כוונת הבא"ח וכדביאורנו. ובעצם הדבר מוכרי ביותר, לפי מה שכתב הרב אשל אברהם שטאטשטט על השו"ע בסימן ג' סעיף י"ז, בד"ה עוד מצאתי אודות וכו', וז"ל, ונראה, שכל שמסיח דעתו אינו מרגיש, כלול' עלמא אין על זה שום תחחון פה, ולא חשש גם מדרבנן, לא משום שיוקף, ולא משום עקרות, ואין זה כלל בכלל צריכות לנקבים, ורק שמרגיש כל כך עד שאי אפשר להשטט מלהרגיש בשום הסחין הדעת, הוא שיש איסור, עכ"ל, וא"כ לפי זה דאי שקשה מאוד לומר, שאפילו רק על התעוררות בעלמא כתב הבא"ח שזה טעות ומצוה הבאה בעביירה, שדאי התעוררות בעלמא עוברת בהיסח הדעת, שעל זה כתב האשל אברהם שפשוט שזה וכלל' מה נצרך לנקביו כלל, וכו"ש שאין לדון על בל תשקצו ועל להפסיק באמצע הלימוד, כיון שעדיין אינו מוגדר כאדם שנוצר לנקביו, אלא מוכרח כדביאורו וכנ"ל.

ולכן מסקנא דמילתא כמו שכתב הביאור הלכה, שבאמצע הלימוד לא צריך להפסיק על כל פנים באופן שיכול להעמיד עצמו שיעור פרסה, ואם יש חשש בליטול תורה אפילו לא יכול להעמיד עצמו כשיעור פרסה, כל שלא נתגברה תאוותו שעובר על בל תשקצו, לא יפסיק וכנ"ל.

ראובן ניסן - אלעד

הערות על תשובות ופסקים:
בק' מענה ר"ח עמ' כ"א ו"א 463 נשאלה השאלה: מי שרואה התרחץ לפני הטבילה במקוה רק כדי לשמור על נקיון גופו, האם זה מותר לפני התפילה?
תשובה: מסתבר דמותר (הגר"ח"ק שליט"א כ' ל'). ובאות 464 נשאלה השאלה: האם מותר לרחוץ כל גופו עם סבון לפני התפילה?
תשובה: אם זה צורך התפילה מותר (הגר"

עיון הלכה

בדין הנצרך לנקביו אל יתפלל

ע"כ דדין נצרך לנקביו הוי דין בפ"ע דכיון שעומד להתפלל במצב שיש דבר הטורדו מתפילה הוי תפילתו תועבה (וכמו דמצינו גבי שיכור דתפילתו תועבה).

וליישב דברי הרשב"א בתשו' היה נראה דאפ"ל דגם הרשב"א סובר כהרמב"ם דדין הנצרך לנקביו הוי דין בפ"ע מדין דברים החופזים אותו בתפילתו ולכן כ' שם דאפי' בנצרך לקטנים תפילתו תועבה דסו"ס חופזו בתפילתו, אך משום טעם זה ודאי מסתברא דדוקא בהתחיל להתפלל כן הוי איסורא ומשא"כ כשהתחיל להתפלל ובאמצע נתאוה ודאי סברא שימשיך וספיקו של הרשב"א היה דאולי איכא עוד דינא דכשנצרך לנקביו ובפרט כשאנו יכול להעמיד עצמו יהיה מחוייב להפסיק כעין מי שקורא נגד מ"ר וע"ז כ' דאפי' שותתין ממש מפסיק עד שיכלו המים וחוזר וקורא נגד המ"ר דלא חיבוהו להפסיק וכ"ש כשיכול להעמיד עצמו עד שיסיים, וממילא אפ"ל דכל הצד שיהיה אסור הוי דינא דלכתחילה דע"ז לא נאמר הדין דתפילתו תועבה וכן דלכתחילה יהיה אסור לו להמשיך להתפלל כך (ואולי המקור מהפסוק שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים והוי דין לכתחי' כדלק') וע"ז הביא הרשב"א שפיר רא"י מהא דאפי' כשמ"ר נגדו א"צ להפסיק ומיושב קושיות רעק"א. ולפ"ז מיושב קצת קושית הביאווה"ל סי' צ"ב ד"ה אם באמצע תפילתו דנתקשה בדברי השו"ע שם ס"ב דפסק את דברי הרשב"א בתשו' הנ"ל והרי השו"ע פוסק בסו"ס צ' דאם היה מ"ר נגדו מפסיק תפילתו דלא כהרשב"א וא"כ ליכא ראי' דהנצרך לנקביו באמצע התפילה שלא יצטרך להפסיק, ולהנ"ל אפ"ל דהרי הדין דהנצרך לנקביו הוי מדין דברים החופזים אותו בתפילתו ובה זינן מהרשב"א מסברא פשוטה דאין דין להפסיק באמצע ורק דהסתפק דאולי איכא דין לכתחילה מצד שגופו משוקץ וא"כ בזה אפ"ל דגם בלא ראי' מסתבר כהרשב"א דלא צריך לפסוק דודאי לא הוי כמ"ר ממש.

והנה לפי המתבאר יוצא דבין להרמב"ם ובין להרשב"א הא דהנצרך לנקביו תפילתו תועבה הוי מדין דברים החופזים אותו בתפילתו, וא"ש דלכך ס"ל לרשב"א בתשו' שם דמי שהיה נצרך אפי' לקטנים והתפלל תפילתו תועבה כיון דסו"ס חופזו בתפילתו, אך עיין במג"א צ"ב סק"א דכ' דאם נצרך לקטנים והתפלל בדיעבד תפילתו תפילה, והוכיח כן מגמ' ברכות כ"ג ע"א דת"ר היה עומד בתפילה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר, להיכן חוזר ר"ח ור"ה חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק, ובמסקנא חולקים בדלא שהה כדי לגמור כולה דמר סבר גברא דחויא הוא ואין ראוי ואין תפילתו תפילה ומר סבר גברא חזיא הוא ותפילתו תפילה, ע"כ, ומבואר דאפי' שהיה נצרך לנקביו קודם תפילתו דהרי שותת באמצע תפילתו אפ"ה קיי"ל דחוזר למקום שפסק ע"כ דדינא דהנצרך לנקביו תפילתו תועבה הוי רק בגדולים ולא בקטנים, ועי"ש שהביא כן גם מהרא"ש דמשמע שאפי' היה נצרך קודם לכן, וכן פסק בספר ח"א, ובא"ר הביא משו"ת הרמ"א ומעדני מלך דגם בקטנים תפילתו תועבה, ובמאמר מרדכי הביא דברי הרשב"א בתשו' דמבואר דגם לקטנים תפילתו תועבה אך כ' בדרש"י בברכות שם מבואר דהיה נצרך לנקביו קודם שהתפלל ואפ"ה קיי"ל דחוזר למקום שפסק וכמג"א ועי"ש. והנה לדעת המג"א דעיימיה מבואר דאין הטעם דנצרך לנקביו משום דברים החופזים אותו בתפילתו דא"כ מ"ש קטנים מגדולים ע"כ דהוי משום דגופו משוקץ בצואה ומ"ר ובה אפ"ל דלא החמירו בכה"ג רק בגדולים ולא בקטנים (וא"ש דברי הח"א דפסק כהמג"א לשיטתו) וזהו שיטת רש"י והרא"ש דמוכח בדבריהם כהמג"א (ועי' משכ"ל ק' עוד בשיטת רש"י).

והנה ברמ"א סי' צ"ב הביא דברי הגה"מ פ"ד מתפילה בשם רבינו שמחה דכ' דכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בד"ת כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים והיינו עד כדי שיעור פרסה כמש"כ המ"ב שם סק"ז, ויל"ע במקור דבריו דבגמ' לא נזכר רק תפילה ומהכ"ת דכל דבר שבקדושה, ובפשטות

בגמ' ברכות כ"ג ע"א: ת"ר הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה, אר"ז ואיתימא ר' יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפילתו תפילה, ועד כמה, א"ר ששת עד פרסה וכו'. א"ר שמואל בר נחמני אר"י הנצרך לנקביו הר"ז לא יתפלל משום שנא' הכן לקראת אלהיך ישראל וכו', מאי דכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא שמור נקבך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני, עכ"ד הגמ', ונפסק בשו"ע סי' צ"ב ס"א.

והנה בטעם הך דינא דהנצרך לנקביו אל יתפלל עיין ברמב"ם פ"ד מהל' תפילה דכ' בה"א חמשה דברים מעכבין את התפילה וכו' ודברים החופזים אותו, ובה"י דברים החופזים אותו כיצד שאם היה צריך לנקביו לא יתפלל וכל הצריך לנקביו והתפלל תפילתו תועבה וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו, ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפילתו תפילה, ואעפ"כ לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויפקוד נקביו ויסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו ואח"כ יתפלל עכ"ל. ומבואר ברמב"ם דהוי מדין דברים החופזים וטורדים אותו מלהתפלל וכמו כיחו וניעו, ויל"ע מהיכן יצא לו לרמב"ם דטעם הדבר מדין דברים החופזים אותו בתפילתו ולא משום דהוי גופו משוקץ כיון שצריך לנקביו או דהוי כעין האיסור לקרוא כנגד צואה.

והנה הרשב"א בתשו' סי' קל"א נשאל במי שבדק עצמו קודם התפילה ולא היה צריך לנקביו ונתעורר לו תאוה באמצע תפילתו האם יפסיק, וכ' שם הרשב"א דלא יפסיק ואפי' היו מים שותתין על ברכיו מפסיק עד שיכלו המים וחוזר לתפילתו אפי' בלא הרחקה כיון דלא אסרה תורה במ"ר אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דאחמור ובכה"ג אוקמה דאורייתא, וכ"ש בשיכול לעמוד ע"ע עד שיסיים, וה"ה בשצריך לגדולים כל שיכול לעמוד ע"ע שאינו פוסק עכ"ל.

והנה אם נימא דדין נצרך לנקביו הוי מדין דברים החופזים אותו בתפילתו כהרמב"ם א"כ מאי שייכא להא דהתירו לקרוא נגד מ"ר ולא צריך להפסיק בתפילתו ולמה כ' הרשב"א וכ"ש כשיכול לעמוד ע"ע עד שיסיים דנראה שהוציא דינו מהא דמשמע בגמ' דבמים שותתין חוזר למקום שפסק וע"ז מבואר לכא' ברשב"א דלמד דדין נצרך לנקביו הוי משום שגופו משוקץ בצואה והוי כעין קורא מול צואה וע"ז כ' דהרי ודאי לא הוי אלא מדרבנן ולכן כמו דהתירו נגד מ"ר כיון דהוי דרבנן כ"ש כשבולע בגופו. וכן מבואר להדיא בח"א כלל ג' (והובא בביאווה"ל סי' צ"ב ד"ה שיעור פרסה עיי"ש) דביאר דשיעור פרסה שאמרו שבפחות מכאן תפילתו תועבה היא דשיערו חז"ל דאם אינו יכול להעמיד עצמו שיעור זה בודאי כבר נהפך המאכל במעיו לצואה וכת' וכל קרבי את שם קדשו לכך צריך לחזור ולהתפלל. וא"כ מבואר דהריעותא משום שכבר נהפך לצואה ומתפלל במצב שיש צואה בקרבי (וכדבר הזה מבואר בספר היראה לר"י).

ובהגהות הגרעק"א סי' צ"ב על מג"א סק"ב הקשה על הרשב"א הנ"ל דאמאי כ' כ"ש הא תפילה במקום מ"ר קיל יותר מן צריך לנקביו דאם במ"ר אם התפלל תפילתו תפילה כדלק' סי' קפ"ה ובצריך לנקביו תפילתו תועבה, גם י"ל דבמ"ר כיון דאם התפלל יצא משו"ה כשכבר התחיל הוי דיעבד וא"צ להפסיק משא"כ בנצרך לנקביו עכ"ל, ומבואר בדבריו דלומד דמי שקורא נגד ודאי מ"ר תפילתו תפילה והקשה דא"כ זינן דנצרך לנקביו חמיר טפי דתפילתו תועבה (ועיין מ"ב סי' ע"ו סקל"ג וסי' צ"ב ביאווה"ל ד"ה אם באמצע).

והנה עפ"י דברי הגרעק"א אפשר היה ללמוד מקור לדברי הרמב"ם הנ"ל דצריך לנקביו הוה מדין דברים החופזים אותו בתפילתו, דצריך לנקביו משמע לרמב"ם דהוי גם בנצרך לקטנים וא"כ אם נימא דהוי מהדין דקורא נגד צואה מסתברא דלא גרע ממתפלל נגד מ"ר ממש (וכמש"כ הרשב"א דהוי כ"ש) דבדיעבד תפילתו תפילה וא"כ למה אמרו הנצרך לנקביו תפילתו תועבה,

הרב רפאל ברוך טולידאנו כולל "אליבא דהלכתא" - בית וון

בכוונה והוא שצריך לבדוק נקביו קודם התפילה שלא יטרד בשעת התפילה וכו' ומבואר דלמד כדעת הרמב"ם דהוי מדין דברים החופזים אותו בתפילה, ובהמשך שם כ' ולכתחילה לא יתפלל אפי' יכול לשהות שיעור פרסה, ובס"ב כ' יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו כי כל הנצרך לנקביו הרי גופו משוקץ ואסור אפי' בד"ת ע"כ ומבואר טעם חדש שאסור בד"ת משום שגופו משוקץ ולא שייך לדין הנאמר בתפילה מדין דבר הטורדו.

אך באמת לשונו שם קשה במש"כ דיסיר כיחו וכו' כי כל הנצרך לנקביו הרי גופו משוקץ וכו' דמאי שייכא דין הסרת כיחו דהוי משום דבר הטורדו למש"כ דגופו משוקץ ואסור בד"ת, ונראה לעינים דיש כאן שיבוש והיה נראה דהתהפך השיטה ואזיל על מש"כ קודם לכן דלכתחילה לא יתפלל אפי' ביותר משיעור פרסה וע"ז כ' כי כל הנצרך לנקביו גופו משוקץ ואסור אפי' בד"ת והיינו דהוי דין בפ"ע דלכתחילה בכל גוונא אסור אפי' ביותר משיעור פרסה ולא משום דבר הטורדו אלא משום שגופו משוקץ ומשום זה אסור גם בד"ת, והיינו ממש כמו שנתבאר בדעת הרשב"א דאיכא ב' דינים והאיסור בד"ת הוי דין לכתחילה כיון שגופו משוקץ, ולפ"ז יוצא דאפי' ביותר משיעור פרסה אסור לכתחילה בד"ת וכדעת השע"ת סי' ו' והובא במ"ב סי' צ"ב סק"ז ודלא כהפמ"ג, ובאמת דכן היה משמע גם ברמ"א, ובפמ"ג דכ' לא כן, דייק כן מהלבוש ממה שלא כ"כ אחרי הדין דלכתחילה לא יתפלל ביותר משיעור פרסה אך לפמש"נ הסדר מהופך כדמוכח בל' ועדיין יל"ע).

והנה בדעת הרמב"ם דס"ל דהוה מדין דברים החופזים דהקשינו מהו מקור דבריו, לכא' אפ"ל דמקורו מהא דלא מצינו דין הנצרך לנקביו דוקא בתפילה ולא בשאר דברים מהא גופא מוכרח דהוה דין דוקא בתפילה משום שחופזו בתפילתו ולא הוה סברא משום שגופו משוקץ או כקורא מול צואה וכן מהא דהביאה הגמ' פסוק הכון דהוי דין דוקא בתפילה וא"ש.

ועוד היה נראה לבאר מקורו של הרמב"ם דהוי מדין דברים החופזים אותו, דהנה כבר הבאנו לעיל קושיית המג"א מגמ' ברכות כ"ג ע"א דהוי מים שותתין לו על ברכיו דממתין עד שיכלו המים וחוזר לתפילתו וקיי"ל כמ"ד דחוזר למקום שפסק, וצ"ע דמ"ש מהדין שמובא מיד אח"כ בגמ' דהנצרך לנקביו לא יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה, ובמג"א יישב דדוקא בנצרך לגדולים ומשא"כ לקטנים תפילתו תפילה, אך בדעת הרמב"ם היה נראה דמשמע ליה דנצרך לנקביו הוי בכל גוונא גם לקטנים וכדמשמע מסתימת דבריו בהלכה והרי מי שמי רגליו שותתין בדרך כלל נצרך לנקביו כבר קודם שהתחיל להתפלל וא"כ קשיא מ"ש מהא דנצרך לנקביו, ומכאן זה הוציא הרמב"ם דיש לחלק דבמים שותתין איירי בגוונא דלא הרגיש שצריך לנקביו ואף דבפועל היה במצב שנצרך לנקביו אך כיון שלא הרגיש בפועל אין חסרון, ומשא"כ דינא דנצרך לנקביו הוי כשמרגיש וא"כ ממילא מבואר דהוי מטעם דברים החופזים אותו דלכך תלוי אם בפועל מרגיש ומשא"כ אם הוי מצד שגופו משוקץ מאי נפק"מ אם מרגיש. ועיין ברש"י ברכות שם דכתב בפי' מ"ד גברא דחויא כשהתחיל להתפלל והיה צריך לנקביו דחוי הוא מלהתפלל וכו' ובמ"ד גברא חזיא כ' אע"פ שאינו יכול להמתין עד שיסיים תפילתו תפילה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתה. ונראה דמפרש דהדיחוי מפני שאינו יכול לסיים את תפילתו דמים שתתו על ברכיו ומ"ד גברא חזיא סובר דאפ"ה חשיב תפילה ראויה וא"כ גם ברש"י אפ"ל כמש"כ דלא איירי במרגיש שנצרך לנקביו והדיחוי לא משום שמרגיש שצריך לנקביו אלא כיון שאינו יכול לסיים תפילתו ואיירי כשאנו מרגיש ורק כשמרגיש קודם תפילתו תועבה גם בקטנים (וכע"ז אפ"ל ביישוב דברי הראב"ד כאן בהשגות על בעה"מ ואכמ"ל), ולפ"ז גם בדעת רש"י נוכל לומר כדעת הרמב"ם דהוי מדין דברים החופזים אותו בתפילתו.

הגיליון הבא יעסוק בסימנים ק' - ק"ז בהמשך הלכות תפילה

רמנוח - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
בית עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' ארזות אמות 17
נה עקב - בבית הכנסת "היכל נוסים" תניכי הישבות רח' זון

רמת בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וון - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זוליס 8
מודיעין עילית - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24
משלוח הערות והארות:
ת.ד. 50526 ירושלים
פקס: 02-5370088

רשת כוללי ערב
אליבא
דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום